Tartalom

XLVII. ÉVFOLYAM, 6. SZÁM

1993. JÚNIUS

TORNAI JÓZSEF: Azálea; Bűneim, sebeim 3
LÁSZLÓFFY ALADÁR: Vátra; Lessing-menüett 5
LÁZÁRY RENÉ SÁNDOR: Scharpendorf; Khínai fantázia; Ubi sunt? (Közzéteszi: Kovács András Ferenc) 7
LAKATOS MIHÁLY: Előjáték 9
BOGDÁN LÁSZLÓ: Az erdélyi kertmozi (Hullámok) 15
UNGVÁRY ZSOLT: Ninive 19
HÁY JÁNOS: Forrásszemelvények Marlon és Marion történetéből (A tündér gyilkos volt; Királynő; Nejlonvér; Az elégetésre szóló ítéletet megelőző perbeszédek; Marion: A búcsú; Drága Marlonunk halála; Pszeudo-Marlon: A visszatérés) 42
TANDORI DEZSŐ: „Kapcsolatot keresek, de csak a felbontás által lelhetem" (kb. Háy János) 49
ZALÁN TIBOR: AnyÁtokföldje (avagy 1. a görény éjcakája avagy 2. hol van Mann Tamás) 53

TANULMÁNY

DOBOSSY LÁSZLÓ: Illyés, a közvetítő 68

ÖRÖKSÉG

BALOGH EDGÁR: Szárszóra várva 76
PÉTER LÁSZLÓ: A világ így megyen 80

MŰVÉSZET

GYÉMÁNT CSILLA: A szegedi „operaálom" 90

Szerkesztői asztal ..... a belső borítón

ILLUSZTRÁCIÓ

PÉLI TAMÁS rajzai a 4., 6., 14., 18., 41., 52. és a 67. oldalon.

Tornai József

Azálea

EGY SZERELEM METAFORÁJA

Azálea, fényt árasztasz,
rózsaszín tűz-orgiát:
erre várva szórtam azt az
ezer csöpp vizet reád.

Meghálálhatatlan bimbód
önkívületben ragyog:
s üdvözültté tesz az is, hogy
nem ismered holnapod.

Meddig csillogsz, miről álmodsz,
nevetve a sorson is?
Láng-mosolyod lassan áthoz
egy más égből valamit.

.....

Még alig, hogy eddig fújtam,
fény-szín-részeg, ezt a dalt,
mikor a szent koszorúban
szétcsapott a kárhozat.

A levelek összetörtek,
szirmok szava tompa lett,
s két nap múlva ott zörögtek
a padlón, döglött legyek.

Mennyi szépség halál-csókban,
mennyi formán az iszony!
A szemetet aztán gyorsan
kidobtam az ablakon.

Bűneim, sebeim

„Faire d'une larme une perle."
(Musset)

Bűneim, sebeim nevében azt kívánom,
légy, ami voltál: a semmi aranypénze életfámon.

Ne kavard föl többé a sötét, gyökér-vásta partokat,
hol hullám sír a sirályok kék zápora alatt.

Legyen arcod csak emlék, elkopó, fénytelen:
vad homokszemcse-karcolás az üvegen.

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Vátra

Például valami kéklő
vagy narancsló hangulat, kikapcsolóan más,
válthatná meg most a melankóliát,
ahol minden foszlik és érzik, mint
esős napon északi kikötő. Lehet,
hogy déli tájakon, felsebzett sivatagokban
egy darab tiszta Erdély, egy hűvös havasi este
hiányzik. Egymásnak hiányzunk
és még sokáig nem is leszünk meg,
úgy igazán, egészen. Pedig tűzbenézők
vagyunk valamennyien. Isteneink és a
dallamok, melyek mögött könnyfelhő
futja el a lelket, ott táncolnak az
otthonos lángban. De hát hagynak-e
valaha is időt, eleget, a maga elé
néző lecsillapult, elrévedező embernek
saját tűzhelyénél, vátrájánál, cheminéjénél,
Feuerherbjénél, cookerénél, pecskájánál
és focusánál elüldögélni? Nem a
tábortüzeknél, ahol hetykén csinom-
palkóskodhat, de végül is a pajzsokon
doboló, coltokra csapó öngerjesztés
torzítja gyűlöletté a vitézséget. Hódolat
Homérosznak s nagyok mind: megtagadhatatlan
jótevőnk, aki csak fegyvert s vitézt énekelve
megtartotta férfiaknak a férfiakat, hogy
megtarthassák a maguk szentbertalan-
nappalait-és-éjszakáit s ilyen daliásnak
a történelmet. De nem érdemes
észjárássá fonnyasztani, ami egyszer-
kétszer magasztos, évezredekig orvul
ölő érvvé, testet-lelket nyomorító
ürüggyé kovácsolni... Tavasz jön, ami
annyira nem számít a történelemben,
mint, hogy délután fél három lesz naponta,
meg lehet szokni. Mégis, vannak...
Például valami kéklő vagy narancsló,
kikapcsolóan más, ahol...

Lessing-menüett

Két századvég múlt el és este lett
és itt maradt egy árva menüett:
mint télidőben alvó venyige,
másféle nedvet vezet el ide,

másfajta ízek, illatok felől
kígyózik, ránk fonódik, mégse öl,
csak átölel idegen partokon
öröklött testünk csokra: Laokoon.

Lessing, aszkéta Náthán, mit tehetsz,
ha megint germánt szégyenít a hecc,
másképtgondolkodó nagy udvarok
felett hasogat kulisszát a rock?

Az ész s a test azértis telivér,
hiába önt mindegyre el a vér:
hangcseppjeid-vérjegyeid felett
emberiséget jár a menüett.

LÁZÁRY RENÉ SÁNDOR

Scharpendorf

Időm pereg: megérett, nagy kalász.
Elporzó fény: fiúcska nyargalász...
A nap gurul: most lángoló golyó csak.
Zöld súlyos illat: lüktető folyószag.
Lélegző föld: kibomló szőke nyár...
Hegyen harangszó: már későre jár.
Minden megőszül, fordul szürkületbe:
Mögötte mintha boldog űr születne...

Maros-Vásárhelyt, 1993 februárjában

Khínai fantázia

Olvaslak,
Li Taj-po,
Wan King-si,
Fu An-kung:
Egy *versben*
Visszhangzik,
Bont szárnyat
Bús hangunk,
Mint bérczen
Ködfátyol,
Szent ormon
Kék pára –
Úgy csüngünk,
Úgy lengünk,
Úgy hullunk
Még tán ma,
Mint szirtről
Zöld vadvíz
Zúdul, zeng
Mélységbe,
Felhőtáncz
Foszlik szét
Szép tágas
Térségbe –
Elcselleng
Lelkünk, száll
Vén hegyre,
Holt völgybe:
Nincs több ágy,
Nő, butykos,
Bambuszvágy,
Holdtölte,
Nincs szentély,
Forrás, hó,
Ünnep sincs
Hangcsuban –
Úgy éltünk,
Ahogyan
Huanghón
Hang suhan...

Maros-Vásárhelyt, 1893 februárjában

Lázáry René Sándor 1859-ben született Kolozsvárott. Latin és francia szakos tanár volt, kiváló romanista hírében állott, de hosszabb ideig hivatalnokként is működött. Marosvásárhelyen hunyt el 1927-ben. Mintegy húsz–huszonöt vers maradt utána: kéziratos formában, a Molter-hagyatékban. (Marosi Ildikó és Marosi Barna szíves hozzájárulásával közzéteszi: *Kovács András Ferenc.*)

Ubi sunt?

Hol van szegény Catullus,
Homér, Tibull, Horácz,
Anacreon s a többi
Bordalba fúlt borász?

Propertius mivé lőn,
Mivé Prudentius –
Bár zengte mindörökkön,
Hogy fény a fenti juss?

S hol vannak földi latrok:
A vágáns Góliás
Deáki víg hadával,
Ki vágytól glóriás?

Hol nő Provence virága,
Sok pajzán trubadúr?
Kezök nyomán ha pendül,
Örülni tud a húr...

Hol Cavalcanti Gujdó,
Hol Villon Francoys –
Ki tudja, merre bújt, ó,
Hová suhant, hová?

Hová tűnt Dante, Sappho,
Szent Abélard vele,
Hová régvolt poéták
Poros sereglete?

Hol vannak? Fölsorolni
Botor nyelvem se bírja...
És hol van, azki róluk
Épp most e verset írja?

Maros-Vásárhelyt, 1893 februárjában

LAKATOS MIHÁLY

Előjáték

A pincér szolgálatkészen jött az asztalunkhoz, s mivel a vita hevében senki nem hederített rá, tette, ami a kötelessége volt: kecses, bársonyos mozdulatokkal emelte ki a megüresedett üvegeket a jégdarabok közül, s Alfonz, aki nagyon szerette a feleségét, csodálkozhatott volna – ha ez összeillik a természetével –, hogy a három óra alatt egyetlen alkalommal sem kellett kétszer nyúljon flaskó után, mintha láthatatlan, de roppant illemtudó szellemek folyton pótolták volna a varázslatos, vérpiros nedűt. Alfonz azonban nem csodálkozott. És nemcsak ezen. Lassan a harmadik órája volt, hogy a bikavér megkezdte csodálatos körforgását bennünk, és nyugodtan adtuk át magunk a szédületnek, mert tudtuk, hogy az éjféli számla nem törheti pozdorjává a valahonnan a tudattalanból előszivárgó és azon nyomban tündértáncra perdülő érzések sejtelmes varázsát. A számlát ugyanis nem mi fizettük. Fizették. A két nő arcán fátylak lebegtek, s arcuk, mint a levelek oltalma alatt meghúzódó alma, melyet csak itt-ott csíp vörösre az érlelő napsugár.

– Most pedig Alfonzzal táncolunk egyet – nézett rám jelentőségteljesen Gitta, s Alfonz esdeklő pillantása, melyet azelőtt küldött felém, hogy a táncparkett zuhataga elnyelte volna őket, megkeményítette az egyébként olvatag és hidegen is kitűnően kenhető szívemet.

– Gizike, most rajtunk a sor – pillantottam asztaltársnőmre, aki félénk mosollyal tolta hátra a székét:

– De hiszen engem nem is úgy hívnak...

– Nem számít. Minden nő egy kicsit Gizike. És különben is én ma este nem tudnék mással táncolni, csak Gizikével!

Gizike lesütött fejjel lépdelt előttem, kibontott, fekete haja engedelmesen simult fehér selyemblúzára, fekete farmernadrág feszült a fenekén, s enyhén karikós lába divatos, fehér szandálban végződött. És akkor ott, az asztal meg a táncparkett közötti szakaszon történt valami...

*

A rendőrségi autó nyafogva vette be a kanyart, az aszfalt éhesen mart a gumikba, s egyenruhás férfiak ugráltak ki a kocsi belsejéből.

– A rendőrség – mondta a rendőr, s igazolványát mutatta a ház előtt zokogó nőnek.

– Ühüm... – zokogta a nő, s a fiatalember vállára borult. – De jó-hó-hogy-jöhöt-tek...

– Őszinte részvétünk – szólalt meg a parancsnok –, de lenne szíves elmondani, hogy voltaképpen mi történt?

A nő, mint akinek csalánnal vernek meztelen fenekére, hisztérikus zokogásban tört ki, s a fiatal rendőr, talán mert zavarta a kollégái tekintetében bujkáló ironikus mosoly, kissé esetlen mozdulattal ölelte át, miközben jobb vállán lucskossá ázott az ing. A lassan kínossá váló jelenetnek az vetett véget, hogy a nő végül is megemberelte

magát, s miután harsogva kifújta az orrát, elindult egy szűk ösvényen, mely a park fái közé vitte az egyenruhások csoportját. Nem messze egy kis melléképület tűnt fel, s akkor hirtelen megállt:

– Itt, ezen a szakaszon tűnt el a férjem. És ennek már huszonnégy órája...

A rendőrök át- meg átfésülték a kis park minden zegét-zugát, vérfoltok, kilocscsant agyvelő, fakéregbe simuló hajszálak, töltényhüvely, bokrok alá rejtett vég- és egyéb tagok után kutattak, eredménytelenül. Egy óra múlva jó megjelenésű, középkorú, kockás zakós férfi érkezett a helyszínre, s előzékenyen nyújtott kezet az áldozat feleségének:

– Sherlock Holmes. De szólítson Lajosnak...

Az asszonynak tágra nyílt a szeme:

– Mr. Holmes?!

– Na nem – mosolyodott el a nyomozó –, vagyis igen, de nem az. Hé, maguk elefántok – reccsent a még mindig buzgólkodó rendőrökre –, összecsörtettek már minden nyomot? Nos, akkor távozhatnak is. Az ügy az én reszortomba tartozik!

Azok engedelmesen kisomfordáltak a kapun, mire az asszony izgatottan ragadta meg a nyomozó karját:

– Nos, kedves Lajos, a férjem itt...

– Ön az édes italokat kedveli? – kérdezte barátságosan Holmes, mire az asszony, mint akit főbe kólintottak, úgy meredt rá:

– Hát... mondjuk...

– Nem hívna meg egy pohárka valamire? – mosolygott rendületlenül a nyomozó.

– De... ó, hogyne...

És elindultak a ház felé, elöl az asszony bizonytalanul, hátul, ruganyos léptekkel Sherlock Holmes, akit még Lajosnak is hívtak...

§

Blues, lágy hullámokon csillogó villanyfény, a gitáros könnyed mozdulatai, ujjai közül előbuggyanó hullámok kissé szeszélyes, de mégis visszafogott ritmusa, halántékon lecsurgó veríték halk kopogása a hangszer fekete plasztiktestén, Gizike utánozhatatlan mozdulata, mellyel a vállamra hajtja a fejét, a mellemnek feszülő hegyes mellei, két fenyegető revolver, úristen, mit akarsz, még ne, még maradj és fenyegess, nyomd a húsomba, hadd sebezzen, hadd fájjon, hadd vérezzen, vajalma bódító illata és az ujjak görcsös kapaszkodása, ne rázd le, ne rázd le, mert éretlen te kölyök, és különben is mi keresnivalód ott fenn, miért tördeled az ágait, hát te nem tanultad, hogy „ne bántsd a fát, hisz ő is érez", és hogy én mit érzek, azzal ki törődik, ki nyúl gyöngéden az én leveleimhez, kit gyönyörködtet majd gyümölcsöm édes zamata, mi az, hogy ocsmánykodom, hát faragatlan vagyok én? sötét alak? hát nem láttál fehér szalaggal a karomon, fehér csokornyakkendővel, kifogástalanra keményített, makulátlan fehér ingben, tiszta lélekkel első szentáldozásomhoz járulni?! vagy ájtatos tekinteted éppen a mennyezeti freskó nőinek kívánatos idomait fürkészte? miközben láthatatlan ecsetek a könnyű ágyékkötővel leplezett részeket pingálták lelki szemeid elé? és mi szükségem nekem a fa alá hullt gyümölcsökre itt fenn? ezernyi ezer közül akarok választani és mindig szebbet, mindig üdébbet, úgy, simulj csak hozzám, mert érzed és érzem, hogy ennek most így kell lenni, persze hazudnak, akik az érzelmek örökkévalóságát prédikálják, és nem kevésbé, akik metamorfózisról beszélnek, mert hiszen az vagy van, vagy nincs, de most örülj, „boldogok akiket meghív lakomájára..." és én most tényleg

boldog vagyok, Alfonz ijedt tekintete röpdös körülöttünk, mint szobába tévedt madár, mely újra meg újra nekicsapódik a csalóka, csúfondáros ablaküvegnek, és ez az ablaküveg most éppen az én boldogságtól sugárzó, s mint ilyen, áthatolhatatlan tekintetem, melyben nyoma sincs már annak a megnyugtató iróniának, huncut csillogásnak, mely őt az ellenkezőjéről győzné meg annak, amit most lát, és Gitta szempárja ijedten és fáradtan gubbaszt Alfonz vállán, mint egy gyerekektől meghajszolt csóka, mely tudja, hogy mindjárt odébb kell libbennie, és sokadszorra csendül fel a fülbemászó refrén, vagy azért, mert a gitáros úgy véli: tetszik a közönségnek, vagy önmaga szórakoztatására, közben kilép magából, és gyönyörködve szemléli saját virtuozitását, és irigy, mint minden öncsodálat: hogy mások erre nem figyelnek fel eléggé, kedve lenne körbejárni és szétválasztani a párokat, hogy: emberek, ne csinálják ezt velem, hát nem látják ott azt a zsenit, azt a felsőbbrendű lényt, aki öntüzében ég el, mint egy csillagszóró, ó, hálátlan világ, omolj e tünemény lábai elé, és hódolj neki, míg nem késő, de aztán ő maga borul önnön lábaihoz és szorítja-szorítja szerelmesen, míg a maszturbáció izgalmi görbéje meredeken ível felfelé, a rövidre méretezett üvegcső sikítva adja meg magát és a gyönyör – kéjszikrák tűzijátékában – ellenállhatatlanul robban bele a végtelenbe...

*

Miközben a kávéfőző után matatott a konyhaszekrényben, az asszony nyugtalanul gondolt arra, hogy netalán valami árulkodó nyomra, bűnjelre bukkanhat a nappaliban maradt nyomozó, mely elkerülte az ő figyelmét, s mely az ügy menetét aligha kívánatos irányba terelné. Kénytelen volt kávéőrléshez fogni, mert éppen kétkanálnyi hiányzott az előírt mennyiségből, s a zajos kis masina üvöltése soha vissza nem térő alkalomként kínálkozott fel Mr. Holmes-nak, hogy észrevétlen szekrényeket nyitogasson, fiókokban turkáljon, ágyakat mozdítson el a helyükről, bizonyítékokat gyűjtendő, s mikor ő megérkezik majd, tálcával a kezében, magabiztosan csatolja karpereceit a csuklóira, hogy rögtön – tálcástól-mindenestől – bevigye kihallgatásra az őrszobára. Hogy mitől fél, egészen pontosan ő sem tudta, de hát ki meri azt állítani, hogy nem esik pánikba, ha egy rendőrspicli jelenik meg a lakásán, és meghívatja magát egy konyakra meg egy kávéra?! Még akkor is, ha messzemenően törvénytisztelő emberként szerepelt eladdig az ön- és köztudatban! És egy icipicit (vagy sőt: ellenkezőleg) mindnyájunknak rossz a lelkiismerete, mindnyájunk számlájára firkál ezt-azt a Pincér. A kávé jellegzetes zúgással tört elő a presszóból, s megizzadt a tenyere a gondolatra, hogy rövidesen szembe kell nézzen ismét a nyomozóval, aki feldúlt vonásairól olvashat az őt gyötrő kétségekről. Sietve vette számba, mit kell a tálcára tennie: kispohár, kávéscsésze, kiskanál, cukortartó, szalvéta, cigaretta, hamuzó az van az asztalon... te jóságos isten! Megdermedt. Az asztalon felejtette a cigarettatárcát! A Gézáét! Lábaiból kiment az erő. Úgy érezte, nem képes rá, hogy visszatérjen a nappaliba. Percek teltek el, s a nyomozó okkal gyanakodhat arra, hogy valami történt, hogy nem hiába késlekedik megjelenni... Még az is megfordulhat a fejében, hogy megszökött... Mit tegyen, úristen, hiszen ez a veséjébe lát! Ennek a nyájas mosolya mögött emberevő tigris lapul ugrásra készen! És Géza... Az ő drága Gézukája, aki tulajdonképpen nem hibás semmiért, nem ölt, nem lopott, csak egyszerűen szerelmes belé, és ezt nem róhatja fel senki neki, ez nem büntetendő sem fegyházzal, sem pénzbírsággal. És bizony nyomozó úr (kimondja, hát miért ne mondaná ki): ő is szerette Gézát! No nézd, máris múlt időben beszél róla, pedig dehogy múlt, nem múlt el semmi, vagy ha igen: hát az a Jenő iránt érzett hajdani nagy szerelem, abból az időből, amikor úgy jártak-keltek az utcán, mint valami négylábú torzszülött. Azzal áltatták (és áltatta magát), hogy ha majd megszűnik a nagy

lobogás, átalakul csöndes lángon égő, tiszteletteljes, gyöngéd szeretetté. Hát nem alakult át. Megszűnt. És az új, a jövevény, a makrancos és heves vérű nem tűrt meg maga körül relikviákat. Igaz: a kezdet kezdetén még homokot szórhatott volna rá, de úgy érezte – ezzel önmagát csalná meg (méghozzá tudatosan), s ezt végképp nem tudná elviselni. Nyugalmat erőltetett magára, megigazította a haját, a ruháját, megpróbált egy mosolyt, s elszánt (talán túlságosan is magabiztos) mozdulattal benyitott a nappaliba: Lajos a fotelban ült és a sportújságot olvasta...

*

– További jó szórakozást, uram. Én mentem – vakkantott be Gitta a nappaliba, s bár tudtam, hogy heccel, „ott belül" felsajdult valami. „Várj, rögtön jövök!" Mindketten erre vártunk, és mindketten ugyanúgy meglepődtünk, hogy mégsem mondom. Hallgattam. A dac csikorogva húzta le a redőnyöket, s a hirtelen támadt sötétségben a csakazértis-gőgje kéjelgő játékot űzött agyonkínzott önérzetemmel. Előjött belőlem a mindenkiben ott rejtőző inkvizítor, hogy részesítsen a fájdalomokozás szadisztikus gyönyöreiben. És én, szégyenszemre, hagytam. Sőt! Engedelmesen hajtottam fejem a keze alá, mert nincs nagyobb gyönyörűség a földön, mint azokat bántani meg, akiket igazán szeretünk. Nem szóval. Hallgatással. A csönddel, melyről a szó – mint golyóálló üvegről a lövedék – tehetetlenül, dolgavégezetlen pattan bele a semmibe...

Így tehát Gitta meghökkent egy pillanatra, majd benne is csikordult valami, aminek aztán ajtócsapódás lett a következménye. Tekintetem közben a képernyőre tapadt, de már rég nem követtem a cselekmény fonalát. Arnold, Arnold – dübörgött fel valahol távol ez a név, félelmesen, fenyegetően, mint a teuton lovasság a grünwaldi csatamezőn. Nem taszítottam-e ezzel Arnold karjaiba Gittát?! – túlozta el felajzott képzeletem a bajt. Nem ment-e veszendőbe ezzel félévi szívós küzdelmem, hogy leszámoljak riválisommal? Hogy eltávolítsam őt a kapcsolatunkból, mint valami rosszindulatú daganatot... Nem tudtam elhinni, hogy Gitta esetleg kijátszhat minket egymás ellen. Ez förtelmes aljasság lenne, erre az én tündérem – minden meseillusztrációk legszebb tündére – soha nem lenne képes. De sajnos arra sem, hogy döntsön. Mert – és ezt több alkalommal is nyíltan kijelentette – ő mindkettőnket szeret. Én azonban tudtam, hogy (bár titkolja) én közelebb állok a szívéhez, s ezt a helyzeti előnyt igyekeztem is minél jobban kiaknázni. Ki sem mondott kívánságainak meglepetésszerű beteljesítésével imponáltam neki, a mindig jó kedélyű, elapadhatatlan humorú, fáradhatatlan és szolgálatkész gavallér szerepében tetszelegtem, és közben aprólékos, figyelmes munkával építgettem a hadállásokat a végső nagy offenzívára. És ez már nem késhet soká. A magától lepottyanó gyümölcsnek foltos lesz a külseje! Tudtam, hogy napokon belül megkérem a kezét, és akkor Arnold, a maga nyugatnémet rokonaival együtt, mehet a fenébe.

*

A nyomozó lassú, nyugodt léptekkel közeledett a melléképület felől (csodálkoztam, hogy nem Géza véres fejét hozza a kezében), az asszony az ösvény közepén várta imára kulcsolt kezekkel. Arcának vonásai mély belső indulatokról árulkodtak, s Lajos közeledtére ezek csak fokozódtak. A nyomozó csöppnyi flegmával a tekintetében, de mégis részvételteljes mozdulattal tette az asszony vállára a kezét:

– Asszonyom, ön elvesztette a férjét...

Benyomtam a készülék gombját, és a képernyő mohón nyelte el mindkettőjüket bajaikkal, összekuszált életükkel, sötét ügyeikkel együtt. Végső megoldásként arra a csődhalmazra, melyet a preciőzök úgy neveznének: emberi lét.

*

Az alapítványi buli megérkezésemkor már jóval túl volt a kezdet kínos fázisain, amikor még jól kiszámított, óvatos mozdulatok kattognak a levegőben, Önöktől és Hölgyemtől terhes a légkör, félénk denevér-pillantások röpködnek ide-oda, készen arra, hogy a legkisebb akadály elől is meghátrálva, vagy azt megkerülve biztonságos helyre meneküljenek, amely éppúgy lehet a rokokóra emlékeztető mennyezet, mint egy jól ismert partner biztató(bb) tekintete. Ebben a pillanatban már jól körülhatárolt, agresszív asztaltársaságokra szakadt a gyülekezet, és így kísértetiesen hasonlított ahhoz a csókacsapathoz, mely ugyanazon hárs más-más ágait béreli ki szűkebb körű eszmecseréi helyszínéül. Józan fejjel most közéjük keveredni épp olyan veszélyes lehet, mint a már említett fa alatt huzamosabb ideig bámészkodni. Hajtincsek kunkorodnak csapzottan a homlokomra, mintha aludni tértek volna, a szemekben pezsgőtüzek égnek, az arcok verítékben úsznak, ama keserves munka eredményeként, mely éppúgy megviseli az embert, mint vidéki rokona, s melyet úgy hívnak: szócséplés.

„Mi a szösz?!" – lepődtem meg. Asztalunknál hárman ültek: Gitta, a mindig nyugodt, kiegyensúlyozott Alfonz (testi-lelki jóbarátom) és egy feltűnően vidám, kis nőszemély, akit kedvesem újdonsült barátnőjeként mutatott be. Nem kerülte el a figyelmem Alfonz megkönnyebbülése, mellyel nyugtázta megérkezésemet, mintha egy hosszú gyalogtúra után valaki segítőkészen emelte volna le félmázsás hátizsákját a válláról.

– Na, és hogyan végződött a film? – kérdezte Alfonz az első pohár után, s úgy tűnt: szemernyi irónia is bujkál a tekintetében.

– Balul – vontam meg a vállam – a nyomozó megerőszakolta a gyilkost, mire az mérget vett be, a zsaru főbe lőtte magát, a film rendezőjét letartóztatták, a nézőket pedig külön-külön pénzbírságra ítélték, mely harminc napon belül kifizetendő a legközelebbi rendőrfőkapitányságon.

Gitta barátnője éktelen hahotában tört ki, Alfonz erőltetetten mosolygott, Gitta pedig bizonytalan hangon kért elnézést, amiért rövid időre magunkra kell hagyjon.

– Nem furcsa, hogy a legtöbb embert mindig a történet vége érdekli? – kérdezte a lány. – Néha én is úgy kell erőt vegyek magamon, hogy ne lapozzak a mű végére, noha tudom: ezzel minden gyönyör azonnal szertefoszlana, és az utolsó lap semmiképp nem pótolhatná az előző kétszázat. És mégis...

Együttérzően bólogattunk Alfonzzal, s a poharaink után nyúltunk.

– Pedig – folytatta a lány – maga ez a szó, hogy: „vég" – a testet öltött borzalom. Három betű, mely után nem következik semmi. Mégis: újra meg újra szembesülni kívánunk vele, minduntalan átélni a megsemmisülést...

– ...mely nem a miénk – szóltam közbe, mire felcsillant a szeme:

– Szóval egyfajta szadizmus? Gyönyörködünk mások kimúlásában, olyan történetek végében, melyek nem rólunk szólnak?! Lehetséges, hogy ilyen aljas ösztönök bujkálnának bennünk?

A felfedezés, na meg a bor heve elragadóan ült ki az arcára.

– Aligha – nyugtattam meg. – Azt hiszem, inkább arról van szó, hogy gyakoroljuk a halálunkat. Mert félünk tőle, és nem akarunk félni. Barátkozunk...

Visszaérkezett Gitta. Leült, és nem nézett rám. A székét viszont közelebb tolta az Alfonzéhoz.

– Elképzelem, milyen képet vágnának az emberek – folytatta a lány, aki nem vette észre a körülötte zajló sakkpartit –, ha egy könyv, a közepe táján, csak úgy minden további nélkül félbeszakadna, egy teljesen lényegtelen mondat közepén...

Utójáték

Gizike és Alfonz néhány évvel később egybekeltek.

Gitta utóbb feleségül ment Alfonzhoz.

Alfonz áttért a mohamedán hitre.

A szerző megkérte Alfonz első feleségének a kezét, majd lezüllött. Végrendeletileg oldotta fel mindazokat, akik hajlandóságot éreznek magukban a történet befejező részének megírására, a valós tények jelentette megkötöttségek alól, vízumot adva ezáltal a képzelet csodálatos birodalmába.

Köszönjük a „Lila Kakas", a „Részeg Disznó" és a „Lagúna" személyzeteinek szíves közreműködését, mely során az itt-ott szétszórt kéziratot stúdiónk rendelkezésére bocsátották!

Magyar hangok...

BOGDÁN LÁSZLÓ

Az erdélyi kertmozi

HULLÁMOK

– családi album: múlt és jövő –

1

azon a vasárnapon ősz volt vagy tavasz? amikor
luxor vasile megjelent a neked már földbesüppedt
házacskák között – még lászlóként – az udvaron hogy
bűvös masinája elé parancsolja a családot még nem voltak
földbesüppedve az örökegyforma játékházak működtek még
a kemencék is a textilgyár tulajdonosa bocsátotta őket
legmegbízhatóbb és hűségesebb dolgozói rendelkezésére
– divide et impera avagy valamit a kizsákmányolásról –
színpadként ragyogott az udvar

2

nem nem verte föl még a papsajt a paréj
nagymama sem rakott szőnyegeket a kerítésre
hogy ne tudjon beleskelődni a szomszéd szemében
bujkáló halál nem a szomszéd sem leselkedett
miért is leselkedett volna? és főként kire? ott ült
a családdal egyiptomi cigarettája kékes füstjében
imbolygott minden nagymama már megsütötte a reményt
és föltálalta a húslevest ott úsztak benne
a családi vagyon alaptartalékai az aranykarikák

3

két év múlva szarajevóban elcsattan majd
a pisztolylövés minden megváltozik és beindul
de most még a zöld menta árnyalataiban
vibrál az asztal a fényképész fekete kendő
alól irányít és a gép mint egy pisztoly
a családra irányul és füstölgés és csattogások
kattog a képágyú felzabálja a jelent befolyásolja
a jövőt átigazítja a múltat minden megvan még és ilyen!
nyolcvan év rajzolja ki a mégiscsak leselkedő halált

4

a barnuló szomszéd háta mögött már emelkedik a kasza
minden megvan még ezen a képen mindenki itt van
samu bácsi a bolygó zsidó is megtér vesztére cordobából
és frédi sem tűnt el még a háború labirintusaiban és
richard bucovsky is itt van még Krakkóból a család
zsidaja és lengyele! – ők darab időre majd kitűnnek
a képből nincsen az a kápágyú amelyik mégegyszer
össztüzet zúdíthatna reájuk hogy fényérzékeny
lemezre lopja ámuló arcukat az időből

5

ha kép nincs is de a hírek jönnek mennek
(világpolgárok) kirajzolják a tények erővonalait
mint mágnes az üveglapra szórt vasreszeléket
zavarják össze a legendáriumot frédi évtizedek múlva
szibériából ad hírt samu ez a sémita odüsszeusz
is megjön – megint – argentínából vesztére mert háborúba
sodródik „egy militáns bipsi én!" – írja egy másik kép
hátlapjára Przemyslben készült körülzárt erődben
a büszke hadnagy amint bajszára tűzi a történelmet

6

„csak egy éjszakára küldjétek el őket"– idézi
barátját a költőt a »körülzárt erődből« aztán
megkéri annus néni kezét és a mézeskalácsszív
mindent betölt az udvaron az asztal körül
mindenki itt van még azok is akik nem lehetnek itt
a szomszéd szeméből (háta mögül) elbujdosó halál
csatatereken kódorog nagyapa haja flekktífuszban
hull el doberdónál de hazakerül onnan is
minden megvan végül is csak a haza neve változik

7

de azon a képen kilencszáztizenkettőben
minden szebbnek látszik ilus is már egyéves
eszti még csak távoli álom béke van s a húsleves
mennyei illata mindent betölt nagyapa
négy testvére nővére jövendőbeli sógora
leánya felesége szomszédja mindenki itt van
luxor lászló – később vasile – most bújik gépe mögé
magára húzza a fekete kendőt a madár elrepül
az esztendők játékkockák összekeverednek nincs menekvés!

8

elcsattan a képágyú mindannyian belemerevednek
a vicceket törvényszerűen követő félmosolyba
valami baj lehet mégis mert minden úgy *marad*
az idő elszivárog *az udvart paréj lósóska*
papsajt veri föl a házakat földbe sulykolják az évek
könyörtelen kalapácsai ilus is nyolcvankét éves
már csak ő él egyedül a többiek ott mosolyognak
a fénykép matt barnaságában –
mozdíthatatlan bumfordi babák!

9

ilus samu bácsi annus nagyanya hasában esztivel
nagyapa és testvérei összefogózva indulnak
fölfelé az idő alagútjában akasztófák és
kávéházak között háborúk maradnak mögöttük
bombatölcsérek aszályos mezők kánikula
havazás éhínségek ők csak jönnek felénk egykedvűen
közben lebontják a kemencéket átalakul a környék
fakul repedezik a fénykép nagyapa bajusza
lekonyul ilus szemöldöke vibráló kérdőjel

10

samu bácsi röhög saját viccén háta mögött
feldereng a krematórium „ismeri a grünnt? akkor már
inkább a schwartzot" és megint elölről
hajókázik cordoba felé igen a hazudozó tenger
frédi valahonnan vlagyivosztokból jelent prémsapkában
a fal mellett lapul „elvtársak ne lőjetek
elvtársak" buchovsky egy dán hajóra szökik fel danzigban
később friskóban egy néger csaj mellett szervezkedik
mialatt nagymama gyertyát gyújt értük (a család halottai!)

11

„ti székelyek naivak vagytok – sajnálkozik samu
argentínából – ha azt hiszitek hogy kikerülhetitek
a háborút amelybe románia is" a fénykép itt
reped el először ma már repedés követ repedést
nagyapa útnak indul az »elágazó ösvények kertjébe«
megjönnek a győzedelmes muszkák is el is mennek
»bábuska« simogatják korommal bekent arcú lányok kezét
és szól a harang már nem lehet golyóbis
hogy elüthesse végül a magyar időt

12

az események kezdenek lelassulni fojtó
köd terjeng a mérleg nyelve „kiegyenlítődik"
egyik tányérján policáj egyensúlyoz
másik tányérjáról papundekli szárnyait
emelgeti a remény és vörösbe vált az ég
szél kél elfújja adalbert vetésit vasile luxort
alexandru inczét elsodorja mind a szentgyörgyi
fotográfusokat a menta zöld leveleit
a zászlókat a szomszéd bőrszivarának füstjét

13

tombol a szél örvénylik az idő
elvész a hamuba sült pogácsa a pénz a csodák
sorra vesznek el a csaták a földek a házak
csak a fabábu járja táncát eszeveszetten
előre tolakodnak a vesztesek egymást
akarják leköröznì az idő napsütötte
országútjain a kiárusított temetőkben vasbeton
traverzek között hajt ki a lósóska a paréj
s körülöttünk hullámzik a nyughatatlan erdélyi tenger

1991. december 26.

UNGVÁRY ZSOLT

Ninive

1.

A lehúzott redőny résein épp csak beszűrődő reggeli fények, a szemetesautó monoton dübörgése még nem bizonyult elegendőnek arra, hogy Ágit felébressze; a lány fejére húzta a pokrócát. Nyugtalanul forgolódott, és álmában a fogait csikorgatta.

Észrevétlenül teltek a percek. A rádió óráján a kismutató elérte az apró piros csíkot, és a szerkezet bekapcsolt. A váratlanul felsüvöltő zenére Ági ijedten rezzent össze, és fölült az ágyban. Tanácstalanul körülnézett, kereste a hang forrását, s mikor meglelte, dühösen lehalkította a rádiót.

A fürdőszobából behallatszott a víz csobogása és az anyja szöszmötölése, aki még motyogott is magában. (Vagy nála is a rádió szólt...)

Most, hogy végre megszűnt az elviselhetetlen zajforrás, Ági úgy ítélte meg, semmi sem gátolja meg abban, hogy visszaheveredjék az ágyra; nincs hatalom, amely képes lenne előráncigálni onnét. Minden más szempont háttérbe szorult, s a késztetés oly erős volt, hogy azonnal mély álomba merült.

A kietlen, sötét belvárosi lakásból egyetlen ugrással a tengerparton terem (ahol egyébként sosem járt), s egy jóképű, izmos, barnára sült férfi lépked mellette fürdőnadrágban. Ági testét kellemes melegség önti el, és már réges-régen megfeledkezett az egyetemről.

Pontosabban talán mégsem egészen, mert olyan lányok jönnek szembe a fövenyes parton, akikkel nap nap után találkozik a szemináriumokon és előadásokon (igaz, némelyiknek csak a hátát ismeri, vagy az irka fölé görbedő feje búbját, s az mindnél egyforma); most nyakig begombolkozva közelednek, fontoskodva igazgatják orrukhoz nőtt szemüvegüket, s megbotránkozva figyelik a homokban ficánkoló Ágit.

A kép egy pillanat alatt elenyészett, ahogy Ági kinyitotta a szemét. A víz zubogása abbamaradt, csak halk zenefoszlányok szűrődtek ki a fürdőszobából.

Megnyugodva vackolta vissza magát a sarokba, és szeretett volna visszatérni a forró tengerpartra, ám más történt.

Egy ismeretlen szobában találja magát, teljesen egyedül. Igyekszik tájékozódni, szemügyre veszi a félelmetes vaskampókon lógó festményeket, nézegeti a bútorokat; s bár az ablakokból, a falakból ítélve ez lehetne a saját szobája is, mégsem az. Minden idegen. Az ajtóhoz lép, amelynek az előszobába kellene nyílnia, ehelyett egy mély szakadék tátong a lábainál. Gyorsan visszaugrik, bezárja az ajtót.

Hirtelen melegséget érez, megfordul, és látja, hogy a székek, polcok lángolnak, kékes-vörös lánggal, füsttelenül, és szeretné kiáltani, hogy segítség, vizet!, de nem jön ki hang a torkán...

– Ági! – rázta meg az anyja a vállát. – Nem mész ma be?

– Hová? – rezzent össze a lány, és kinyitotta a szemét.

– Az egyetemre. Nyolc óra...

Álmosan végigsimított hosszú, szemébe lógó haján, és bambán pillantott az anyjára.

– Nem megyek...

– Miért? – kérdezte az asszony csodálkozva.

Ági azonban csak a vállát vonogatta, s kibotorkált a konyhába, hogy egy pohár tejet igyon. Az anyja a nyomában sietett, és hadarva mondta:

– Mi az, hogy nem mész be? Beteg vagy? Történt valami? Laci? Mindig mondtam, hogy az a fiú nem való hozzád... Miért nem felelsz? Igyál inkább egy kis kakaót! Megcsinálom...

Igyekezetében, ahogy a pohár után nyúlt, kiverte Ági kezéből. A tej kifolyt az asztalra. Egymásra néztek, mindkettőjük szemében bosszúság. Az anya azonban már eszmélt is, felkapott egy rongyot, és nagy sebbel-lobbal, roppant látványosan, ám csekély eredménnyel igyekezett eltüntetni a nyomokat.

– Feltörlöm... – szólalt meg végre Ági, de a nő addigra már szétkente a tejet az asztalon, és elöblítette a piszkos rongyot.

– Már készen is van! – jelentette ki azon emberek magabiztosságával, akik tisztában vannak saját nélkülözhetetlenségükkel.

A lány betette a poharat a mosogatóba, és nyomában az anyjával bement a szobájába.

– Milyen órád lesz? – kérdezte az asszony, de csak vállrándítás volt a felelet. – Felmész este apádékhoz?

– Még nem tudom. Miért?

– Elvihetné már a könyveit. Itt állnak azóta, hogy elköltözött.

– Talán nincs rájuk szüksége...

– Jó, jó – kezdett dühbe gurulni az asszony, mint mindig, ha a volt férje került szóba –, de nálam sem fér el.

Ági erre nem válaszolt. Kinyitotta a szekrényajtót, és bugyiban álldogált ott egy darabig, azon morfondírozva, mit vegyen föl. Az anyja közben tanácstalanul figyelte a küszöbről, és próbált segíteni.

– Vedd azt a piros blúzt!...

– Az nem illik a szoknyámhoz... – mondta rövid töprengés után a lány. Magára húzta a szoknyát, eligazgatta, és kivett egy inget.

– Ó, így pompás! – lelkendezett az anyja. – A kávé! – csapott ijedten a fejére, és elviharzott a konyha felé.

Ági ezt a pillanatot választotta ki, hogy gyorsan távozhasson végre otthonról. Egy mozdulattal belebújt a cipőjébe, a vállára kanyarította a táskát – csakugyan azt a benyomást kelthette vele, mintha szorgalmas diákként az egyetemre készülne, hiszen az nem látszott, hogy a jókora táska mindössze a bérletét és a személyi igazolványát rejti –, s már nyitotta is az ajtót.

– Szia! kiáltott vissza. Az anyja megjelent a konyhaajtóban, kezében a kávéscsészét szorongatva.

– Már mész is?

– Igen, sietek.

– Nem fogsz így fázni?

– Nem, nem – bizonygatta Ági, s közben egyre hátrált, az asszony pedig követte. Végre megállt a bejárati ajtónál, s onnan integetett a lánya után.

– Mikor jössz haza?

– Nem tudom.

– Van nálad kulcs?

– Van persze... – ezt már a lépcsőházból kiáltotta vissza, s végre kikerülve az anyja látószögéből, megkönnyebbülve ugrándozott le a lépcsőfokokon.

Kiérve az utcára, röpke habozás után balra fordult, holott az egyetem jobbra van. Ez egy pillanatra át is villant az agyán, de a gondolatból erőt merített, és mosolyogva, vígan szökdécselt, meg-megtorpanva a kirakatok előtt. A világ egyszerre kedvesebbé vált, és amikor jegyet váltott az állatkert pénztáránál, már minden kellemesnek látszott.

Először a majomházhoz ment; épp egy nagydarab csimpánz igyekezett felhívni magára a látogatók figyelmét, és egy kis perec koldulása ürügyén látszólag szózatot intézett hozzájuk. Ágit megdöbbentően emlékeztette Schweidel professzor úrra, aki e percben valószínűleg halálra gyötri a többieket, s űzné őt is fájdalmas unalomba, ha nem választott volna inkább más programot.

Egy kis majom belekapaszkodott Schweidel professzor úr nyakába, az öreg kikunyerált perecdarabkáit bámulatos ügyességgel magához ragadta, s vigyorogva tömte a szájába. A szűkszámú vendégsereg csöppnyi ellenérzés nélkül, örvendezve fogadta a tettet, s még heccelték is a vinnyogó öreget. Az ifjú csimpánznak fülig ért a szája, egymás után nyelte le az adományokat, s az arcát fürkésző Ági gonoszkodó elégtétellel állapította meg, hogy szakasztott mása Fehér Juditnak, csak a szemüveg hiányzik róla.

Továbbsétálva egy fiatalembert pillantott meg, aki háttal egy bezárt bódénak dőlt – nem törődve a majmok játékával –, s Ági azzal hitegette magát, hogy a fiú őt bámulja. Akaratlanul is megigazította a haját, és próbaképpen kecses mozdulatokkal felalá kezdett sétálni az egyik ketrec előtt. A másik tekintete minden kétséget kizáróan őt követte. Áginak jólesett a felfedezés, és csak áldani tudta azt az elhatározást, amely végül is az egyetem helyett ide vezette.

Miután hiúsága ilyképpen megerősödött, Ági az oroszlánok felé indult.

A széles árokkal elválasztott barlang szája előtt szánalmasan lepusztult, kivénhedt, szőrét hullató leó ténfergett, mellette pedig ápolt benyomást keltő nőstény hasalt. A hím párja fölé állt, aki farkát unott mozdulattal arrébb tette, hogy megkönnyítse társa dolgát. Az oroszlán hozzákezdett férfiúi kötelességéhez; hármat-négyet lökött, diadalittasan elbődülte magát, majd lemászott a nőstényről, mire az a már ismert mozdulattal visszahelyezte farkát a feneke mögé. Ági elbűvölten várt néhány percig, amikor is a jelenet megismétlődött.

Azt már korábban is hallotta, hogy az állatok királya libidója alapján képes akár napjában hetvenszer is örömet szerezni nejének, de az aktus láttán minden irigysége elszállt, amit korábban az oroszlán iránt érzett. Az egész tevékenység oly érdektelen volt – különösen tekintetbe véve a hím (most már érthető) leromlott voltát –, hogy ilyen áron kár belefogni.

Elfordult a barlangtól, és a kijárat felé indult. Még egyszer megpillantotta a fiút, aki – határozottan bár, de nem tolakodóan – végigmérte. Haját kacéran kisimította a szeméből, és táskáját lóbálva indult a földalatti felé.

*

Miközben a fülsiketítő zene ritmusára táncolt, Ági hirtelen kívülről kezdte látni magát és a környezetét. Valahol, a sötét terem mélyén, megannyi összezsúfolt, egymáshoz tapadt, izzadt árny között ott vonaglott ő is; mint ősi, mágikus szertartás közepette, a táltos kiáltásainak, mozdulatainak és az elfogyasztott mákonynak a hatására,

az ekszтázisig fokozott hangulatban. S bár a kívülről figyelt Ági ugyanúgy mozgott, csavarodott önfeledten, mint a többiek, visszatérve önmagába úgy érezte, mégsincs minden rendben.

– Üljünk le! – hajolt Laci füléhez ordítva.

– Mi? – vigyorgott rá a fiú, s magához vonva Ágit, tett vele két tánclépést, aztán kiforgatta. Ági leállt, s a többiek lökdösése közben megragadta a barátja vállát, és megismételte:

– Üljünk le!

– Miért?

– Csak.

– De hát nem élvezed?

– Nem. Üljünk le, kérlek.

Laci vágott egy bosszús grimaszt, aztán bólintott. Nagy nehezen találtak két üres széket.

– Na és most? – kérdezte dühösen a fiú. – Ezért érdemes volt eljönni. Ülünk és nézzük egymást?

– Igazad van. Haza kellene menni.

– De hiszen most jöttünk! – tiltakozott a fiú.

– Nem baj.

– Nem érzed jól magad?

– Nem.

– Az hogy lehet? – kerekedett el a szeme. – Jó a zene, nincsenek is túl sokan... – Értetlenkedve csóválta a fejét.

– Hazakísérsz?

– Tudok mást tenni? – morgolódott Laci.

Az utcán csendesen baktattak egymás mellett egy darabig.

– Ma megbámult egy fiú... – szólt Ági.

– Na és?

– Te sose szoktál úgy nézni rám...

Laci széttárta a karját.

– Most mit csináljak? – Megállt, szembefordult Ágival, és belebámult az arcába. – Most jó?

– Nem igazán...

A buszmegállóhoz érve Ági megtorpant.

– Megvárom a buszt, nem muszáj tovább jönnöd...

Laci a fejét vakarta.

– És holnap? – kérdezte.

Ági végigmérte.

– Mondd, te mindig ilyen alacsony voltál?

– Hülyéskedsz?

– Nem. – Közben megérkezett a busz. Ági, maga sem értette, miért, a lépcsőről visszaszólt. – Olyan vagy, mint egy törpe... – „De én nem vagyok Hófehérke..." – gondolta hozzá, és elmosolyodott. Szívesen visszanézett volna, hogy lássa a fiú megrökönyödött képét, de inkább lehuppant az egyik ülésre. Úgy döntött, nem megy még haza, inkább felszalad az apjáékhoz.

A csengetésre az apa nyitott ajtót.

– Zsuzsa? – kérdezte Ági.

– Nincs itthon – felelte a férfi, és visszasietett a szobába. Leült a fotelbe, és bekapcsolta a tévét. – Mindjárt kezdődik a híradó – tette hozzá magyarázatképpen.

Ági is leült az apja mellé, és a kisasztalról felvett újságokat olvasgatta.

Az apa egy oldalpillantást vetett a lánya felé.

– Anyád?

– Megvan. Valami könyveket akart átküldeni...

– Elhoztad?

– Nem otthonról jövök...

Közben felhangzott a szignál, és a férfi visszafordult a képernyő felé.

– Igaz is – szólalt meg. Ági felpillantott a divatlapból. – Menj oda az asztalhoz, és húzd ki a felső fiókot. Vedd ki a tartásdíjat...

Ági a zsebébe gyűrte a pénzt.

– El ne felejtsd odaadni anyádnak! – aggályoskodott a férfi.

– Nem vagyok hülye...

– Az egyetem? Milyen volt ma?

Ági vállat vont.

– Olyan, mint mindig. – Elmosolyodott. – Talán egy kicsit érdekesebb.

Percekig csak a bemondó hangja hallatszott. Ági végzett az újságokkal. Felállt, nyújtózkodott.

– Na, én megyek...

– Hova rohansz? – kérdezte az apa.

– Fáradt vagyok. Meg még tanulni is akartam...

– Mit tanulsz?

– Kell írnom egy dolgozatot...

– És, érdekes a téma?

– Igen...

– Na, akkor csináld!

– Szia, jó éjszakát!

– Szia! Jól csapd be az ajtót!

2.

Ági nyugtalanul forgolódott a vetetlen ágyon, és fázósan húzta nyakáig a pokrócot; lihegve lélegzett.

Hömpölygő folyam közepén birkózik az áradással. A hatalmas víztömeg sötét hordalékot sodor magával; feloldja a part menti gátat, s a belekerülő por, homok mindmind a közepe felé úszik, körülfonja Ágit. Körötte hófehér jégtáblák bukkannak fel, de Ági hiába próbál felkapaszkodni rájuk, a keze minduntalan lecsúszik. Testét átjárja a hideg, csontjaiban is érzi a dermesztő vizet, mintha a bőrén átszivárogna, feloldaná, s ő is tovasodródna a fekete iszappal. Ordítani szeretne, de nem jön ki hang a torkán. A szája megtelik vízzel. Végre sikerül felkiáltania, és a váratlan zajra felriad.

Felült az ágyban, és csodálkozva nézett körül. Még mindig fázott, és a szíve szaporán vert.

– Baj van? – nyitott be aggódva az anyja kócosan, szemlátomást frissen ébredve.

– Nem, nincs semmi.

– Egészen biztos? Olyan sápadt vagy... Meg kellene mérni a lázadat...

– Semmi bajom...

– Legalább valami gyógyszert vegyél be! Mindjárt megnézem a dobozt...

– Nem kell! – mondta határozottan Ági, és magára vette az ágy mellé este ledobott fürdőköpenyt. – Csak fázom egy kicsit...

– Mert nem lehet egy szál pokróccal aludni – kezdte kioktatóan az anya. – Miért nem ágyazol meg rendesen?

– Jaj, anyu, hagyd már ezt! – szólt az indokoltnál kissé ingerültebben. De azért tűrte, hogy az asszony a homlokára szorítsa a kezét, ezzel győződve meg róla, csakugyan minden rendben van-e. Azután kicsoszogott a konyhába, az anyja pedig bement a fürdőszobába, hogy megeressze magának a vizet.

Ági töltött magának egy pohár tejet, és leült egy székre. Két tenyere közé fogta a poharat, hogy átmelegítse, és kortyolgatni kezdte az italt.

Nagy lendülettel rántva fel az ajtót, belépett az anya is. Bizonytalanul téblábolt, egy-egy bögrét arrébb rakott, hogy addig se legyen tétlen, amíg kifolyik az e percben még épp csak szörcsögő kávé.

– Nem iszol már tejet? – kérdezte Ágitól.

– Nem.

– Akkor tedd vissza a jégszekrénybe! Megromlik...

– Azt hittem, neked is kell a kávéba...

– Ja nem... – dünnyögte, s már el is rakta tartóstul.

– Eltettem volna... – szólt közbe Ági, mert bosszantotta, hogy figyelmességéért még megrovást is kapott.

– Persze, persze. Aztán megsavanyodik...

A nőnek közben hirtelen eszébe jutott, hogy talán már meg is telt a kád, és kisietett. Mintha csak erre várt volna a kávé, prüszkölések és gőzokádás közepette utat tört magának, s illatával elborította a helyiséget. Ági kihúzta a dugót a konnektorból, aztán elöblítette a poharát, és bement öltözködni.

Az egyetemre néhány perc késéssel érkezett, a tanárnő – hátradőlve a széken, széles mozdulatokkal kísérve minden szavát – magabiztosan magyarázott, Ági pedig gyorsan leült Fehér Judit (érdekes, ez a lány valahogy mindenütt ott van) és Bíró Kriszta közé.

Elég volt egyetlen pillantást vetnie Fehér jegyzeteire, s abból mindent megtudott, ami idáig történt. A lány éppen csak a tanárnő krákogásait nem jegyezte le – amelyekből azért bőven akadt –, ez kiderült viszont azokból a strigulákból, amiket Kriszta húzott, valahányszor az előadó megköszörülte a torkát. Fehér néhány mondatából azonban éppen az ige hiányzott, vagy valamely más fontos szó, ám hiába böködte őt Ági, nem mutatott hajlandóságot kifejteni, hogy pontosan mit rejtenek ezek a gondolatok.

– Láttad a szemét, ahogy rád nézett? – kérdezte súgva Kriszta, látva, hogy a tanárnő belebonyolódik egy hosszabb mondatba, amelynek végkifejlete bizonyára már csak Fehér Juditot érdekli.

– Miért, hogy nézett?

– Mint aki fel akar nyársalni...

– Nem, nem figyeltem.

– Azért, mert valaki elkésik, nem muszáj végigbeszélgetnie az órát – szólt most Kulcsárné, majd anyai mosollyal folytatta, rögvest kebelébe zárva az esetleg megbántódni készülő hallgatót. – Hol akadt el, kedves? Kérdezze meg nyugodtan, szívesen elmagyarázom.

Ági jobban utálta, ha hülyének nézték, mintha neveletlennek, így nyeglén legyintett:

– Köszönöm, nem érdekes...

Egy pillanatra megfagyott a levegő. Kriszta részvéttel súgta a lánynak:

– Ezt megjegyzi magának...

Valóban, annál nagyobb sértést Kulcsárné nem tudott elviselni, minthogy azt, amit ő magyaráz, érdektelennek minősítsék.

– A többiek értik? – nézett körbe a teremben. Mivel válasz nem érkezett, megköszörülte a torkát, és folytatta.

Az óra végén Fehér Judit – miközben íróeszközeit eltette kis piros tolltartójába, a füzetet pedig a táskájába – egy grimasz kíséretében odavetette Áginak:

– Teljesen megbolondultál? – a hangjában egy csöppnyi szánalom is csengett.

– Miért?

– Meg fog buktatni...

– Nem fog rá emlékezni...

– Dehogynem!

– Hát megbuktatni biztos nem fog. Akkor neki is be kéne jönnie pótvizsgáztatni...

– Akkor meg kettest ad – tette hozzá Fehér némileg enyhítve a szörnyűségen, de még így is beleborzongva a gondolatba.

– Nem jössz kajálni? – kérdezte Kriszta. Ági bólintott.

Az épület előtt ugyanazt a fiút pillantotta meg, aki előző nap az állatkertben úgy megnézte. Egészen zavarba jött, motyogott valamit Krisztának, és gyorsan befordultak a sarkon.

A menzán beálltak a sor végére.

– Alakul a dolgozatom... – mondta Ági lelkesen, mert már nagyon feszítette a vágy, hogy közölhesse valakivel.

– Nagy Misi órájára?

– Az, az. A Zrínyi.

– Ja igen – bólogatott Kriszta. – Mikor is kell beszámolnod?

– A jövő órán. De szerintem hülyeség, amit az a kövér, szemüveges fiú magyarázott múltkor... Tudod, a nemzeti király kérdéséről...

– A fene tudja... Nagy Misinek tetszett.

– Lehet. Nekem nem. Találtam egy-két érdekes dolgot. Még Zrínyinél is. Úgy fogom csinálni, hogy lehetőleg csak Zrínyi-idézetekkel, meg néhány más forrással cáfoljam meg azt, amit a kövér mondott.

– Nagy Misi nem fog neki örülni.

– Nagy Misi le van szarva.

– Itt minden kanál ilyen mocskos? – méltatlankodott Kriszta az evőeszközökhöz érve, és undorodva forgatott a kezében egy kanalat.

– Úgysincs soha egyetlen normális leves sem... Most is... – A kifüggesztett étlapra pillantott. – Zöldbab.

– Miért, nem olyan szörnyű az...

– Legutóbb szálkás volt, és elsózták.

Kriszta vállat vont, és a derekához szorította a tálcát, amitől megfeszült rajta a pulóver, és kiemelte formás mellét. A mozdulat nem volt teljesen véletlenszerű, Kriszta pontosan tisztában volt a hatással. Miután ezt Ágival már többször is megbeszélték, most elnevették magukat.

Csak nehezen sikerült szabad asztalt találniuk. Ági úgy ült le, hogy szemben legyen az ablakkal, s így kiláthasson az utcára. Hirtelen megállt kezében a villa. Az állatkerti fiú állt az ablak előtt, és őt figyelte.

Kriszta, akinek feltűnt Ági megrökönyödése, tekintetével követte az Ágiét.

– Jóképű... – dünnyögte. – Mintha téged bámulna – tette hozzá kissé csalódottan, de azért eligazgatta a pulóvert. A tálcát azonban nem tudta pótolni.

– Követ... – suttogta Ági.

– Hogyhogy?

– Már tegnap is megbámult. És most itt van.

– Nagyszerű! Nem örülsz neki? Talán le is fog szólítani... Ja, persze, Laci...

– Az nem érdekes... – legyintett Ági.

– Nocsak!

– Van ebben a fiúban valami különös... – dünnyögte.

– Minden fiúban van valami különös. Ám mindegyikben van valami közös is. Szerencsére. – Az órájára pillantott. – Hú, nekem vissza kell rohannom. Van most órád?

– Nincs.

– Akkor szia! – Kriszta gyorsan bekapkodta az utolsó falatokat, felkapta a tálcáját, és elszaladt. Ági üldögélt egy darabig, majd látva, hogy a fiú nem tágít, ő is felkelt.

Amikor kilépett az utcára, a fiú odajött hozzá.

– Hazakísérhetlek? – kérdezte. Ági szeretett volna büszke, dölyfös és elutasító lenni, de a másik szemében különös fény csillant. Egész lényében volt valami megmagyarázhatatlan, emberfölötti.

– Úgyis utánam jönnél...

– Ebben biztos lehetsz.

– Annyira tetszem? – mosolygott a lány.

– Kiszemeltelek magamnak...

– Ezt meg hogy érted?

– Majd meglátod – villant egyet a szürke szem. – A nevem, mondjuk, Csaba.

A fiú egészen hazáig kísérte, a kapunál megállt.

– Még találkozunk – és lassú léptekkel elment.

Ági elábrándozva tekintett utána. Úgy érezte, ostobán és esetlenül viselkedett. Ahelyett, hogy megnyerte volna magának a másikból sugárzó furcsa erőt, némi szellemességgel elkápráztatta volna Csabát, mindezek helyett egész úton csak motyogott, és butaságokat beszélt. Nem támadt egyetlen épkézláb gondolata sem.

Miközben felbaktatott az emeletre, szüntelenül a fiú járt az eszében, és sorozatban jutottak eszébe frappánsnál frappánsabb szófordulatok, humoros kiszólások, okosságának és műveltségének megannyi tanújele.

Maga sem tudta, miért olyan fontos számára, hogy ennek az idegennek jó véleménye legyen róla. Belépve a lakásba, mégis első dolga volt a tükör elé állni, és fejét jobbra-balra forgatva igyekezett kívülről szemlélni magát.

Megcsörrent a telefon. Ági összerezzent, ahogy ez a bántó zaj kirángatta képzeletének világából.

– Tessék! – vette fel a kagylót elutasítóan. Szíve szerint az ablakon hajította volna ki ezt az undorító szerkezetet, amely ocsmány módon tolakszik be az életébe, mindig akkor szólal meg, amikor nem kéne, és sem tapintat, sem együttérzés nincsen benne. Az anyja persze meg is őrülne, ha nem lenne telefon; mint egy kisbabát, úgy babus-

gatja, hosszú zsinórját kihasználva viszi mindenhová, és ha pár pillanatig nincsen mellette, már fülel is: „Nem csengett a telefon?"

– Laci vagyok. Szia. Meg vagy még sértve?

– Nem is voltam.

– Akkor jó. Mikor találkozunk?

Ági a körmét rágta, és úgy fordult, hogy a tükörben közben figyelhesse a mozdulatait.

– Ma ne!

– Nem érsz rá?

– Nem.

– Ja, persze, az iskola... – mondta gúnyosan Laci. Ágit ez a fajta cinizmus mindig felbőszítette.

– Nem az iskola.

– Hát akkor mi?

– Dolgom van...

– De micsoda?

Ági hallgatott.

– Na jó, akkor holnap – egyezkedett a fiú.

– Holnap se.

– Holnapután?

– Akkor se.

– Most mit szórakozol?

– Nem szórakozom. Ha találkozni akarok veled, majd fölhívlak...

– Te hülye, nincs is telefonunk.

– Hát azért... – és letette a kagylót. Kaján öröm öntötte el. Korábbi hiányérzete kissé enyhült, Lacinak sikerült úgy megfelelni, ahogy kellett. De hát Lacival szemben mindig is érzett egyfajta felsőbbséget, magabiztosságot, amit Csabával szemben képtelen volt tanúsítani.

Laciból hiányzik valami, ami Csabának minden szavából izzott. Nem is csak az intelligencia, hanem az események egészen távoli szemlélése, némi iróniával és gúnnyal tekintve mindarra, amit Ági említett. Lett légyen az bár az egyetemmel vagy a családdal kapcsolatos. Beszélgetésük alatt – ami pedig igazán nem volt hosszú, hiszen mindössze addig tartott, amíg Csaba hazakísérte őt (és mégis úgy tűnt, mintha ez az ismeretség öröktől fogva létezne) – Csaba mindegyre csak mosolygott mindenen, és látszólag oly egyszerűen ítélt meg mindent. És ez az ítélet hihetően, meggyőzően hangzott. Ági senki mellett nem látta ilyen felfoghatónak, ilyen megemészthetőnek a világot. Minél előbb újra akarta látni a fiút.

3.

Másnap Ági felhívta a lakásba a fiút, aki megint hazakísérte.

– Anyám nincs itthon – kezdte gyorsan. – Eszel valamit?

– Nem, kösz. Milyen napod volt?

– Semmi különös. Néha elkeserít, hogy mennyi hülye jár az egyetemre...

– Tehát mégis történt valami...

– Nem, mondom, hogy semmi különös.

– Hát akkor a szokványos a lehangoló?

– Nem vagyok lehangolt. Csak éppen bosszant a dolog. De miért érdekel ez ennyire?

– Minden érdekel, ami veled kapcsolatos.

Ági a fiú szemébe nézett. Nem volt abban semmi kihívó, és a viselkedése egyáltalán nem tükrözte, hogy udvarlási szándékkal mondta-e ezt; de még bóknak sem szánta.

– Mondd, Csaba, te mivel foglalkozol tulajdonképpen?

– Ezt nehéz lenne elmagyarázni. De meg fogod látni.

– Én?

– Persze, csak ha érdekel. És ha csakugyan szükséged van rá.

– Mire? Nincs szükségem semmire!

Csaba mosolygott. Közben bementek Ági szobájába, és leültek az ágy szélére. A lány zavarban volt, a fiú alaposan körülnézett, majd az ágyat mustrálgatta hosszasan.

– Azt mondod, sok hülyével vagy körülvéve?

– Persze, nincs olyan hely, ahol mindenki nagyon okos, de hát mégis...

– Miért, ott jól éreznéd magad?

Ági a vállát vonogatta.

– Talán. De nekem így is jó...

Csaba felállt, és néhány lépést hátrált.

– Feküdj végig az ágyon! – kérte a lányt. Ági nem mozdult, ösztönösen összeszorította a combját, az izmai megfeszültek. Csaba nevetett.

– Nem akarlak megerőszakolni. Elviszlek egy helyre, ahol mindenki nagyon okos.

– Akkor miért feküdjek le? Öltözöm, s mehetünk.

– Ehhez az utazáshoz feküdni kell. Behunyt szemel. Álmodni fogunk mindketten. Ugyanazt az álmot...

– Nem hiszem.

– Feküdj csak le!

Ági elbizonytalanodott.

– Szép lassan dőlj hanyatt... Csukd be a szemed! – Ági engedelmeskedett. – Koncentrálj erősen arra, hogy eljössz velem, bárhová is viszlek – folytatta halkan a fiú. – Elhiszed, hogy sikerül?

– Talán.

– Biztosnak kell lenned benne! Most indulunk... Elmegyünk innen egy másik lakásba, egy másik világba... Csupa okos ember közé... Érzed ezt a bizsergést?

Ági csakugyan érezte. Mintha álmodna; agyában vadul kergetőztek különös képzetek, mintha egy hatalmas spirál közepén tekergőzne... Orrát váratlanul cigarettafüst kezdte csiklandozni, beszédfoszlányok szűrődtek el hozzá. Csaba gyengéden megérintette.

– Kelj fel! Itt vagyunk.

Hunyorogva nyitja ki a szemét, és érdeklődve néz körül. Egy tágas szobában van, a távolban nyitott ajtó látszik, de azon túl senki. Ebben a helyiségben viszont egymás hegyén-hátán ülnek összetömörülve fiatalok, középkorúak, idősek, és hadonászva magyaráznak egymásnak.

– A tűt éppen az különbözteti meg a gombostűtől, hogy nincsen gombja – érvel egyikük. A többiek tátott szájjal hallgatják, kezüket térdükön nyugtatva, mintha fel akarnának pattanni, holott csak az alkalmat lesik, mikor vághatnának közbe. – Éppen a gomb hiánya teszi tűvé.

– Valamilyen hiány nem lehet princípiuma egy létezőnek! – felesel magabiztosan egy férfi; látványos mozdulattal elfordul az iménti beszélőtől, és kibámul az ablakon.

– Attól függ, honnan vizsgáljuk! – emeli ujját magasba egy harmadik, feláll, és izgatottan fel-alá kezd járkálni a szobában. – Értem ugyan, hogy a tű csak mint elvont példa szerepel esetünkben, és nem is szükséges filozófiai vitához segítségül hívni valamely tárgy materiális megjelenését, de szabadjon megkérdőjeleznem, hogy ha kezembe veszek egy gombos és gombtalan tűt – szigorúan elméleti alapon persze –, akkor a gombostűt azért van jogom így nevezni, mert hasonló társától a végén elhelyezkedő fej különbözteti meg.

– Mi ez a hülyeség? – kérdezi súgva Ági Csabától. A mellettük ülő azonban – aki nagy figyelemmel hallgatta az eszmefuttatást – gőgösen pillant a lányra.

– Nem hülyeség az kisasszony, amit nem ért.

– Ezek az okos emberek? – fordul a lány Csabához.

– Igen. Ezek mind nagyon okosak. Vagy legalábbis azt hiszik róluk. Vagy azt hiszik magukról. Általában mindenki annyira okos, amennyire a többiek annak tartják.

– De hát miért fecsérlik az idejüket ilyen ostobaságok megvitatására?

– Mert kicsi a kockázat. Látod, az ott például egy irodalomkritikus. Ő most kicsit veszélyesebb vizekre tévedt, mert megpróbál olyasmiről beszélni, ami a szakmájába vág, és véletlenül az irodalom pontosan az a tudomány, amihez mindenki ért.

– Úgy érted, azok közül, akik itt ülnek?

– Ezek mind okos emberek, tehát evidenciaként tartják magukról, hogy az irodalomhoz értenek. A többi ember csak az olvasás jogán állítja ezt. De figyeld csak!

– Némileg különös hasonlattal kell éljek, de azt hiszem, érthetővé tudom így tenni a gondolataimat. Nos, hogy miként lehet megkülönböztetni a lektűrt az irodalomtól, erre párhuzamként a szexuális gyönyört hoznám föl.

– Zseniális – szólalt meg egy kopaszodó úr, látva, hogy a társaság is lelkesen bólogat.

– Nos, a jó lektűr olvastán is érzünk egyfajta örömöt, amely azonban rövid életű, miután letettük a könyvet, már el is felejtettük. Én az ejakulációval rokonítanám ezt a váratlanul feltörő, ám hamar lankadó érzést. Ugyanakkor az értékes könyv élvezete hosszasabban érlelődik, akár több csúcspontot is elér, és az aktus – úgy értem, az olvasás – befejezte után is még jó darabig bennünk munkál. Olyan tehát, akár az orgazmus. Azt pedig már mindannyian tudjuk Teiresias óta, hogy a női gyönyör magasabbrendű a férfiúiénál.

Többen kétkedve csóválják a fejüket, a kopaszodó úr ezen felbuzdulva megszólal:

– Micsoda hülyeség!

Az irodalmár szeme bosszankodva villan a kopaszra:

– Vannak emberek, akiknek a nyelve rászokik a szar ízére, és édesmindegy nekik, milyen fenékből nyalják ki...

A kopaszodó úr csodálkozva tekint körbe.

– Ezzel most mit akar mondani?

– Nem mehetnénk haza? – kérdezi Ági fáradtan.

– Nem ide vágytál?

– Attól tartok, nem.

– Nem kell elkeseredni. A világ nem feltétlenül az ésszerűsödés útján halad...

– Na jó, de ezen nem lehet változtatni?

– Nem hiszem. Talán le kellene rombolni az egészet, és elölről kezdeni. Esetleg rakni egy nagy-nagy tüzet...

– Úgy érted, elpusztítani mindent? Ezt nem gondolhatod komolyan...

Csaba mentegetőzve tárja szét a karját.

– Nem adhatok mást, csak mi lényegem...

– Menjünk haza, kérlek!

– Jó, hát csukd be a szemed.

Ági érzi homlokán a fiú forró kezét. Szemhéja belső felén még ott kergetőznek az iménti képek, amikor egész teste megremeg, és távolról Csaba hangját hallja.

– Körülnézhetsz.

Csakugyan a szobájában találta magát, minden a helyén, Csaba pedig a szemközti fotelban ült, már kabátban.

– Elmész?

– Nemsokára itthon lesz anyád. Nem szeretnék találkozni vele.

– De holnap találkozunk, ugye? – kérdezte riadtan a lány, hirtelen megijedve tőle, hogy a fiú itt hagyja.

– Persze. Aludj jól!

Ági épp csak végigheveredett a vetetlen ágyon, pokrócát magára húzta. Még hallotta, hogy az ajtó csikordul, és az anyja bekiált:

– Szervusz, megjöttem!...

Válaszolni sem kedve, sem ereje nem volt. A különös kaland annyira elfárasztotta, hogy nem bírt parancsolni az akaratának, és álomba zuhant.

Fehér ruhás emberek sietnek el mellette, és pizsamások, akik énekelnek, motyognak, táncolnak vagy őrjöngenek. A fehér ruhások időnként megragadnak egyet-egyet, Ági maga is érzi, hogy hátulról szorítják a kezét, és belökik egy különös szobába, ahol a falak mozognak, ha beleveri a fejét, mélyen besüpped, akárcsak a padló.

A hasa elviselhetetlenül fáj, újra felbukkannak a fehér ruhások, a szájuk előtt apró kendő, lefogják Ágit, és nyugtatgatják, nem fog fájni, néhány perc az egész, a fájdalom azonban egyre élesebb, már az ágyékában érzi, mindjárt vége, a fehér ruhások mintha nem is a talpukon, hanem a fejükön állnának, az egész szoba megfordult körülötte, izgatott kiabálás, Ági behunyja a szemét, de így is látja a sok-sok fehér köpenyt, a türelmetlen arcokat, és ekkor a gyötrelem egyszerre véget ér. Valahol felsír egy kisbaba.

4.

Ági szíve a torkában dobogott, amíg a dolgozatát előadta. Próbált szabadon is beszélni, de az izgalomtól inkább csak olvasni tudta. Így is meg volt vele elégedve, sikerült pontosan kifejtenie a véleményét, és bár alig bírta az előírt tíz percbe belesűríteni mindazt, amit a témáról fontosnak tartott, végül is nem kellett elhallgatnia semmit.

Megkönnyebbült, amikor végre a helyére mehetett. Vetett egy pillantást a tanár felé, aki azonban apró céduláit rendezgette, megigazította a szemüvegét, biccentett Ági felé, hogy tudomásul vette az elhangzottakat, és kihívta a következő előadót.

Ági igyekezett koncentrálni a másik mondandójára is, de az alacsony fiú nem tudta kellően összeszedni a gondolatait, olykor követhetetlenül ide-oda csapongott, hosszú idézeteket olvasott fel ismert és ismeretlen szerzők műveiből, ráadásul több mint húsz percig olvasta monoton hangon a papírjait.

Amikor végre befejezte, a tanár lerakta a szemüvegét, a fiúnak megköszönte a beszámolót, és körülnézett.

– Nos, mi a véleményük?

A szeminárium hallgatósága kínos csendbe burkolódzott.

– Csak bátran! Úgy érzem, bőven van hozzászólnivaló! Különösen az elsőhöz. A másodikat én szinte tökéletesnek éreztem, hirtelenjében nem is tudnék kiegészítést tenni – küldött egy mosolyt a fiú felé, aki szerényen lesütötte a szemét –, de az elsőnél, Ági, igaz? nos, Ági dolgozatánál azt hiszem, lenne egy-két pont.

Az asztal túlsó végén – a diákok ugyanis egy hosszú asztal mentén foglaltak helyet – valaki jelentkezett.

– Túl rövid volt. Úgy éreztem, nem biztos benne egészen, és próbálta elnyelni azokat a dolgokat... – itt kissé belezavarodott a mondatba.

– Tehát rövidnek találta? – tekintett körbe a tanár.

– Igen.

A férfi bólogatott.

– Én is úgy láttam. Azt vártam, egy kicsit jobban kitér Zrínyi katonai sikereire...

Ági dermedten ült. Szinte megfulladt, gyengének érezte magát, és alig hallhatóan tudott csak válaszolni, mint az elítélt, aki nem remél kegyelmet.

– De hiszen nem tartozott a feladatomhoz...

– Zrínyi pályájánál ezt nem lehet figyelmen kívül hagyni, kollegina.

– De ha kitérek rá, akkor még egyszer ilyen hosszú lett volna... Tanár úr mondta legutóbb, hogy ne legyen több tíz percnél...

– Amennyiben a téma olyan, természetesen nem akarom magukba fojtani a szót... Kicsit bővebben kellett volna...

– Én úgy láttam, hogy a forrásokkal nem sokat törődött – szállt be a küzdelembe Fehér Judit, aki eddig szorgalmasan jegyzetelt.

– Bizony, kollegina, volt néhány pont, amit őszintén szólva nem tudunk megerősíteni a források alapján...

– Én úgy gondoltam... – védekezett volna Ági, ám a tanár nagyvonalú mozdulattal leintette:

– Nem gondolni kell, hanem tudni...

Óra végéig nem szólt már többet. Amilyen vidáman és tettre készen jött ma egyetemre, épp olyan csalódottan ücsörgött most, maga elé meredve, és úgy tett, mintha jegyzetelné mindazt, amiről a hátralevő időben szó van. Nem is emlékezett már rá, hogy mikor sírt utoljára, de e percben nem állt tőle messze.

Amikor a férfi befejezte a mondandóját, Ági gyorsan felpattant, és úgy, hogy lehetőleg senkivel se kelljen beszélnie, leszaladt a lépcsőn.

Csaba a kapu előtt várta.

– Tudtad, mikor fogok jönni? – kérdezte a lány csodálkozva. Csaba mosolygott.

– Én mindent tudok rólad. – Belekarolt Ágiba. – Valami baj van?

– Miből gondolod? – fordult a fiú felé, de a hangja elárulta, hogy nincs minden rendben.

– Látszik rajtad. Na, meséld el!

Amíg hazafelé sétáltak, Ági elmondta mindazt, ami az órán történt.

– Akarod, hogy elutazzunk megint valahová?

– Elutazni? Hogyan?

– Mint legutóbb. Te csak behunyod a szemed, és én elviszlek bárhová...

Ági vállat vont.

– Nincs kedvem sehova se menni.

– És maradni?

– Ahhoz sem.

Bementek a lány szobájába, Ági ledobta a földre a táskáját, és leült az ágy szélére. Könyökével a térdére támaszkodott, és fejét a tenyerébe hajtotta, úgy nézett Csabára.

– Anyád mikor szokott hazajönni?

– Mikor hogy. Általában észre sem veszem. Amikor belép, elkiáltja magát, hogy „szervusz!", aztán nekilát szöszmötölni. Többnyire nem is vár választ, így aztán az se tűnik fel neki, ha történetesen nem vagyok itthon.

Mivel elzsibbadt a lába, Ági inkább végigfeküdt az ágyon. Csaba a szoba közepére húzott egy széket, és azon ült.

– Nos, kíváncsi vagy másokra? – kérdezte a fiú.

– Úgy, mint legutóbb? Nem.

– Most nem kell résztvenned... Behúzódsz egy sarokba, és csak figyelsz. Nem is fognak látni téged...

Ági becsukta a szemét.

– Rendben van. De ha szólok, azonnal visszajövünk, igaz?

– Természetesen.

Az örvénylő, furcsa érzést már nem találta kellemetlennek. Ellenkezőleg; ellazult, belefeküdt ebbe a puha, vibráló bizonytalanságba.

A lakás, ahová érkeznek, jóval kisebb, mint Ágiéké. Két, egymásba nyíló aprócska szoba, egy jelképes előszoba, és egy hihetetlenül csöpp konyha. Éppen csak arra elegendő, hogy a háziasszony főzzön; ám a háta mögé bezsúfolt asztal arról tanúskodik, hogy itt enni is szoktak.

Középkorú, erősen elhízott férfi ücsörög az asztal mellett, jóízűen falatozik egy darabka disznósajtot, és az előtte álló borosüvegből időnként megtölti ki-kiürülő poharát. Közben néha még dúdolgat is magában.

– Miért jöttünk ide? – kérdezi Ági, és a férfi felé pillant, aki azonban meg sem mozdul, szemlátomást nem látja és nem hallja a hívatlan vendégeket.

– Csak mert akartam neked mutatni egy ilyen családot is.

– Család? Hiszen ez csak egy férfi.

– Bent van a szobában a felesége. Menjünk be!

Az asszony már az ágyban fekszik és olvas. Szemben vele a bekapcsolt tévé, de csak időnként vet rá egy-egy pillantást. Az ágy melletti polcon, a könyvek alatt különböző nagyságú, színű és formájú kövek sorakoznak. A nő, amikor megszakítja az olvasást, néha a köveknek is szentel csöppnyi figyelmet.

– Ez még mindig nem család... – dünnyögi Ági.

– Van két gyereküк is. Még nem jöttek haza.

– Hát ez így elég unalmas... Mi az a sok papír az asztalon?

– A férfi munkája. Ott szokott dolgozni esténként, meg hét végén.

– És napközben?

– Akkor a munkahelyén dolgozik.

Ági a fejét csóválja.

– Szépen kereshet...

– Egyáltalán nem keres jól. Már persze az elvégzett munkához képest.

– Akkor bizonyára valami kis középszerű alak.

Csaba nevet.

– Nem az. Filozófusnak tanult. De a szakmájában nem tudott elhelyezkedni.

– Nem volt elég jó filozófus?

– Ez sosem derülhetett ki.

– De hát akkor miért nem tudott mutatni valamit abból, amire képes?

– Egyszer megpróbált mutatni. Leírta mindazt, amit gondolt... Biztos okos dolgok is voltak benne bőven.

– És? Kapott érte valamit?

– Két év börtönt.

Ági meglepődik. Leül az egyik székre, és az asszonyt nézi.

– És ő?

– Ő az egyetemen tanított, amikor a férjét bezárták.

Ági várakozva pillant a fiúra, Csaba folytatja:

– Ő maradhatott volna az állásában, ha elválik a férjétől. Viszont ha nem válik el, akkor elbocsátják. Ezt közölte vele a tanszékvezető.

– És?

– Nem vált el.

Ági kissé tanácstalanul forgatja a fejét az aprócska szobában. A falak mentén végig polcok, rajtuk könyvek. Az asszony azonban most, hogy leteszi az olvasnivalóját, felül, és aprólékos gonddal kézbe fogja egyik-másik kövét. Közöttük egy-két tengeri kagyló is hever, ezeket óvatosan átteszi máshová.

– Kavicsgyűjtemény – magyarázza Csaba Áginak. – Nagyrészt a Duna-partról valók, de akad közte távolibb tájról is; a kollégák ismerik ezt a szenvedélyét, és ha olyan helyre utaznak, mindig hoznak neki valami érdekességet.

– Miért, ő nem utazik?

– Ő nem szokott.

Ágit váratlanul tépte ki a szoba hangulatából egy ismerős hang. Az anyja kiáltott:

– Szervusz, megjöttem! Ezúttal szokásával ellentétben a lány szobája felé indult, és benyitott. Csaba zavartan állt fel.

– Csókolom.

Az asszonyon megdöbbenés látszott, amit sikertelenül igyekezett palástolni.

– Szervusz. Az Ági mamája vagyok. Ági, ki ez a fiú?

– Csabának hívják.

– Jó, jó, de milyen Csaba?

– Csak egyszerűen Csaba – vette át a szót a fiú, és gáláns mozdulattal meghajolt.

– Miért ültök itt a sötétben? – folytatta az anya, és választ sem várva felkapcsolta a villanyt. – Hát nem jobb így?

– Nem – felelte Ági, és hunyorogva nézett körül. – Kapcsold le, légy szíves!

– Gondoltam, jobban láttok így...

– Kapcsold le, légy szíves.

– Szegény fiatalember is megvakul... – vetett egy barátságos, jószándékú mosolyt Csaba felé a fény védelmében. A fiú felállt.

– Én már úgyis menni készültem...

– Ó, igazán maradjon csak! Én már nem is zavarok tovább... – de nem mozdult.

– Mennem kell – ellenkezett Csaba, és elköszönt.

– Ki ez az alak? – kérdezte az asszony, amikor az ajtó becsukódott Csaba után.

– Nem tudom pontosan...

– Nem tudod? És felhozod a lakásba?
– Ó, ő egészen különös valaki...
– Szerelmes vagy, kislányom? – kérdezte cinkos mosollyal.
– Nem.
A nő újra elkomorodott.
– Te ezt nem érted.
– Imádod így elkenni a választ.
– De tényleg nem érted.
– Hülyének nézed az anyádat?
– Nem. De vannak bizonyos dolgok, amikről fogalmad sincs.
– Igazad van – bólintott ingerülten. – Nekem, ötvenévesen fogalmam sincs. Ellenben te, a húszéves csitri érted. De hozzám ne gyere, ha a gyerekkel nem tudsz mit csinálni...
– Mondtam, hogy nem érted! – állapította meg elégtétellel a lány.
Egy darabig tanácstalanul néztek egymásra.
– Mit szeretnél vacsorázni? – törte meg a csendet a nő.
– Majd csinálok magamnak valamit.
Az anyja még toporgott a küszöbön, aztán kiment a konyhába.
Ági újra hanyatt vágta magát az ágyon, és várta, hátha visszatér a látomás, Csabástul. Ehelyett azonban elszenderedett.
Még látja, ahogy feje fölött a plafon fehérsége hirtelen kékbe megy át, szabálytalan alakú bárányfelhők kúsznak végig az égen, és ő jó szagú, nedves földben fekszik. Körülötte mindenfelé aranyló búza, amely dülöngél, ring az enyhe szélben. Ő eközben kezét az ágyékán nyugtatja, és a kellemes melegben úgy érzi, hogy ő is együtt mozog, hajladozik a búzaszálakkal...

5.

Másnap csak a második órára, egy előadásra ment be; fáradtan, karikás szemekkel – bár reggel mindent elkövetett, hogy ezt a szépséghibát eltüntesse –, és alig tudott koncentrálni rá, mit mond a tanár. Először igazán arra figyelt fel, hogy az óra zaját éles nyikorgás – az ajtó nyílása – zavarja meg.
Fehér Judit érkezett, késve, ami különösen meglepő volt, mert ilyesmire csak egészen kivételes esetekben került sor (hiányozni is csak három napot hiányzott, amikor beteg volt). Lehuppant az egyik székre, előkapta apró betűkkel sűrűn teleírt (vázlatpontokkal, aláhúzásokkal és színes kiemelésekkel tarkított) jegyzetfüzetét, és látszólag flegmán, szája szegletében sikertelenül elfojtott félmosollyal odavetette a mellette ülő Áginak:
– Megyek Strassburgba...
Ági, aki éppen egy csigát rajzolt odaadó gondossággal az előtte heverő papírra, most érdeklődve felpillantott:
– Hogyhogy?
– A hallgatói tanács engem jelölt a történelem szakról.
A monoton hangon duruzsoló tanár bosszankodva emelte fel a fejét, és tekintetét végigjáratta a hallgatóságon. Fehér Judit azonnal jegyzeteibe temetkezett, és még a nyelve hegyét is kidugta nagy igyekezetében. Az előadó újra a céduláira pislantott, és folytatta.

– Több jelölt is volt – súgta izgatottan a lány Áginak –, de mondta a Lajos Zoli az érdekemben, hogy a múltkor is megírtam vagy kétszáz levelet különböző külföldi történészeknek, angolul is, és persze a dékán is emlékezett rám...

– Az pedig nagyon fontos... – dünnyögte Ági. – És mit csinálsz Strassburgban?

– Hát megismerkedem más történészhallgatókkal. Például angolokkal. Gondold el, állítólag jövőre lesz angliai ösztöndíj...

– Úgy értem, mint történészhallgató mit csinálsz?

Az előadó ezúttal idejében emelte föl a fejét ahhoz, hogy észrevehesse a zaj forrását. Néhányan, akik felfigyeltek a mozdulatára, gyorsan – szolidaritásuk és őszinte buzgalmuk bizonyítékaként – rápisszegtek Ágira.

– Kollegina – szólt a tanár, és Ági háta megborsódzott, mint mindig, ha kolleginának titulálták. – A témával kapcsolatos a mondandója?

– Nem, nem.

– Akkor megkérném, hogy halassza a szünetre. Itt ugyanis – egyelőre – oktatás folyik. Lehet, hogy megérjük, hogy az egyetemen a nagy autonómia keretében eltávolíttatnak a tanárok, de ott még nem tartunk. – fejezte be, egy biccentéssel tudomásul véve a diszkrét nevetést, amellyel a diákság jutalmazta a tudomány oltárára csempészett röpke szellemességet.

Ági alig várta, hogy szabadulhasson. Égett az arca, a hátralevő időben szemlesütve rajzolgatott.

A menzán már látszólag könnyed hangnemben mesélte el a történteket Krisztának, aki nem jött be az előadásra, mert randevúja volt.

– Fehérnek az a baja – magyarázta szakértően Kriszta tele szájjal –, hogy fapicsa... – A szót mindketten találónak tartották; összenevettek. – Én rájöttem, hogy mi a megoldás – folytatta a lány nevetve. – Szerintem valakinek jól meg kéne kefélnie. Azzal a problémák nagy része megoldódna.

– Na jó, de ki akarná Fehért lefektetni?

Kriszta elmélázott, mint aki sorra veszi ismerőseit.

– Bizonyára akadna. Más kérdés, hogy mit szólna hozzá a csaj. Valószínűleg irtózattal fordulna el az ötlettől. De hiszen ezért neveztem fapicsának. Ha szívesen venné a dolgot, az egyben azt bizonyítaná, hogy nincs is szüksége az aktusra, hiszen anélkül is normális.

Ági bólogatott.

– Akkor tehát reménytelen?

– Szerintem előbb-utóbb megoldódik. Fehér viselkedésében bizonyos hézagok fedezhetők fel, de minden hézagot betömnek egyszer... A Fehérét is...

Ági felkacagott, többen is feléjük fordultak. Kriszta, akit ez a középpontba kerülés cseppet sem zavart, körüljáratta tekintetét, s közben arra is volt gondja, hogy a haját úgy igazítsa, ahogyan a legjobban áll.

– Kivel találkoztál? – érdeklődött Ági.

– Nem ismered. Bélának hívják.

– Béla? Ilyen névvel nem lehet túl nagy parti...

– Pedig kedves fiú. És rém romantikus. Na és mi van azzal a titkos hódolóval?

– Melyikkel? – kérdezte Ági zavartan.

– Ne hülyéskedj! Hát amelyik követni szokott...

– Az egy másik dolog...

– Hogy érted?

– Nem olyan, mint neked a Béla.

– Ó, dehogynem! A fiúk csak bélákként értelmezhetőek – állapította meg filozofikusan.

– De ez csakugyan más. Hogy szemléletesen fejezzem ki magam: ebben a kapcsolatban nincsen semmi bélaság.

Kriszta mosolygott, és kacér mozdulattal emelte a szájához a poharat.

– Odanézz! – bökte meg Ágit, de addigra már ő is észrevette. Fehér Judit közeledett, tálcáján ügyetlenül egyensúlyozva a tányérokat. Amikor meglátta a másik kettőt, habozás nélkül letelepedett az asztal mellé.

– Sziasztok...

– Milyen jó csatod van... – állapította meg Kriszta.

– Pedig nagyon olcsó volt...

– Ó, igazán, nem is látszik rajta – folytatta negédesen, és Ági alig bírta visszatartani a nevetését.

– Úgy izgulok... – bukott ki végre Fehér Juditból.

– Miért?

– Most lesz a Koltainál a zéhá.

– Na, és nem tanultál rá?

– Alig volt időm. Tegnap épp csak felszaladtam a Széchényibe...

– A Széchényibe? Minek? Azt mondta, csak a kronológiát kéri számon.

– Jó, de beszélt arról a könyvről is, tudod, amit az a francia írt...

– Á, gondoltad, belekukkantasz.

Fehér zavartan nézett Krisztára. Nem tudta, ugratják-e, vagy csakugyan komoly beszélgetést folytatnak most.

– Épp csak a tartalomjegyzéket átnéztem... Miért, te nem jössz be?

– Nincs rá időm – szólt fontoskodva Kriszta.

– De azt mondta a Koltai, hogy aki ezt nem írja meg, annak nem fogja aláírni az indexét... – elharapta a mondatot, a másik kettőből kirobbant a nevetés. – Min nevettek?

– Semmi, nem érdekes! – legyintett Kriszta. – Na, én megyek is. Ági, jössz?

Ági is felállt, és elindult a barátnője nyomában.

Csaba ezúttal nem várt rá, ez rontott némileg a hangulatán, de így is az átlagosnál jobb kedvvel ugrándozott hazáig. Időnként megállt egy-egy kirakat előtt, sőt egy fülbevalót hosszasabban is megszemlélt, és úgy határozott, hogy ha holnap is még tetszeni fog, akkor megveszi.

A lakás furcsa volt üresen. Bár így szokta meg, évek óta szinte mindig egyedül volt otthon, az utóbbi napokban Csaba olyan erővel tört be az életébe, hogy máris megérezte a hiányát.

Próbált olvasni, de a figyelme mindegyre elterelődött. Feküdt az ágyán, fejét a könyökére támasztva, és csak bámulta a nyitott könyvet. Erősen koncentrált rá, hogy csengessenek, hogy Csaba álljon az ajtóban, és újabb utazásra vigye.

Csengettek. Ági felpattant, és az ajtóhoz rohant; a belépő fiú nyakába vetette magát.

– Nagyon vártalak!

– Igen? Miért?

– Utazzunk valahova!

– Nocsak. Történt valami?

– Nem, semmi különös, csak el akarok utazni.

– És ha nem lesz jó?

– Jobb lesz, mint itt unatkozni.

– Miért, hát muszáj unatkozni?

– Nem tudok mit csinálni. Olvasni akartam, de nem bírok figyelni rá.

Csaba a két keze közé fogta Ági arcát, és a szemébe nézett.

– Megbántottak? Olyasmi történt az egyetemen, ami neked rosszul esett, de nem szívesen beszélsz róla, mert megalázó lenne...

– Nem is megalázó, inkább... Nem is tudom. Megalázó dolog olyan emberre féltékenykedni, aki nem különb nálunk?

Csaba megrázta a fejét.

– Én igazán nem akarok Strassburgba menni – kezdte Ági –, nem is érdemelném meg... De én még csak nem is tudtam róla, hogy lehetne.

– Strassburgba akarsz menni? Csak egy pillanat, és elviszlek oda...

– Nem, nem! Nem így gondoltam. Tudom, hogy te mindenre képes vagy, de másról van szó... – Ági a kezébe temette az arcát. – Nem tudom, mi van velem. Amióta felbukkantál, olyan különösen érzem magam. Azelőtt mintha minden rendben lett volna. Persze, tudom, hogy te nem is vagy... Illetve nem lennél, ha minden rendben volna...

– Feküdj csak le az ágyra! – szólt Csaba halkan.

– Hova megyünk?

– Majd meglátod. Csak hunyd be a szemed! Ez a legfontosabb. Csukott szemmel, mintha jelen sem lennél... Mintha csak álmodnál mindent...

Ági érezte, hogy a végtagjai könnyűvé válnak, majd rettenetesen elnehezülnek. Egész testét forróság öntötte el, az agya hirtelen kitisztult.

– Kelj csak fel! – érinti meg Csaba a lány vállát. Először nem akar mozdulni, a szemhéjak nem engedelmeskednek, de az újabb érintésre csak felnyílnak.

A szobában sötét van. Pedig már kinyitotta a szemét, ebben egészen biztos. Csak a sarokban ég egy csöppnyi lámpa, mellette íróasztal, rajta gondosan elrendezett könyvek és füzetek. Mintha vonalzóval húzták volna, a papírok oly egyenes csík mentén fekszenek egymáson. Tolltartó, gondosan kihegyezett ceruzákkal és többszínű golyóstollakkal. Az asztal szélén egy írógép is áll, látnivalóan alig használják.

A lányt, aki az asztalnál ül, csak most veszi észre. A háta olyan ismerős, de egy bizonyos fajtánál minden hát egyforma. A lány halkan motyogva olvas, néha megtorpan, ceruzája sercegve szalad végig a papíron. Nehézkesen nyújtózkodik egyet, újabb könyvért nyúl, bal kezét a nadrágjába csúsztatja, és próbál tovább koncentrálni.

– Nem tudja, hogy itt vagyunk? – kérdi Ági Csabától.

– Nem.

– Persze, számára most csak a könyv létezik...

– Tévedsz. Negyedszerre olvassa el ugyanazt a mondatot, de képtelen figyelni rá.

Már nem motyog, mint korábban, csupán halk nyögései hallatszanak, jobb kezével is elengedi a könyvet, és az asztal szélét markolja elfehéredő kézzel.

– Ne zavarjuk tovább! – kéri Ági Csabát, és a fiú csettint egyet.

Amikor kinyitotta a szemét, egyedül találta magát a szobában. Újra becsukta hát, és várt.

Hosszú, nagyon hosszú a folyosó. Jobbra is, balra is kicsiny ajtók nyílnak, mormogás és nyögdécselés zaja hallatszik ki. Nem lát senkit, egy kerengőre ér ki, majd is-

mét a folyosóra. Léptei konganak, ahogy szaporázza, úgy gyorsul fel és erősödik a visszhang, a mormogások imádságokká válnak, végre érthető szavak követik egymást, a nyögések azonban sikításokká élesednek; nincs bennük semmi rémítő, sőt inkább a gyönyör hangjai ezek. Az imádságok is megcsöndesednek, a sikoltások veszik át a terepet, és Ági már hol a folyosón szalad, hol pedig az egyik cella padlóján hever, körötte vér, és ő sír, vinnyogva, reszketve, a világra eszmélés könnyeivel.

6.

– Mi volt az egyetemen? – kérdezte az apja, és nagyot sóhajtott, amikor végre sikerült a gyufaszállal kipiszkálnia két foga közül az odaszorult ételmaradékot.

– Semmi különös...

– Jó, azt gondolom, hogy nem égett le, de más érdekes is történhet az egyetemen. Én legalábbis úgy képzelem...

– Pedig igazán leéghetne...

– Mi? – pillantott föl a férfi, aki közben már az újságot lapozgatta.

– Mondom, az egyetem. Nem bánnám, ha leégne...

– Hülyeségeket beszélsz. Valami baj van? Rossz jegyet kaptál?

– Ez már nem a gimnázium, apa.

– Hát akkor meg? – tárta szét a karjait az apa. – Szerintem te túlzottan sötéten látod olykor a dolgokat. Nem tudom, mit akarsz még? Mindig is egyetemre akartál járni, hát most tessék! Van egy apád és egy anyád, akik szeretnek... Igazán nem értem, miért játszod a sértett királynét.

– Nem játszok semmit – szólt Ági bosszankodva. – Te kezdted.

– Én csak annyit kérdeztem, mi van az egyetemen. Erre te elkezdtél hülyeségeket beszélni. Hogy legszívesebben fölgyújtanád... Meg ilyen gyerekes dolgokat.

– Nem mondtam, hogy fölgyújtanám. Azt mondtam, nem bánnám, ha leégne. Az nem ugyanaz.

– Olykor a szándék is elegendő! – jelentette ki a férfi magabiztosan. – Nem a tett számít, hanem a gondolat.

Ági a fülcimpáját morzsolgatta szórakozottan, és azon meditált, hogy legjobb volna hazamenni. De hirtelen úgy érezte, hogy erre sem vágyik igazán. Végül mégis csak felállt.

– Már mész is?

– Igen.

– De hát maradhatnál igazán.

– Jó, persze, de dolgom van. – Ez nem volt igaz.

A férfi vállat vont.

– Hát ha fontos, akkor menjél. De remélem, feljössz holnap is.

– Majd meglátom – dünnyögte Ági, és elment.

Ahogy belépett otthon az előszobába, az orrát alkoholszag csapta meg. Az anyja ücsörgött kint a konyhában, pongyolában, s a nyitva hagyott ajtón át szűrődött ki az émelyítő bűz. Ági tanácstalanul nézett körül.

Éppen ekkor lépett ki a szobából egy férfi alsónadrágban, és a wc felé tartott. Egy pillanatra meghökkent, amint észrevette Ágit, aztán gyorsan behúzta maga mögött az ajtót. A röpke idő is elegendő volt azonban Ági számára, hogy felismerje az anyja főnökét – jóllehet, daliásnak éppen nem nevezhető testét még sosem szemlélhette meg ilyen közelről –, és dühösen támadt rá az asszonyra.

– Miért kell annyit innod? – kezével az üveg után nyúlt, de a nő ijedten kapott utána.

– Mi közöd hozzá? Csak nem fogsz itt felelősségre vonni? Mintha te nem hoznál fel örökösen fiúkat! Mindig mást!

– Örökösen? – Ági elképedt ilyen igaztalan vád hallatán.

– Törődhetnél inkább a magad dolgával!

– Éppen azt teszem!

– Akkor meg hagyjál békén! Én is nő vagyok még! Jogom van hozzá...

– Én nem is erről beszéltem. Azt kérdeztem, miért kell annyit innod?

– Mert hozzátartozik... – motyogta maga elé.

– Anélkül nem megy? Persze... – nem fejezte be, mégsem mondhatta, hogy látva ezt a férfit, tökéletesen megérti, hogy csak öntudatlan állapotban lelheti valaki örömét benne.

– Nem tudom, miért kell beleszólnod? – folytatta az asszony, a köntös közben szétnyílott rajta; nem viselt alatta semmit, de kísérletet sem tett rá, hogy megigazítsa a köpenyt.

– Biztos apádnál voltál – mondta egy váratlan fordulattal.

– Ott voltam.

– Épp csak aludni jársz haza...

– Miért, mit csináljak?

– Hát foglald el magad!

– Mint te?

– Biztos találnál magadnak elfoglaltságot! Elvégre itt van az otthonod. Vagy nem?

A férfi kijött a vécéből, Ági megvetően mérte végig, ahogy szinte bemenekült a szobába.

– Nem értem, mi a bajod... – szólalt meg újra az asszony.

Ági nem felelt. Besietett a szobájába, és rávetette magát az ágyra. Először csak nehezen vette a levegőt, fuldoklott, nyelte a semmit, aztán hangtalanul zokogni kezdett. Arcát belefúrta a pokrócába, megkapaszkodott az ágy szélében, és vállait rázta a sírás.

A földszintes házak között szállong a por a forró napsütésben. Az ismeretlen, szűk utcákon barna bőrű emberek járnak-kelnek, hangosan vitatkoznak, és egy nagy térre sietnek. Mintha átkoznának valakit, mindannyian dühösen mutogatnak, hadonásznak.

– Mi baja van velünk? – kiáltja az egyik, és felragad egy bunkósbotot. Ági ott szalad közöttük, látja Csabát is felbukkanni.

– Még hogy mi lennénk a bűnösök? Hát ki találta ezt ki? – mérgelődik egy másik. – Ki küldte ide?

És már mindannyian a piactérre értek, ahol egy nagy szakállú, rongyos férfi áll, ruhájából sós tengerszag és mérhetetlen bűz árad. Ági is megtorpan a tér szélén, a tömeg egyre növekszik, és ellenszenvvel – bár néhányan kíváncsian – hallgatják a prófétát.

Néhányan a túlvégen, ügyet sem vetve a jelenetre, pergő nyelvvel pörölnek valamiféle portéka eladása miatt.

– És lőn az Úrnak szava énhozzám, Jónáshoz, az Amittai fiához – mondja a szónok, és tekintete a messzeségbe réved. – „Kelj fel, menj Ninivébe, a nagy városba, és kiálts ellene, mert gonoszságuk felhatolt elémbe!" Most itt vagyok, mint az Úrnak szócsöve, mert látok itt rettenetes gazságokat, szennyet és mocskot. Mert ím, az én ruhám

bár koszos és bűzös, de a lelkem tiszta; nem a külsőben él a szenny, hanem a lelkünk legmélyén. Én azonban az Úrnak szemével meglátom mindazt, amit rejtegetni próbálnátok... Csak annyit mondhatok: reszkessetek niniveiek, mert közel a vég! Eljátszottátok az Úr jóindulatát! Ennyi bűn, amely felhalmozódott az évszázadok során, nem maradhat megtorlatlanul. Mindenért fizetni kell egyszer, el kell minden tettünkkel számolni, és nem lehet egy nyugodt percünk. Nekem sem, de kiváltképp nektek.

Néhányan meg-megtorpannak előtte, belehallgatnak a szónoklatba, majd továbbsietnek. Jónást bőszíti az érdektelenség, a cinizmus, a botokat szorongató markok, és egyre jobban beletüzesedik.

– Ha nem hallgattok az isteni igére, a lelkiismeret szavára, ha nem segítitek embertársaitokat... – e helyen a pátosz megkívánta rövid hatásszünetet tart, de a prófécia iránt kevéssé fogékony niniveiek közül egy kisfiú – aki eddig tátott szájjal, grimaszolva hallgatta Jónás szavait – belekiált a szilenciumba.

– Akkor?

Jónás kizökken a transzból.

– Miért zavarsz meg, gyermek?

A fiú apja, úgy ítélvén meg, hogy ez az idegen belekötött a fiába, durván felel Jónásnak.

– Mit fenyegetsz minket? – dörgi érces hangon. – Nagyszerűen megvoltunk nélküled, mindenki boldogan élhetett. Ilyen a mi városunk. Menj haza, és törődj a magad dolgával! – Helyeslő moraj fut végig a gyülekezeten. – De ha már fenyegetsz bennünket, azt mondod, éljünk így meg úgy – ahogyan te akarod! – különben... Mi lesz különben?

Jónást elönti a düh.

– Különben negyven nap múlva mindez a lángok martalékává lesz. Ninive porrá ég, hogy a hamvain új város támadjon. Békés, boldog, az Úrnak tetsző város.

– De hisz Ninive gyönyörű város! – kiáltja a férfi. – Nekünk ennél jobb nem kell!

– De hát az Úr üzenetét hozom...

– Te a sátán üzenetét hozod! – kiáltják egyre többen.

– Nem kell lerombolni Ninivét, hiszen mi építettük ilyenné; így akartuk, és így is fogunk élni...

– De a sok bűn, a mocsok... Az Úr hangja... – védekezik Jónás.

– Csak a nép hangja számít! – tiltakozik valaki, s már lendülnek is a botok, repülnek a kövek. Jónás alig bírja félrekapni a fejét, és az Úr prófétája futásnak ered; nyomában Ninive színe-java.

– Vajon megmenekül? – kérdi Ági aggódva Csabától, aki közben melléje sodródott.

– Bizonyára. Mire utolérnék, talán más ellen fordul a haragjuk, és azt fogják verni.

Alig mondja ki Csaba a szavakat, a hátuk mögött kiáltozás támad, s egy mezítelen felsőtestű fiúcska nyomában néhány üldözőt látnak felbukkanni, akik hangos „tolvaj!" kiáltással kergetik.

Egy másik kupacban idegenből jött árust vernek, mert túl drágán kínálja a portékáját.

– Micsoda világ! Itt sem szeretnék élni...

– Meg lehet szokni – szól Csaba. – Az a fiú, aki olyan sebesen szaladt a zsákmányolt erszénnyel, bizonyára kitűnően érzi magát, s még élvezi is a helyzetet.

– Akkor ő szerencsés. Olyan korban és helyre született, ahol boldog lehet.

– Gondolod, hogy másutt nem élne meg?

Ági töpreng a válaszon, de Csabát már sehol nem látja. Szeretne hazajutni, de nincs, aki repítse... Gyalog kell átvágnia a földeken, és az út alacsony fabódék közé visz be. Rettenetes büdöset érez, disznók röfögnek körülötte, hozzádörgölőznek a lábához. Ő fölbukik, és már nem lát mást, csak merő szuszogást hall, röfögést, érzi a bűzt, és nem tudja, vajon nem ő is egy-e az állatok között, akik a vályúhoz préselődnek; hogyan szűrje ki magát ezek közül, hiszen ő nem disznó, vagy ha mégis, akkor is csak egy része az, csak egy nagyon csöpp része...

7.

Először meglepődik, amikor a láng belekap a függöny szegélyébe. Ki gondolta volna, hogy ilyen nagyszerűen ég? A vörös csóvák tovaterjednek nyalakodva, kóstolgatják a bútorokat, s jóízűen nyelik magukba a szekrényeket, ágyakat, a szobákat egymás után, majd a házakat: minden lángokban áll, hatalmas fénnyel csap fel az ég felé; amott mintha az egyetemet látná elenyészni.

Ő maga egy szikla tetejéről, az állatkertből figyeli a pusztulást. Körötte gazellák kergetőznek, amott az oroszlán üvölt mérgesen.

A város pedig recseg-ropog, nagy csattanással szakad le egy-egy emelet, s a távolban a füstfelhő maga alá temeti az egészet.

Arrébb Csabát is megpillantja, aki némán figyel, mozdulatlanul áll...

...S a Ninive tüzétől verejtékben fürdő Ági arra riadt fel, hogy fáj a feje.

A szobában sötét volt; a pokrócot maga alá gyűrte, cipőjével bepiszkította az ágyat.

Felkelt, s az egyik szekrényből tiszta lepedőt, paplan- és párnahuzatot szedett elő.

HÁY JÁNOS

Forrásszemelvények Marlon és Marion történetéből

Bevezető jegyzetek

Pénzéhes, híréhes újságírók lepték el Budapest belvárosát, majd a házak közötti hajszálrepedéseken át kiszivárogtak a külső kerületekbe is. Kaparják, ássák, bányásszák, szedegetik a hírmorzsákat. Nem csodálkozhatunk hát, hogy a töméntelen mennyiségű kutakodó hamar „nyakára hágott" az érdekesnek mondható eseteknek, feltúrta az utolsó fontos személyiség magánéletét is, s a mindennapok képtelenek voltak vágyaik tempójában, szükségleteik szerint pótolni a hiányt. Ezek a hírhiányos helyzetek teszik aztán lehetővé, hogy képzelet szülte személyek kerüljenek napi- és hetilapjaink, politikai és divatmagazinjaink címoldalára, hogy efféle kitalált személyekről fecsegjenek – csak úgy az idő múlattatása végett – utcaszerte az emberek. Hasonló eseteket persze ismer a történelem, így keletkeztek például a görög istenek, de a Marlon és Marion körüli hírverés nem magyarázható a történelmi példákból. Őket megelőzően hétköznapi életből vett profán alakok nem juthattak ilyen népszerűségre. Tündöklésüket századunk jeles gondolkodója, Martin Buber is mintaszerűnek tartotta. *Marlon und Marion* című könyvében (magyarul: *Én és te.* Ford.: Bíró Dániel. Budapest, 1991.) a következőképpen ír erről: „Mikor kimondja: Marlon, kimondja azt is: Marion. Mikor kimondja: Marion, kimondja azt is: Marlon. A Marlon–Marion alapszó, nem kimond, hanem állít. A Marlon–Marion alapszó, lényegével mondja ki önmagát." Az idézet pontosan határozza meg a jelenséget, az alapszó hatalmát, erejét. Nem véletlen tehát, hogy a képzelt személyek eltűnését követően a legkülönfélébb ijesztő és rémisztő, némikor pedig kacagtató elképzelések láttak napvilágot. Ezek közül került néhány rendkívüli darab birtokomba. A forrásanyag nemcsak izgalmas epizódokat tár fel hőseink életéből, de térben, sőt időben is kitágítja létezésüket, elszakít e mai kocsmától, hogy régi idők kocsmáiba vezesse a szemlélődőt.

Először azonban kortárs anyagokat ajánlok figyelmükbe. *A tündér gyilkos volt* című cikket – melyben G. G., az újságíró Mariont Gyilkos Gabócaként aposztrofálja – az *Otthonunk* magazin társasági rovatából ollóztam ki. Az írás slendrián stílusa, tartalmatlansága jól példázza a hírhiányos időszak minden negatív vonását, beleértve az ellenszenves újságírói magatartást is. De G. G. feltételezése nem teljesen alaptalan. Bizonyítja ezt két költemény, melyeket nyilván hőseink kitalálói kalapáltak össze üres óráikban borozgatás közben, önmaguk mulattatására mindenféle művészi és informatív cél, célzat nélkül. A *Királynő* egyértelműen pénzéhes bajkeverőként mutatja be Marlont és Mariont. Az egyikük gyilkos és rabló, a másikuk bűntárs, vagy tán annál is több. Menekülniük kell: más hazát választanak maguknak, ha egyáltalán valaha is lehet más hazát választani, ha az egy haza elvesztése nem éppen a hazátlanságot, az idegenséget jelentené mindahányunknak. Elmenniük nem volt hát egyszerű, ez áll a *Nejlonvér* című költeményben. A vers hőse Marlon, az utolsó porcikájáig gazember, hiszen nem átalkodik az isteni megbízottal is összeverekedni, ráadásul félholtan... (Haj, mit érde-

mel az a bűnös, akinek teteme a kezemben van.) Szerényen megjegyezném – nem értek ugyanis az irodalomhoz –, szándék nélkül, véletlenül akár, születhetnek remek alkotások, s a *Nejlonvér* bizony ilyenféle.

Most pedig váltanunk kell, mai korunkból lépjünk a XVII. század bűzös paravánjai közé. Sétáljunk végig a lápok, pusztaságok, rombadőlt és újjáépített falvak, török és magyar holt vitézek színezte tájon: alig rongyokba öltözött embereket láthatunk a budai utcákon, amint a városi tanács éppen elkészült épülete felé vonszolódnak, hogy ott majd váddal illessék Marionunkat. A női tanú védené, mégis árt neki (a jótetemények bűntettnek számítanak), a férfi egyenesen gyűlöli, hisz megkapni szerette volna, ám nem sikerült, s önkezével vethetett csak véget a vágy életének. Nem feledhető a közbekiáltó. Szavai rámutatnak a vád igaztalanságára, s hogy ez miként taszítja ki hőseinket – akik igenis szerették egymást – szülőföldjükről.

Marion *Búcsú* című 19. századból való levelét Igor Béhart, pétervári barátom küldte, s a legnagyobb igyekezettel fordítottam le magyarra, hogy kitűnjön, Marionť (ha létezett) egy külső erő szakította el Marlontól, s e búcsú következtében Marlonnak sem maradt más választása: meg kellett halnia *(Drága Marlonunk halála).* Ezzel ért volna véget rövid forrásközlésünk, ha nem kapok az elmúlt héten dr. Rugh Ashi professzortól, a fekete kereszténység világhírű kutatójától egy rendkívül érdekes, a 2. században görög és kopt nyelven írt, a gnószisz szellemétől átitatott töredéket. Nem mernék e rövid írás részletes elemzésére vállalkozni, szükség sincs rá, mert hamarosan megjelenik dr. Rugh Ashi *Rhodoszi Apellész és Pszeudo-Marlon* című könyve, ebben a szerző szóról szóra haladva elemzi a szöveget. Arra azonban felhívnám figyelmüket, hogy itt a szerelem nemcsak a haláltól elvezető, hanem a halálba visszavivő útként is ábrázolva van. Egy apró mozzanat pedig (lelkem lelke) arra utal, hogy Marlon és Marion egy személy, vagyis a szerelmet nem találhatja meg senki másban, csak önmagában, s az is bukásra van ítélve... Ám hagyjuk az alpári bölcselődést, forrásszemelvényeket ígértem:

A tündér gyilkos volt

Mindőnket meglepett a minap Marlon úr és felesége, Marion eltűnése. Sokan találgatják, vajon hol lehetnek most? Meghaltak, s a barátok a temető lefizetett alkalmazottaival titokban eltemették őket, vagy megszöktek, s most távol, a civilizáció törvényei alól kibújva, idegen népek körében élnek?

Olyan kulcsfontosságú dokumentumhoz jutottam Marlon egy barátja révén, amely éppen az utóbbi változatot látszik bizonyítani. Marlon barátjához (nevét nem árulhatom el) a következő tartalommal bíró gépelt írást (műfaja szerint verset) juttatta el: Gabóca (Marion álneve) már egy éve szándékozik megölni valakit, ám minden kísérletével kudarcot vall. Végül az ölés egy speciális módszeréhez folyamodott. Az illető áldozatjelöltre rázárta az ajtót, hogy a szobában haljon étlen, szomjan, ott senyvedjen el, aszódjon össze. Marlon ezt szó szerint így fogalmazza: „Mára a test jól áthidegült." A szökésre pedig a befejező sorok utalnak egyértelműen (megint szó szerinti idézet): „Leszámoltunk mindennel, ami ideköt még: pakold a bőröndbe a pénzt."

Bármennyire is meglepő, az eltűnés hátterében gyilkosságot és rablást kell feltételeznünk. Mert mi mást jelentene a kifejezés, a „test jól áthidegült", „pakold a bőröndbe a pénzt". A kihűlt tetem lassan majd oszlásnak indul, s mindenki előtt világossá válik, hogy a két „szeretett" személy a bűntett következményei elől menekült.

De kérdem én: Mit tett az ügy felderítésének érdekében a mi rendvédelmező szervezetünk? Hol a nyomozóink? S kérdem én: miért nem tud erről a nyilvánosság? Önök, kedves olvasóim, miért nem tudhatnak meg minden részletet?

Ebben az országban a szeretetre felesküdött egyének inkognitóban embereket ölnek? S mikor ezt nem teszik, unalmas beszélgetéseiket ártalmas szexuális játékokkal tarkítják.(?) Hová jutottunk, kedves olvasó? És ki vezetett ide minket? Hány Marlon és Marion futkorászik még határainkon kívül, áldozataikra vadászva? Hol bukkan fel megint ártalmatlannak látszó, sápadt arcuk? Lehet, hogy ön mellett ülnek a metrón, a buszon, felvételt nyertek az egyetemre, és együtt tanulnak gyermekeivel? Az ön lánya mellett ülnek a padban? Buszsofőrök? Masiniszták? Netán kalauzok? Esetleg mindenütt ott vannak?

Ijesztő jelenség ez, kedves olvasó, s ha a hivatalos szervek nem mozdulnak: a sajtó képviselőire hárul – haj, hányadszor is már e modern világban – a nyomozás, a fel- és kiderítés izgalmas jeleneteket és veszélyeket egyaránt rejtő feladata.

G. G.

Királynő

„Királynőd lehet ő, a láb vékony,
csak a csípő buggyan méreten túl,
de azon is segít a laza blúz.
Lent meg feszes a felső, rajzik
rajt a test, s az alsó ruha rajza:
domborok, horpadások, izgató szegélyek,
varrások és hajtások. Talán ez: a belső,
a lélek, ami felhajt: a királynőd lehet ő."

Hagyd már – mondtam a fickónak, aki
barátomként mutatkozott,
holott a szívemre nyomult,
csak nem tudta még,
hasítsa vagy lője a járatot.
Nem várhatok rád – gondoltam – nem várhatok.
– Lesben jársz, tovább élsz –, s már
vágtam is belé a kést.
Földre huppant, kucorgott kicsit,
oltódott benne az élsz.

A nő belépett. Szeretlek királynőm,
szeretlek – susogtam egykedvűen, mert
benne is csak senyvedt, aszott az élet.
El kell tűnnünk, mindjárt a nyomunkban

lesznek, s lazán a hűlő vérben heverő
testre böktem. Tőle megszabadultunk.
Most már tudják: leszámoltunk mindennel,
ami idekötött még, pakold a bőröndbe a pénzt.

Nejlonvér

Ez én vagyok – tudta az
angyal, aki mellettem
forgolódott a fénygéppel.
Ő volt a helyszínelő,
elölről, hátulról vette
a fűben heverő testet:
a gyomor és a fej nyitott volt,
csorgott belőlük az olvadt nejlon.
Impozáns látvány, szinte képre termett.

Az angyal csak villogott, távolabb lépett,
majd megint közelebb:
„Nagyításkor biztos meglelem – szuszmókolt –
ki volt, aki a tettet
a bokor mögül kileste.
Pontosnak kell lennem,
fut az idő, jön az este:
a tettes a házak mögött rímel sietve:
de nekem bűnös az is, ki a bűnt kéjjel szemelte."
– Ne tovább – vertem el arcától a gépet,
rühelltem a szennyre hajtó helyszínelőket,
megrémült, úgy tudta, holt vagyok,
nem hitt a túlélésben:
„Ezt valaki rosszul intézte" – aztán tettre készen
sarokkal csavarintott egyet
a nejlonba fordult bőrbe-bélbe:
„Ne jáccad az eszedet gyerek, dögőjjé má
Há hüjegyerek vatte"
– sipcsákolt a koraesti szélben,
majd tovább villózott a fénygéppel.

Milyen ügyes, milyen szorgos –
mondták az arra járók és mellé léptek,
de dicsérték azok is, kik csak a másnapi
újság lapjain találkoztak a nejlonvérrel.

Az elégetésre szóló ítéletet megelőző perbeszédek

Tudja-e a tanú, látta-e, hallotta-e mind most, mind ennek előtte való esztendőkben, a vádlott, aki nem tud jelen lenni, mert megcsabult e csörmölös világbul, a vádlott akármi néven nevezendő gonoszságra, boszorkányságra célzó igyekezetét, beszédét, annál is inkább cselekedetét, hogy varázslott volna. Vallja meg a tanú igaz lelkiismerete szerint, még ha mástul is hallotta, hogy a vádlott boszorkányos vagy ahhoz hasonlatos cselekedeteket vitt volna végbe!

Női tanú: Három ízben is láttam, amint Gonda István istállójába agár képibe beszökött, úgy, hogy az ajtó be volt zárolva, teljességgel el volt reteszelve. Aztán ilyen módon bejutván megrázta magát és megin ugyan az az asszony lett aki volt megelőzőleg. Aztán mikor két hétig a szám a fülemhez vonódott, eljött hozzám, szavakat mondott és megkenegette orcám, a szájam rendes helyére lassan visszavonult, a zápfogam is helyrement, mindenem megkezdett gyógyulni, hamarosan a szóm is megjött. Hogy kiáltal, nem tudom. De azt is láttam, hogy azon leginyek szeméremteste, akik oly nagyon akarták volna ágyba gyoszogálni, akkorára dagadott, mint egy fazék, és megfeketült.

Férfitanú: Én hallottam, hiszen beszélték szerte-széjjel, hogy a vádlott sok leginy monyát próbálta meg, de nem talált jobbat, mint a Czegő János monya, mert a Czegő annyira nyomta, lökte, hogy az asszony hasa olyan lett, mint egy gombolyag. Azt is hallottam, hogy amikor ez az asszony a férjével közösült, akkor csak ő ült az ember fölibe, és úgy hajtotta el rajta a dolgokat. De beszélik azt is, hogy az ura mellett az ágyon is meggyikalhatta bárki (hátulról persze), különösen a Czegő. Azt is hallottam, hogy néha alighogy az előző ember kivette a monyát, máris egy másik dugta a valagába és úgy dárdázta meg. Mondják még, hogy minden ember tud huszonnégy nevet akivel az asszonynak dóga volt. Aztán jöttek az idők mikoris az Ura és Czegő János is elhalálozott, aztán alig maradt férfi a környéken, aki nem gyikalhatta meg az asszonyt. Megcsabulták a pincében, meg a szántóföldeken, volt akivel a szekeren hált, mások beszélik, hogy egyszer az egész ház és a fél falu népe előtt gyakatta meg magát.

Deo eo utrum. A tárgyalás befejeződött, ám egy nem megidézett ottani hangosan börmötölni kezdett, hogy nem hagyhatta azt figyelmen kívül a kerületi tábla bírája:

„Valaholott hittel meg kell vallanom, hogy fülemmel hallottam, szememmel láttam is, amint fent nevezett asszony, félvén, hogy boszorkánysággal, egészségrontással, babonasággal vádoltatik, hogy némelyek gyilkolászással és paráználkodással is megvádolták, hallottam, hát, amikor odahajolt az Urához (akitől nem özvegyült meg, mint korábban állította a tanú) és ezt mondotta, Édes Uram, ha meg kell halni, együtt haljunk meg. Ekkor egymás nyakába esvén általölelték egymást, s amit eztán cselekedtek: együtt cselekedték.

MARION

A búcsú

Megtörténik hát. A sorsom elől nem térhetek ki. Belenyugodtam isten akaratába. Holnap utazunk (zavtra jégyem). Most utoljára elbúcsúzom magától: Ne fájjon a szíve miattam, legyen boldog, s ha elfelejtene... Én örökre emlékezni fogok magára.

Íme hát véget ért ez az idő, eltelt, kisurrant belőlünk, hogy egy újnak, a vég felé sodrónak adja helyét. Maga, a múlt örökkön belehasít a jelenbe, mérgezi a jövekvő perceket, megszúrja a szívet, vérig hasít. Boldog voltam minden sorától, minden szavától, s mostantól éppen ez tesz majd boldogtalanná, ez rugdalja szét minden rám váró időmet. Egyetlen barátom, ki szerethetett volna úgy, mint ahogyan maga szeretett. S most mégis egyedül marad, nézésünk leszakad egymásról, belezavarodik a távolság útvesztőibe. S ami itt marad rólam, maroknyi levegőbe zárja, honnét kijutni képtelenség, ahol a léghalálig folyik az idő. Hallani fog majd rólam, úgy érzi, észrevett az utcán, amint elkanyarodtam a sarkon, szórólapok után kutat a levélládában, nem bújik-e meg közöttük a tőlem való levél, valami üzenet. Nem feledheti többé azt a nőt, aki magát olyan mélyen szerette (krépko ljubila). Leveleit nem viszem magammal, itthagyom a megüresedett szekrény alján, az utolsót is, amiben azt írja, beteg. Nem látogathatom meg, bármennyire is szeretném, aki értem jött, nem ereszt. Íme hát az utolsó levél van kezében, nem ígérhetem... mit is ígérhetnék isten kifürkészhetetlen útjain tévelyegve... Búcsúzzunk örökre, végleg, örökre, végleg, megölelném, búcsúzzunk, végleg megölelném, örökké szeretni fogom, milyen nehéz most a szívem, búcsúzom, aki értem jött, hív engemet, örökké szeretni...

Telve a lélek könnyekkel, a szív elszorul, a vér szétfreccsen, ég önnel, istenem, mennyire fáj, milyen vadul tép, szétszed, ne feledje, ki örökre a magáé:

Marion

Drága Marlonunk halála

Így hát drága Marlonunk hosszú tusakodás után, melyet a halállal folytatott, végül elhagyott minket. Először burjánzó daganat végzett vele, durván szétrothasztotta a beleit, felélte a nemes és nemtelen szerveket, belső mirigyeket, csontokat és csontocskákat, porcikákat, savókat, testecskéket, sejtecskéket és az életnedveket; majd a szíve állt meg: döbbenetet okozva így az egész érrendszernek, s ami a legszánalmasabb volt, a vénák és artériák, a kis és nagy, a coff és hajszálerek még üzenni sem tudtak egymásnak: lokális maradt, de minden sejtet érintő a fájdalom; aztán a tarkó alatt a csigolya mozdult ki helyéről, kiszakítva egy darabot a gerincben futó idegpályákból, maradt némi ideje az agynak, hogy érzékelje a pusztulást, hogy regisztrálja: nyaktól lefelé mozdulatlanság örökre vagy a halál. A következő alkalommal a mellkasizmok szakadtak meg, s a máskor oly könnyű bordázat rázuhant a tüdőre, összenyomta, kifacsarta belőle nemcsak a levegőt, de még a nyirkokat is. Aztán egy gép karjai, kacsai, szalagjai, kerekentyűi fordították radikálisan ide és oda, ami korábban éppen ott és itt volt, s mire megállott a bősz masina, addigra piros vére mind kifolyt. Sietve vitték a zsidó doktor elébe, ám az félrefordult, s azt mondta: ennek csak a jóisten az orvosa. Még két-

szer halt meg drága Marlonunk, mert az ilyen embereket hét halál bünteti – tudja ezt mindenki. Így jár, aki a sátánnal cimborál – mondták is nap mint nap – sajnálatot nem érezve, inkább nevetve a szánni való ember szenvedésén. De mit is várhatnánk azoktól, akik Krisztusban szeretettnek hiszik magukat, s közben megtagadták a keresztet, mint a szenvedés fészkét, és titokban – némelyek nyíltan is – prófétának nevezik a Fiút.

Óh, ezek a hazugok, ők találnak ki hét halált az amúgy is szenvedőnek, nem hagynák meghalni, szívük szerint örök kínzatásra ítélnék evilágunk börtönében. Oh, e csaljátékosok, mennyi igaztalanság köthető nevükhöz, rafinált tévképzeteikkel kettőzik-hármózzák a világot, kiúttalan labirintussá téve a sétálóutakat, de mesterkedésük nem volt képes hatalmába keríteni minden emberi lényt. Ócska játszmáik szisztémáját bárki kifigyelhette, mert szisztéma szerint játszottak.

Így hát drága Marlonunk végül mégis elhagyott. Mivégre is élt volna tovább Marion búcsúja után: minek? Halála mentes volt minden hivalkodástól. Olyan egyszerű volt, ahogy csak halni lehet.

PSZEUDO-MARLON

A visszatérés

„Íme hát visszaérkeztünk földi életünk hajnalára, a halál elől menekülve a halál karmaiba futva. Már messziről látszottak az óvintézkedések a „feketecsőszök" – így nevezték őket – jóval a falak előtt megállítottak minden arra jövőt. Serényen tettekvettek, méltók voltak a feladathoz: tudták, a végzetet őrzik, ami a város lakóinak íme hát megadatott.

Minket mégis átengedtek az őrfalon, füsttel jelezték: jövünk, s a falakon bévül lévők úgy fogadtak, mikéntha fényes szaltánok nemes ármádiája érkezett volna. Felénk intett a nép, szinte egyként, hiszen lélegző lélegző hátához szorult. Majd újra – a mi időnk előttinél nagyobb örömmel – a szentség felé fordult. Csöngtek a rézrázók, füst mosódott a levegőben a díszes zászlók közé, aztán a koszlódó zsírszag a szánalmas népséghez forrasztott bennünket is. Eggyé váltunk velük, hogy szinte alig láttuk nyomorúságos öltözetüket, ostoba hitüket, ami a szentséghez tapasztja őket. – Kinek a gyülekezete vagytok, kinek a gyülevész rajcsúra – hallottuk, egy sötét alak mögöttünk nevetve, gúnyosan vetette szerte a szavakat. Máshol – súgtam most a lelkem lelkének – amit itt vesztünk, felüti gyönyörűséges fejét, hiába dögrögöl a kövön koppkodó. Őt ott tépik széjjel, mert egyensúlynak kell lennie, különben: vége.

A koszba foszló népség közepette még egyszer felsejlettek visszatérésünk dicső képei: a feketecsőszök boldog arca, a falakon belül a vonzás: a halál elől menekülve íme hát oda érkeztünk, ahová érkeznünk kellett.

TANDORI DEZSŐ

„Kapcsolatot keresek, de csak a felbontás által lelhetem"

(kb. Háy János)

azaz

WELCOME IN AFRICA *(Holnap Kiadó)*

Tehát, szerzői – *és* egyéb! – szokás szerint, kb. Háy Jánosról lesz szó. Persze, ha azt mondanám, hogy ő olyan tényleg Gulácsy-festő finomságúnak és erejűnek ígérkező és látszó költő, akkor eme fogalomban a Garaczi Lacziról, mellette a Podmaniczky Szilárdról, aztán már szálkásabb változatban a Marno Jánosról, és körülbelül így tovább, is kellene írni. De ezt a dolgot, hogy a világ annyira szétesett, hogy azt a lassan menthetetlenül bonthatatlan egy-tömböt, mely szinte rohadt-ballonkabát-mészcementtel-megtömött-vasbeton-lég-tömb, néha rabtáborok csákányaival kell próbálni szétveretni (az emberiség nemesebb céljai érdekében), valamint, hogy titkos urán-kisugárzásában e tömbnek, ennek a jószerén most már végre egy-légiesnek, oly vigyor támad – főleg! – az afroid partokra lépők arcán, mintha a boulevard Strassbourgon zsebelnék ki, miközben az afrofrizura-készítők kirakatai előtt álldogál (4 kirakat, 4 kizsebelés zsinórban, végül a zsebkedvét viszik el a keszkenőjével), ezt a dolgot, mondom, most Háy János leleményezte, és – legyünk tömörek! – Rimbaud-nak is olyan emléket állított, mintha Rambo sosem lett volna, vagy mintha Afrikába fegyverkereskedők járnának, akik költőként, ráadásul a művégtagjuk helyén palatinuszilag megcsodálható húsvér taggal térhetnének haza.

Ez ebben a kötetben mind *van*. Ami meg azt illeti, hogy sírni *és* nevetni is lehet rajta, kéretik: bármelyiket (mindkettőt) csak az tegye, ki a holtak kallódó szállodáiban, vagy az élők szállongó kalodáiban *egyszer* járt legalább, és innen tudja a duinói elénium magasztalásának dalát, és úgy olvas Schillert, hogy közben a kezébe se veszi, vagy a kezébe veszi, de akkor nem Schillerre afrózza magát.

Afrika – azaz Africa – welcome partjain, persze, palatinalemeztelenedve feredőzik az egészség, amikor pedig kicsi öcsinek nem jön kaki, egy öröklét reményével lehet üldögélni a bilin, s mellette; és Szerdzsó Podmanióként ücsörögnetünk egy fotelmodellben, s úgy dobálhatjuk az ajtóba az injekciós tűket, és megismerhetünk a Vállalkozás eleve-kudarcoltatójával, akit Jozef Tákó európai provokátornak is hívhatnak, és a kórház, mely alá egy darab bosnyák talajt kellett volna tolni a légi híd sikerének érdekében, egy dél-amerikai hegyi folyóba esetleg nem lángolva hull, esetleg lángolva, de a szeretet-szállítmány helyett Svejk mindenkinek egy csokireklámot és egy Rambo-képet oszt, ez a művégtagokra ragasztható, dadogás nélkül. Ha láttam már tündöklet-kavalkádot magyar költészetben – kb. láttam –, Háy János minden „kb." nélkül ezek közé tartozik (nem sok van belőlük), és a „kb." is jó itt, ha annyit jelent, hogy „a köbön". Persze, ráismerni ebből a kötetből a világra, meg úgynevezett allúziók is vannak (al-tájakról sokszor esvén, helyesen, ha már ez van, szó) (s ha már szó van, és Háynak ez,

hogy „ha már szó van", ez a kétségbeesett erkölcsi kényszere: hogy akkor valamiről kéne szónak lennie, és ez Africa) (utolsó zárójel, a széthullásában lassan végleg-egytömb világ jegyében: ...de nem, rossz villanyírógépem elakadt, s közben elfeledtem, mit akartam mondani) – hát ezek is vannak a Háy-kötetben, ezek a dolgaink: hogy ha becsületesek akarunk lenni (ld. a Schiller-féle nyilván idea-kérdést), azt is kell mondanunk olykor, hogy alapvető izét akartunk mondani, de épp elfelejtettük. Mármost, hogy míg az iskolai ünnepségen a vers hiányzó sorára rájövünk, ráadásul, már föl se kiabálnak, hogy hülye, meg anyád, mert szövegünk senkit sem érdekel, jöhet egy kis időkitöltő Africa, például misztikus törzsi erotikus tánc dadogó táncosokra, kisfiunk metafizikus bilidala, vagy a Goethe-csibész, és akkor immár minden bércen csend ül a Kili- vagy Bilimandzsáró környékén, és rájövünk, hogy ez az, amire mindig vártunk, és visongunk a nézőtéren.

Egy olyan világban íródott a Háy-kötet, ahol a narancsszív szonettjét és a manókat is kijjebb-szorongatja (utalás korábbi motívumaira a költőnek; ma is nagyon szeretjük) (őket, is), kijjebb az, hogy a régebbi poézis „ki-ki: csoda!" ideája helyett (Schiller a-dákó-fügefaleveleként-se a szigetté merevedő palatinuszon, ld. e verseket könyvünkben itt) a „ki kicsoda" áll; ez a tét; és már ez se érdekel minket. Háy mindenféle divatfelhang nélkül teremti meg elsöprő hatású komédiáját, ahol a bajazzo eleve le van szúrva, de ez csak „annyiban" számít. Különben a bajazzo dalol, igaz, Jannusz Szivériuszként meg is hal, s közben mindenféle költészeti dologra utal, ám, mondom, nincs olyan szóviccezés, hogy az áthallás áthalás lenne, vagy fordítva, nem, itt az erő- és számviszonyok, például a *nyilván*való, rejtélyes, megfoghatatlan, legközelebb kedv és idő túltengése esetén a költő szerint nyilván*valóan* egy perc alatt elmondható feladatú Jassassin szerepe, aztán, hogy megtoldjuk szervesen, az „egy kaloda jobb, mint két szálloda, egy szálloda jobb, mint két kaloda" elve... nos, ezek mind tisztán érvényesülnek. Akár a materializmus a kallódó szálloda jegyében, akár az idealizmus (objektív csak, hogy így mondjuk, sőt, kopejktív!) a szétoldó kalodáéban.

Hát nem is kell Africáért olyan nagyon Afrikába engedőzni.

Már maga a borító is, Heritesz Gábor (na ja, ismertük őt eleve így! csudálatos munkája – telitalálat e jel szerint. A bedeszkázott guillotine (ha jól írom: welcome!, ha rosszul, akkor is marad így; persze, egy ilyen világról szól a Háy-könyv); vagy Picassótól tanulnak fogat vicsorgatni a négerek... igen, leírható e szó, mert Háy („fehérek közt egy...", ki ne mondjuk, ma ez tabu) erre is tud alapviccet: feketék közt, pardon, négerek közt végre egy fekete. Hibák: maradnak. „A" könyv maga is kiadható „hibaigazítás" címen.

Csak épp a Welcome-könyv nem akar kiigazítani semmi hibát. Meg azt se mondja, hogy hiba volna valahol – milyen igaza van! A krétaport az egyik legkellemetlenebb a kézről törölgetni, az osztály meg rég haza is ment, a legjobb hát, ha bekapcsolódunk a dadogós-erotikus törzsi táncba, pláne ha (ölgyinkós vállalkozás?!) megkettőződve ülünk a már említett nézőtéren is.

Kritikánkat – ha önmagunkat többesben, ezt meg kritikának mondhatjuk – így is címezhettük volna: Versailles-i Jánosnak, ami (Rimbaud-ból fegyverkereskedőbe fordítva) annyit jelentett volna valaha, hogy Vers Háy Jánosnak. Itt azonban, ahogy ezt Emil-Marlon kisfia is megmondhatná – a kötet szellemében! –, szemenszedett füllentésről volna szó, mely fülönfogott szellentést álcázna. Hát ennyit pl. a Jozef Tákók tákolmányairól, melyek mindazonáltal elég veszélyesek. Igaz, a lángok – s nyilván a be-

zuhanó pengék is – primer élményűleg valósítják önmeg a pőre hús addig önmagáról nem sejtett kvalitásait. Hát egy ilyesmikkel gyakorlatozó világban üdvözlődik az Africa-látogató, a humanitárius célú, aki ezt akkor, ugye.

Aki mit is csinál?

Nem fejezhetem be a mondatot, mert Háy könyve erről is szól. Mit is csinálunk? Hogyan mondta azt, ma is messze-messze közelre-tarthatóan Pilinszky? Hogy: ha öröklétre születünk, mért halunk meg hiába? Módosítja Háy (sokunkkal) ezt, még így is: ha öröklétre halunk meg úgyis, miért látszunk hiába élni? Vagy miért hallatszunk ekképp? Vagy miért nincs Godot-nak füldugója, szemellenzője? Miért nem a kellő disztingválással használja, már ha jönni nem ér rá, jó... de ahogy les vagy fülel bennünket sivatagunkban a fa alatt, meg az Estragon-Vladimír-jelenetezettségünket, meg Luckyt, Pozzót velünk, satöbbi, ahogy lukolunk és pózolunk pl., hát ha nem jön Godot, s mi megyünk el Afrikába, mint a *Taboo* című sajátos-szép régi nótában a Samu, ugye (fontos etnikumi elemek!), akkor ez az Africa miért nem „az" az Africa?

Csak hát, sajátos világetnikum, és erről is szól Háy, volt-e valaha is bármi olyan, mint ahogy a filozófiák, üdvtanok, nemzetmentések etc. „tételezték". És a bűnbuddhatunkkal mi lesz? Bizony, Schillerről a bűnbuddhatum is eszünkbe jut. Vagy ez inkább a Goethe-csibészről?

Sebaj, Háy efféle szuper-mail-artja nem akar klasszikus lenni. Nem kell akarnia. Kivédve az, a maga egyedüli módján. Abban, amit végül köz-mulatságunkra és közsírásunkra teljesen elmagányosodva hoz létre. Ahol csakugyan sivatagig ér a könyv rettentő tarkaságával. A *Sétaút*-kötet gyakorlása után itt mindenféle út és mód nyílik. Bár nincs grafikai része a könyvnek bent, ezt a címlap mintha bedeszkázottnak nyilvánítaná épp, és a narancsszív is elveszne a kórház lángbanállásában vagy a törzsi táncban, vagy a palatinuszságban, netán a Duna korzóján: Háy cipőjében jól járunk. Légcipő, tömbcipő, arcfestékcipő ez, de úgy öltöztet, hogy levesszük tőle a nadrágot, a pelenkát, aztán Jannusz Sziveriusszal szülva megkérünk valakit, öreg anarchista, ülj közénk, mesálj, azaz mesélj, azaz szólva. Semmi géphiba nem javíttatik! A gép magára vessen, ne minket vessenek be gépekkel. Ezt Háy elemi erővel mondja. A poézis elől is, ha az már mirkócsip, azaz mikrochip (Mirkócsip: ő nyilván egy szerbokroatobosnyák muzulmán!), hát a poézis elől is el kell menni Africába. Ha szól a welcome dala, eldobjuk a mankót, a füldugót, a szemellenzőt (bár e három igen jól öltöztet), és szívünk szomorú és szorongó dobogásával mit se törődve, meg hogy holnap mi is lesz, lesz-e egyáltalán (a) munkánk, meg hogy mikor lesz 8 schilling árának megfelelő az újság és a még itt-ott 8–10 forintos zsírosdeszka helyett mikor lesz az ilyesmi is oly árban, mint Bécs belvárosában a körözöttes kenyér, mindezzel – bagatell! – mit se törődve, visszaguggolunk palatinuszba, és lessük... hogy... akár vékony nők képben is, hogy izélhetjük meg majd egyszer ezt az egészet.

Jó, de hát ilyesmiből szokott *születni* is az ember?!

Minden kérdést sem Háy, sem e sorok írója nem oldhat meg.

Ja, és a honoráriumot mindehhez negyedére kéne, azt a bosnyákját neki.

Akkor hangzana csak hitelesen a felhívás: föl, Rimbaud! Váll a vállhoz, vállalkozz Africára. Hiszen oly mulatságos, látod?

Ki se fogsz halni. Na.

De – hát épp ez az. Amit Háy kötete mond. Hogy kihalásról szó sincs. Valami mód ezt hallja ki e sorok írója végül e könyvből. S akkor a „Welcome"-ot biztatásnak veszi.

Mindehhez már-már csak egy Swift-idézet látszik hiányozni a kötet elejéről, vagy végéről. Persze, burkoltan ott van az is.

Mert járjon, mondja a szerző ott, kérem, a fejükben minden. Az enyim is teli van, teszi hozzá.

S miközben mindez így: oly jó mégis a Duna korzóján lenni újra, oly jó Rugh Asival, Rug Ashival, netán Rug Hasival találkozni, oly jó, hogy mindezt megbeszélhetjük egymással – és tudhatjuk, hogy a végszó már elronthatatlan. A végszavak egyike (vagyis a folytathatóság egyik elemi sodrópontja) Háy kötetének szelleme.

Bár hát, mint ő maga kb. mondja, a legjobb az egészben az, hogy soha a büdös életben nem volt még a kezünkben szellem.

Ne is legyen, mondom én.

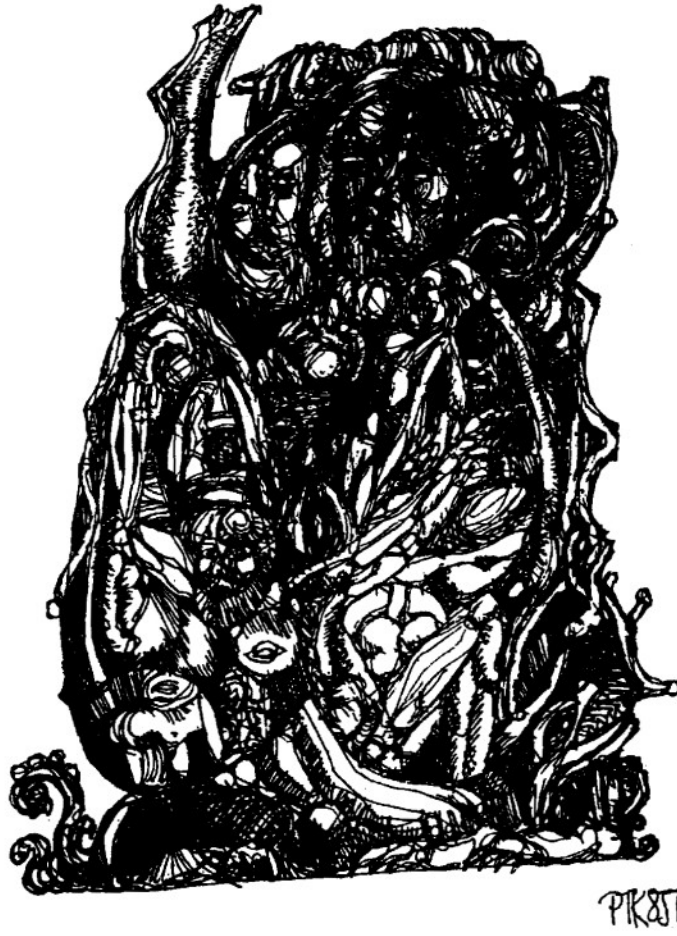

ZALÁN TIBOR

AnyÁtokföldje

avagy
1. A GÖRÉNY ÉJCAKÁJA

avagy
2. HOL VAN MANN TAMÁS

1992

Hangok

HIÉNÁS BENDEGÚZ, földigénylő
GRÓF BOLOND, mániákus földosztó
BOROS KUND, süllyesztő
D.J. McBECAPY, író, vagy csak ezt állítja magáról
KIHÚZÓS DÁNIEL, dramaturg, vagy csak ezt állítja magáról
LIHEGŐ JÓNÁS, hírnök
FEDÁK SÁMUEL, hermafrodita, címerről leszédült
KOLOMBOSZ, felfedező
JÓTÁLLÓ, parasztpárti vezérhadász
LASSÚ ANTOÁN, nemzeti kegyosztó és hegyosztó
VÖRÖS CSEPEL, kéjhölgy szamárral
MANN TAMÁS, pirospozsgás fiatalasszony Makóról
AJTÓNÁLLÓ
JÓTÁLLÓ
ÚTONÁLLÓ
PISÁLLÓ

Történik állandóan — csak más szereplőkkel

Mindvégig cimbalomzene, egyszer Rácz Aladárul, másszor Fábián Mártául, harmadszor és sokszor abonyi Súki cigányul szól

LIHEGŐ JÓNÁS: Gazda, nagy hír van, gazda. Felszabadult a...

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Mi szabadult fel, te kelekótya?

LIHEGŐ JÓNÁS: Hát mi szabadult fel, gazda? Hát felszabadult, gazda, hát az.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Beszélj értelmesen, ebadta, mert kivágatom a nyelvedet.

LIHEGŐ JÓNÁS: Az mindjárt más. Akkor beszélek értelmesen, gazda. Felszabadult a zsebkendő.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Na ja. És miféle zsebkendő szabadult fel, halljam, bitangja!

LIHEGŐ JÓNÁS: Ejnye, hát miféle zsebkendő. Hiszen tudja azt jól, gazda, hát a zsebkendő, amire annyit várni tetszett a gazdának.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Csak nem?

LIHEGŐ JÓNÁS: Csak de.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: A'mmás. Akkor add ide hamar a szűrömet.

LIHEGŐ JÓNÁS: A szűrét már kitettük, gazda, ki innen egyszer.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Hagyjuk a múltat! Lássuk a jelent. Azt mondtad, felszabadult, nem?

LIHEGŐ JÓNÁS: Hát azt én. Lehet visszaigényelni.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: A zsebkendőt.

LIHEGŐ JÓNÁS: Na, ja. Menjünk, vagy ne menjünk, ez itt problema. Na, akkor mit adjak, gazda, ha szűr nincsen?

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Add vissza a becsületemet!

LIHEGŐ JÓNÁS: Mindig izél. Hogy adjam én vissza a maga becsületét? Mi vagyok én?

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Te vagy a sajtó.

LIHEGŐ JÓNÁS: És akkor mi van? Most bezzeg jó vagyok, gazda, de amikor átmegyek az utca másik oldalára, ahol a Mann Tamás lakik, akkor bezzeg mindjárt azt mondja a gazda, hogy kusti, hazaáruló, idegen, bérenc, vagy micsoda.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Azt én. Na, adjál már valamit, ha már a szűrömet kiraktátok.

LIHEGŐ JÓNÁS: Adok egy dolmányt.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Van rajta poszomán?

LIHEGŐ JÓNÁS: A dolmányon? Hogy azon van-e rajta poszomán?

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Ja, azon. Van poszomán rajta, a dolmányon, vagy nincs rajta azon poszomán?

LIHEGŐ JÓNÁS: Ha a gazda akarná... tán még lehetne is a poszomán azon.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Akarná. No, legyen, oszt amint van rajta poszomán, indulunk. Hej, de bitang is a mi életünk, Lihegő Jónás, édes gyermekem, utolsó haladékom.

LIHEGŐ JÓNÁS: Ezt nem értem kristálytisztán. Mit jelent az, hogy én a gazda utolsó haladéka?

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Neked ne a haladékon járjon az eszed, hanem a poszománon. A végén még kinyomom a szemedet és üzemi balesetnek adom el a dolgot. Induljunk, fiam, vár minket a föladat.

(Cimbalom.)

D.J. McBECAPY: D.J. McBecapy vagyok, író. Én írtam ezt a darabot. Kiváló darab. Remélem, ezt önök is hamarosan észreveszik. Jó-jó, már hallom is, ahogy a rádió előtt sóhajtozni kezdenek, fintorogni, sőt, egyesek káromkodni, mármint kezdenek, hogy jön itt az író a nagy süket dumával, és elkezd itt magával monologizálni, hogy minek, teszik fel a tisztelt hallgatók a nagy kérdést, monologizál magában minek, felteszik, bár, be kell valljam, nem is olyan nagy kérdés ez, amint azt gondolják. Mondom Önöknek, tisztelt hallgatóim, hogy ezt én is utálom, mint hallgató, ezt a monologizélést, vagy hívjuk csak monologömlésnek, de akárhogy hívhatjuk, én kultiválom, mint író. Mit mondjak? Az egyetlen értelmes és izgalmas szereplője én vagyok a darabjaimnak. Hagynám ki a művemből, véremből szakadott gyermekemből az élet sóját? Csak én tudok hangjátékomnak hőse lenni. Én vagyok a vak dió és a vak dióbél. Soroljam?

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Szabadna érdeklődnöm, mi a lófasz lesz az igénylésemmel, ha az író úr a műsoridőt monológozással megint el...

KIHÚZÓS DÁNIEL: Ki ne mondja, jóember. Úgyis kihúzom. Nincs lófaszolás. Úgyis kihúzom. Nekem mindenképpen húznom kell. Valamit muszáj, érti végre? Kényszerhelyzet. Na. Ez a műsor a középhullámon, a nyugdíjasok délelőttje keretében fog elhangzani. Így is lesz vagy kétezerháromszázkilencvenöt reklamáló telefon, hogy az egyik női hangnak túl rövid volt a szoknyája. Hagyjuk az élővilág ótvaras farkát másra! Hagyjuk! Ne zajongjunk fölöslegesen. Mindjárt folytatjuk. Csak sorban. Maga előtt még van itt egy és más. Meg másvalakik.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Na ja. Egyésmás. Másvalakik. Nagy lila duma. Kivel van maga, apukám, na, ki vele, kivel jár tüntetni, és hova jár tüntetni, apukám, egy szavából mindent tudok, egy arcmozdulatából ki tudom húzni én is a lényeget, hogy kihez húz, maga nagy húzós, úgy itthagyom ezt a vacak kis hangjátékot, mint Krisztus a csizmadiát.

D.J. McBECAPY: Vargát... Ez annyira hülye, hogy már nem is kell a szerepét megírnom. Magától hülye. A deizmus prototípusa. Csak meg kell lökni, aztán évmilliókig eljár a hülyesége tengelyén. Olyan igazi... olyan emberi... olyan *mély*...

LASSÚ ANTOÁN: Adjunk neki valamit. Mondjuk, nevezzük ki össztársasági megbízottnak.

D.J. McBECAPY: De, ámbátor, egészen hülye. Nem problema?

LASSÚ ANTOÁN: Na és? A többi nem az? Most mi van itt? Most itt izé van? Hogy valaki hülye, akkor már izé? Na nem, honfitársaim, itt mindenki kap valamit, aki nekem megtetszik, vagy nekem utódom, vagy boldog ősöm, rokonom, vagy ismerősöm, ésatöbbi a spalettán belül. Azon felül pedig nem adok senkinek, nem adok senkinek.

KIHÚZÓS DÁNIEL: Nem térhetnénk vissza konkrétan a darabhoz? Ha időlegesen is... Hogy a szereplők a szerepek megfelelő mondatait mondanák... átmenetileg, de nem definitíve, és főleg a demokratikus kereteket merőlegesen betartva...

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Csak akkor, ha kiderül, hogy maga kinek dolgozik.

KIHÚZÓS DÁNIEL: A Magyar Rádiónak.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Haha. Még hogy magyar! Kac-kac. Még hogy rádió. Vacognom és kacagnom kell. Ne legyen Hiénás Bendegúz a nevem, ha nem foglaljuk maguktól vissza ezt a kócerájt! Idő kérdése csak, és az idő mi vagyunk, és nekünk van időnk. A dicső múlt és a dicső jövő a miénk, spongya a hitvány jelenre, amelyben önök is közöttünk lehetnek. Időlegesen. Hiszen: ott dobogunk a kenyérben mi, a vízben mi, a tűzben mi, a földben mi, ott a nép lüktető szívében mi, mi, mi, mi, mi-mi-mi-dó, re-re-re-ti, ésatöbbi... Ott dobogunk és dadogunk és ez a fontos.

D.J. McBECAPY: Ez a Hiénás jó szereplő, nem?

KIHÚZÓS DÁNIEL: Nekem kicsit vastag.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Kac, kac, legyek fogyókúra-reklám a maga hülye kedvéért, mi? Nem ez itt a lényeg, édes uraim, a lényeg az, hogy maguk itt, két értelmiségiek, itt jönnek és vannak kibaszni a nép egyszerű fiaival, de nem fog az menni, mert a szemünk úgy kinyílik, mint nyáron a rezeda a szeretőm muskátlis ablakában, na szóval, nekem itt ne jöjjön a körméretemmel, meg minden, különben is ön egy hiéna, aki az író úr emlőjén élősködik.

D.J. McBECAPY: Hm. Talán az emlőmet most hagyja másra. Mit is akar maga?

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Zsebkendőt, aranyom, *a* zsebkendőt.

D.J. McBECAPY: Aha. Behozom ide magának, ebbe a jelenetbe a Gróf Bolondot. Oké? Az talán megnyugtatja.

GRÓF BOLOND: Tulajdonképpen, miért ne? Egy írónak néhány évtizednyi tévedés végül is — smafu. Jövök kérem, adom kérem, kinek kell föld, mennyi föld kell, milyen föld kell, hol kell kérem, és miért?

LASSÚ ANTOÁN: Lassan a testtel. A föld én vagyok.

KIHÚZÓS DÁNIEL: Lassú Antoán, még nem ön következik. Ámbátor biztosan igaza van. Mégsem ön következik. Ha mégis ön következnék, úgy a passzusát dramaturgiai hivatásomnál fogva azonnal kihúzom.

LASSÚ ANTOÁN: Nagyon jó a humora. Üljek itt egész felvétel alatt, egyetlen rohadt kegyet vagy hegyet ne osszak ki, aztán egy kötőszóért üljek itt egész délután. Kizsákmányolás, Miszter Marx és madám Lenin, miegymás.

GRÓF BOLOND: És az én földem? Minden zálogba adott földemet szét akarom osztani. E nép történelmének szívében földosztóként akarok dobogni, ottan. Osztani akarok.

BOROS KUND: Oszlatni akarok, oszlatni. Egyébként ha kell, elsüllyesztem én a nép szívét, ne legyen a nevem Boros Kund, ha nem tudom megoldani, hogy elsüllyedjen még a nép heréje is...

D.J. McBECAPY: Szorri, kedveseim, nekem arányokat kell létrehoznom, ugye, megérthetitek...

LASSÚ ANTOÁN: Értek én mindent, de legalább egy rohadt hegyet hadd osszak ki valakinek.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Nekem nem kell. Az én pörös számat nem fogjátok be egy vacak heggyel. Egyébként, milyen hegyről van szó?

LASSÚ ANTOÁN: Speciel most épp egy ceruzahegyem van fölöslegben.

GRÓF BOLOND: Na, tessék. Ilyenek miatt kell nekem egész nemzetem előtt szégyenkeznem. Jön itt a ceruzaheggyel.

LASSÚ ANTOÁN: Ezt hagyták rám a tatárok.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: És amit a pucerájosod kapott tőled?

LASSÚ ANTOÁN: Demagógia. Az csak a Mount Everest volt.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: És amit a hátvakaród kapott?

LASSÚ ANTOÁN: Demagógia. Az csak az Alpok volt.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: És amit a szeretőd kapott?

LASSÚ ANTOÁN: Demagógia. Az csak egy pontos időben elhelyezett pofon volt, mert hadarni kezdett a jelenlétemben. Hadari beszéd, miegymás... át-hal-lá-sok... sok. Sokk... hal... kalács... kosár... megetetett nép... megszaporodott kenyér... megszaporodott hal...

GRÓF BOLOND: Legalább egy zsebre való földet hadd adjak ennek a derék hiénásnak.

LIHEGŐ JÓNÁS: El ne fogadja, gazda, nem látja, hogy csapda?

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Nem kell engem figyelmeztetni. Idejövet bevarrtam a zsebeimet, abba oszt teheti a gróf a bolond földjeit.

GRÓF BOLOND: Akkor legalább a csizmája talpát töltse meg humuszos ingyentalajommal, s attól kezdve vén Márkusnak fogom szólítani, megígérem, s azt fogom magának mondani, hogy állj elő, vén Márkus. És maga előáll, én meg fogom és elítélem, vén Márkus.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Fogja a jófene összepiszkítani a román pamutzokniját a maga tehénszaros földjével. És tudja, kit szólítson vén Márkusnak, és kit állítson elő! Azok az idők már lejártak, sőt, emezek is, amikor csak úgy levénmárkusozni lehetett a becsületes dolgozó néptömegeket, gróf uram. Egyébirántás más terveim vannak nekem, uraim.

GRÓF BOLOND: Ha senkinek se adhatok földet, ha a nyakamon marad az a rengeteg vacak, tarackos föld, akkor hogyan leszek földosztó. Itt van ez a kurva sok zálogföld, amit még Árpád rokonom hagyott rám, hogy honnan buherálta össze, ne firtassuk, és a kutyának se kell. Mit, a kutyának se! Az Új Élet Termelőszövetkezet is kiröhögött. Azt mondták, adnak hozzá még hétszázötven holdat, mert nekik mostantól mezőgazdasági japán hasigyártásra kell berendezkedniük. Oda a magyari becsület, uraim, a becsület oda magyari.

LIHEGŐ JÓNÁS: Egye macska, gróf, na, szórjon ide egy keveset a szivarzsebembe.

GRÓF BOLOND: Nem az a fontos, fiam, hogy honnan jöttél, hanem, hogy hova megy a szivarzsebed. Itt van ni, kapsz még egy muskátlitövet is, ajándékba teljesen, ültesd ki a szivarzsebedbe, majd meglátod, milyen illatod lesz halk árnyakkal babirkáló nyáriéji esteken. Megvesznek érted a fehérnépségek.

D.J. McBECAPY: Kicsit fel akarnám pörgetni a cselekményt, ha megengedik, csak az a probléma, hogy valahol leejtettem a fonalat, s azóta sem találom. Na, üsse kavics, vágjunk bele máshol.

(Cimbalom.)

LASSÚ ANTOÁN: Az első ajtónállómat kéretem.

AJTÓNÁLLÓ: Mi kéne, ha vóna, sógor?

LASSÚ ANTOÁN: Ne élj vissza azzal, hogy az unokaöcsém vagy, nem fejezted be az iskoláidat, nem fejezted be az onanizálást tizenhat éves korod óta, nem fejezted be a körömrágást, a fikaturkálást, a... ne élj vissza velem, hogy az unokahúgom vagy...

AJTÓNÁLLÓ: Sok a szöveg, Lassú Antoán. Mi kell? Dalolj a jó rokonnak!

LASSÚ ANTOÁN: Kéretem Vörös *a* Csepelt.

JÓTÁLLÓ: Ez, ugye, tréfa?

LASSÚ ANTOÁN: Hogy a ti szóhasználatotokkal éljek, kérem majd törölni a hangjáték végleges változatából, lófasz és lófasz, s van itt még a fületek konstellációja...

KIHÚZÓS DÁNIEL: És miért kéne törölni? Ha már úgysincs ebből a szerzőnek díj, apukám... akkor legalább — ami belefér... egykét nemi szerv, áktus, táktus, tráktus...

LASSÚ ANTOÁN: Tudja, a népharag. Jobb a béke. Úgyis a rádió ellen van hangolva minden ultrademokratikus újangolna... haha... Nem? Legutóbb is egy bemondó lemondta egy ilyen darabban a bemondást. Bemondta a lemondást.. a lemondó be-

mondó bemondó lemondó. Mondta volt, keresztény kurzus, hogy amiatt. Valamit csak adhatnék neki ezért jutalmul... Mégiscsak a szép magyar keresztény erkölcsöket védte... találta védeni... szemben a parttalan és hontalan írócskával... Ne legyen Lassú Antoán a nevem, ha talán valami völgyszerű hegyet nem kaphatna. Különben is, mondják a kárderlapok, párttitkár volt az ebadta valaha, azelőtt. Na és? Akkor meg úgy védte, hogy belülről bomlasztotta, mint az egyszeri össztársasági biztos Est megyében... de ne is firtassuk, no csak azért említém, hmm, hogy akkor talán hallott olyan szavakat... annak idején... s használt is... ilyen szavakat... satöbbi...

D.J. McBECAPY: Ezek részletkérdések, kedveseim. Más nézőpontból: nedveseim. Hogy ki, mikor. Mit *mondott le.* Lemondani egy dolog. Vizsgáljuk meg, no persze ne koncepciós formában, hogy ki mit *mondott el.* Például. Na, ez egy más dolog.

LASSÚ ANTOÁN: S aki rosszat mondott, az nem fog kapni tőlem se kegyet, se hegyet. Ha csak nem utódom, boldog ősöm, rokonom és ismerősem... söm, pardon...

FEDÁK SÁMUEL: A Rózsadomb az hegy?

LASSÚ ANTOÁN: A Rózsadomb az kegy, drága Sárikám, de téged ki a fene kéretett ide? Most jössz itt, hogy kompromittálj? Ki kérte, hogy itt ájj? Mars ki a folyosóra a helyedre.

D.J. McBECAPY: Én. Végső soron mégiscsak én vagyok az író, nemdebár? D.J. McBecapy, ismételném. Én kértem. Fedák Sámuel épp ide kell, röviden, persze. Kell drámai konfliktusokat elhelyezni a drámai konfliktusok helyén. Fedák Sárika a mi világunk. A mi drámai konfliktusunk. Ilyen. Ilyen fedáksáris. Olyan fedáksáris, amilyet megérdemlünk. Külön-külön és valamennyien. Kint a folyosón, kirúgva, megtiporva, meggyalázva, megkoitűrozva... Ez egy ilyen fedáksámuelsáris élet.

FEDÁK SÁMUEL: Mit mondtál, édesz? A mi virágunk? Most szkínhed vagyok, vagy nem vagyok szkínhed, édesz?

VÖRÖS CSEPEL: Buzi vagy, meg szadi vagy. Meg hermafrodita vagy.

FEDÁK SÁMUEL: Vörös Csepel nem belepofáz. Vörös Csepel most átfest. Nagy vörös buláról nagy rózsaszín...

KIHÚZÓS DÁNIEL: Nem kimondani... *meg*érzékeltetni... nem érzékeltetni... kint a székház előtt épp érzékeltet a tömeg...

VÖRÖS CSEPEL: Jaj, miért is kellett nekem a címerről lejönni...

FEDÁK SÁMUEL: Szela víta, majomVöröskirályCsepel, én kurva és hermafrodita, te kéjhölgy szamárral, nagy etvasz mind a kettő, aranyom, engem már Ady Endre is megkoitált...

VÖRÖS CSEPEL: Ne használj idegen szavakat! Az idegen szavak engem megrémítenek. Én jó kis kéjhölgy vagyok, engem nem érdekel, csak idegen szavakat ne toljanak a számba, ugye, jó magyart toljanak a számba, legfeljebb mongolt, maradok tisztelettel Vörös Csepel, vezetem a harcot. Apropos. Ezt az Ady Bélát véletlenül sem ismerem. És te véletlenül bár, de nem találnád ismerni azt a pirospozsgás fiatalasszonyt, aki ím, felénk közelg?

FEDÁK SÁMUEL: Mann Tamás, Makóról. Nagyon kényes, azt állítgatja, jelzem, elég fiatal is hozzá, hogy neki varázshegye van... Talántán Lassú Antoántól kapta...

VÖRÖS CSEPEL: Én meg azt hallottam, hogy nem is Mann Tamás, hanem valamilyen József ő, sőt a testvérei... és mind a többiek.

D.J. McBECAPY: Itt következik el a konfliktus. Retardációs cimbalomzene következik.

KIHÚZÓS DÁNIEL: Kérek enyhe vizet rá. Na, így már mindjárt más. Így már mindjárt szeretni fogják a...

DÓZSA JÓZSA: Izélünk itt a parasztpárttal? Hát magiknak már semmi se szent? Oztán jönnek a mea kulkák? Azt hiszik, csak felvizezett hangjátékkal él a paraszti osztály?

D.J. McBECAPY: Ki beszél itt *a* magukról?

DÓZSA JÓZSA: Na ja. Hagyja az én magomat másra, ha kérhetem. Ha eljön az idő, bekísértetem.

(Cimbalom.)

MANN TAMÁS: Addig jár a gyermekded hit az életre, arra, ami a legbizonytalanabb az életben, természetesen a *való* életre gondolok, amíg eltörik. A gyerekek minden reggel nyugodtan útnak indulnak. Az erdő fehér vagy fekete, sohase kell aludni. Nagyon helyesen tette Freud, hogy vizsgálódását kiterjesztette az álomra. Az álom azokon a határokon belül, amelyek között működik, minden jel szerint folyamatos, és a szervezettség nyomait viseli magán. Ölj, repülj sebesebben, szeress, amennyi csak tetszik. Tehát egy este, elalvás előtt, egyszerre csak egy elég különös mondatra figyeltem fel; olyan tisztán tagolt volt, hogy egyetlen szót sem lehetett megváltoztatni benne, de nem emlékszem semmiféle hangra, és úgy siklott a tudatomba, hogy nyoma sem volt rajta semmilyen eseménynek, amellyel, legalábbis tudatom tanúsága szerint, kapcsolatban voltam abban a pillanatban. Sajnos, már majdnem elfelejtettem, de valahogy így hangzott: „Egy embert kettészelt az ablak."

(Cimbalom.)

D.J. McBECAPY: Ez a Mann Tamás remek fogás. Okos, bölcs, pirospozsgás és fiatalasszony Makóról. Hozza a filozófia és a költészet új színeit. Kell egy ilyen minden hangjátékba. Na.

KIHÚZÓS DÁNIEL: Én inkább zavarosnak ítélem a szerepét.

BOROS KUND: Egy szavatokba kerül, elsüllyesztem a hölgyet. Nálam van az elsüllyesztő könyvjelző kulcsa. Csak beleteszem a könyvbe és elsüllyed ez a Mann Tamás, mintha sohase nem is lett volna. A skinheadek nem vernek ok nélkül. Naptévé, november 17. Értettük?

LASSÚ ANTOÁN: Az előbb már megpróbáltam hívatni Vörös Csepelt. Ne félre!

JÓTÁLLÓ: Ahhoz nekem jót kell állni előbb. Munkaköri kötelesség.

LASSÚ ANTOÁN: Talán nem állsz jót értem?

JÓTÁLLÓ: Magamért jót, magamért nem jót, szőr. Önért mindent, szőr. Éljen a szőr. De nem engedném be, mégse... ez a Vörös Csepel nagyon kiszámíthatatlan...

D.J. McBECAPY: Be kell pedig engedni, így nem tudom a konfliktust belehelyezni a szövegtestbe.

JÓTÁLLÓ: És a szamarát is behozhatja?

LASSÚ ANTOÁN: Hát hozza, ha csak úgy nem. Hozza bátran, Pekingtől Kínáig szamarakkal járnak a Vörös Csepelek.

DÓZSA JÓZSA: És az én talpasaimat mikor fogja kedves Lassú Antoán kegyosztó és hegyosztó fogadni végre?

LASSÚ ANTOÁN: Majd ha feldobták a talpasaid a talpukat. Hehe. Ne sürgess. Már a múlt évben is találkoztam egy egyénnel a néptömegből. Olyan, emberforma volt. Vagy tán egészen az. Vagy tán egészen mégse. Azt is megbántam. Panaszkodott, hogy sajog a tyúkszeme. Meg a bal heréje lejjebb eresztődött valami okból. Ilyenek.

JÓTÁLLÓ: Most jöjjön, vagy ne jöjjön?

LASSÚ ANTOÁN: Jöjjön, de csak ne túl nagyon. Engem terhel a túl sok köznépi tarha. Ajtónálló!

AJTÓNÁLLÓ: Igen, na, mi van?

LASSÚ ANTOÁN: Tárd szélesre kegyesen és hegyesen az ajtainkat, hadd lépjen be rajta Vörös Csepel a szamarával. És ne pofátlankodjál, jó rokon, mert kivágatom a címert a zászlódból.

ÚTONÁLLÓ: Csókolom.

LASSÚ ANTOÁN: Ez pedig kicsoda? Ez a Vörös Csepel?

AJTÓNÁLLÓ: Ez az útonálló.

LASSÚ ANTOÁN: Akkor miért nem ott áll?

ÚTONÁLLÓ: A mi kis országunk a történelem országútján áll, akárhol állok, úton állok, útonállok, jönnek a szlovákok, jönnek a szerbákok, jönnek a cserpákok, jönnek a tirpákok, jönnek a pupákok, jönnek a...

LASSÚ ANTOÁN: Derék nép vagy, útonálló, kapsz tőlem egy hegyet, állj ki a tetejére, lobogjon a hajad, most látom, kopasz vagy, akkor ne állj ki a hegy tetejére, nehogy lobogjon, mert ha lobog, és közben észreveszik, hogy kopasz vagy, kiröhögnek édes fiam. Kopasz ember már ne lobogjon, ha egy mód van rá. Most pedig menj békén, Pekingtől Kínáig én fogom képviselni a gondjaidat.

AJTÓNÁLLÓ: Na, takarodj már kifelé, csürhe!

ÚTONÁLLÓ: De hát én még nem mondtam el...

JÓTÁLLÓ: Nem állok jót magamért, ha nem takarodol kifelé... te nép!

PISÁLLÓ: Csókolom.

LASSÚ ANTOÁN: Ez pedig kifene csoda? Csak nem a Vörös Csepel?

AJTÓNÁLLÓ: Ez a pisálló.

LASSÚ ANTOÁN: Na, derék. Aztán mit pisállsz és hogy pisállsz fiacskám, te néptömeg?

PISÁLLÓ *(énekel)*:

Itt is piss, állok,
ott is piss, állok,
szép ez az ország,
jó ez az ország,
mély ez az árok,
állok, piss, állok,
állok és várok,
várok, piss, állok,
szép ez az ország,
mély ez az árok,
jó ez az ország,
én csak piss, állok,
én csak piss, állok,
te csak a piss ál vagy,
én csak meg piss vagy,
te csak az állok,
ide piss,
oda piss,
ide áll,
oda áll,
ki piss, áll,
mi piss, áll,
a világ,
piss, piss, áll...

LASSÚ ANTOÁN: Jól van, fiam, kapsz tőlem te is egy hegyet. Oda felállj, onnan le piss, onnan le állj, onnan fel piss, onnan le állj, onnan, az ég szerelmére, ne összevissza pisállj. Szél ellen soha, se balszél ellen, se jobbszél ellen, közép ellen pisállhatsz, de lecsavarom akkor egyből a bögyörődet.

JÓTÁLLÓ: Annyi szűzmária, hogy érti a nép nyelvét az Antoán. Nem véletlenül, nem is életlenül, nem is keletlenül, nem is nyugatlanul, nem nyugtalanul s nem jogtalanul...

LASSÚ ANTOÁN: Van-e még odakint valaki?

AJTÓNÁLLÓ: Egy világutazó van odakint.

LASSÚ ANTOÁN: Kéretem, akarok vele pár szót a világutazásról váltani.

D.J. McBECAPY: Nem unalmas ez már egy kicsit?

KIHÚZÓS DÁNIEL: Egy kicsit nagyon. Hol a megígért konfliktus? Mindenki csak pofázik, csak pofázik, konfliktus meg sehol.

DÓZSA JÓZSA: Tiltakozom, hogy a talpasaim jogos követeléseit elvetik.

LASSÚ ANTOÁN: Vegyetek példát rólunk, vessetek el ti is végre, a franc egye már meg, lassan itt a december és még mindig nem vetettétek el a csemegeuborkát, mikor akartok aratni, embertársaim? Mivel egyem a pacalpörköltömet, magor véreim? Ez hát a hála, hogy nem vettek, csak arattok?

DÓZSA JÓZSA: Majd arat a nép, bitangok, de gépfegyverrel meg Molotov-koktéllal, és benneteket fog learatni...

LASSÚ ANTOÁN: Igen? Ajtónálló! Eredj haza, fiam, és mondd meg a feleségemnek, ne vigye vissza a borosüvegeket a boltba, hamarosan jó ára lesz a piacon... *(Súgva.)* Parancsba adom neki, kezdje meg a szomszédoktól az üres üvegek felvásárlását, a legnagyobb titoktartás mellett...

KOLOMBOSZ: Bejöttem.

LASSÚ ANTOÁN: Azt látni találom, sőt vélem. Ki vagy és mit akarsz? Vörös Csepel vagy, vagy az ukrán maffia?

KOLOMBOSZ: Karó Kolombosz vagyok. Fel akarom fedezni Amerikát.

LASSÚ ANTOÁN: Pekingtől Kináig bejártam a nagyvilágot, de sehol sem hallottam Amerikáról. Mi az az Amerika, gyermekem?

KOLOMBOSZ: Hát az olyan, mint kis hazánk, csak nagyobb.

LASSÚ ANTOÁN: Mennyivel?

KOLOMBOSZ: Ezt pontosan akkor tudom, majd megmondani, ha felfedezem.

LASSÚ ANTOÁN: Én nem bízom semmit a véletlenre. Vagy megmondod, mennyivel nagyobb, vagy nem engedem meg neked, hogy felfedezd.

KOLOMBOSZ: Inkább megmondom. Legalább annyival nagyobb, s még két kilohektár.

LASSÚ ANTOÁN: Ezt szeretem én, fiam, a tiszta beszédet. Kapsz tőlem egy hegyet.

KOLOMBOSZ: Felséges Antoánom, életem halálom kezedhez antoállom, de nekem nem hegy kéne, hanem hajó.

LASSÚ ANTOÁN: Hajóm az nincs. Fölösleges, értettük? Azt építs te magadnak! Ha már mindenképpen hajókázni akarsz. Jó? Ne velem izélj itt hajó-ügyben. Hidd el, jó lesz az a hegy. Felmászol a tetejére, csak vigyázz, a pisálló le ne pisálljon, jól körülnézel, és amikor odaérsz Amerika partjaihoz, azt kiabálod, Amerika, akkor én kijövök ide az erkélyre, kiállok, a néptömegekre lepisállok, és kikiálltom Amerikát. Áll az alku, Kolombosz fiam?

KOLOMBOSZ: Hát, akkor, ugye, hát hogyne állna.

BOROS KUND: Eredj, jó felfedező és ne félj, a skinheadek nem vernek ok nélkül, Naptévé, november 17. Megértettük? Hajódat, hegyedet bármikor elsüllyesztem, ha akarom.

KOLOMBOSZ: Köszönöm, derék vitéz, ha akarod, felfedezlek téged is.

BOROS KUND: Kuss, inkognitóban vagyok. Már csak az kéne, hogy felfedezz. Hogy fedezzen meg téged a lipicai kihaló csődör! Igazából Róbert Bácsinak hívnak és én nyitogatom a csukogató ajtaját. Pssszt. Eredj és fedezd fel Amerikát, csak ne nagyon! És hagyj minket játszani szépen, itten, kisfiam, Kolombosz, itthon.

LASSÚ ANTOÁN: Kéretem végre Vörös Csepelt.

JÓTÁLLÓ: Sajnos lehetetlen. Az ajtónállót haza tetszett küldeni üresüvegeket felvásárolni. Nincs ki beengedje Vörös Csepelt.

LASSÚ ANTOÁN: Aha. Ez igaz is. Időnk van, ingyen van. Akkor itt el van napolva a mai nap. Fájront. Zavarjátok haza a szamarával együtt.

(Cimbalom.)

MANN TAMÁS: Hely. Ahol senki. Idő próbálni nézni. Próbálni szólni. Milyen rövid. Milyen hosszú. Milyen korlátolt ha már nem korlátlan. Honnét a derengés. Nem most. Most jobban tudni. Jobban áltudni. De csak azt, hogy nincs: ki. Nem tudni honnét tudni hogy nincs: ki. Csak: be. Azt nem hogy hogyan el máshová. Máshová, ahol senki. Ahová ha egyszer oda vissza nincs. Ilyen nincs. Nincs más hely, csak ez. Csak ez, ahol senki. Ahová ha egyszer be, ki soha. Ha egyszer valahogyan be. Továbbtalanul. Innentelen itt. Ideúttalan itt. Innentelen ideúttalan itt. Áll. Nézd, a homályos térben végül is mint áll. A derengésben. Fényforrás ismeretlen. Szemben a lesütött szemmel. A hunyorgóval. A bámulóval. A hunyorogva bámuló szemmel. Derengés, fényforrás ismeretlen. Tudás-minimum. Nem semmi-tudás. A reményhez túl sok. De csak a puszta minimum. A legpusztább minimum. Árny. Valaha fekvő. Mos: áll. Márminthogy: egy test? Igen. Mondd: egy test. Valahogyan áll. A derengő térben. Nincs benne jövő. Jaj, van, mégis.

(Cimbalom.)

D.J. McBECAPY: Mit mondtak. Olyan ez a Mann Tamás, mint a cukor. Hamarosan férjhez adom valami rendes szereplőhöz. Mondjuk, egy szegény molnárlegényhez.

KIHÚZÓS DÁNIEL: Nincs eddig beleírva ez a molnárlegény.

D.J. McBECAPY: Ha nincs, akkor hát nincs. Nincs, de lehetne. Gépelés kérdése az irodalom, a hangjáték-irodalom is. Érthető? Népmesei fordulat, kellemes hatás a hallgatóban, fölismerés, elismerés, miegymás. Hagyjuk már itten az illúziókat, az allúziókat, meg a történetet is, meg ezeket az ilyesmiket. A mű szavak sora, nem pedig valóságtartalom. Valóság*alom*. *Vál*ság*unalom*.

KIHÚZÓS DÁNIEL: Az más. Akkor jöhet a molnárral a Mann Tamást elvetetni.

D.J. McBECAPY: Pardon és bocsánat, itt gépelési hiba volt. Nem jöhet a molnárral,

hanem lehet a molnárral. Szabadna ez a verzió elhangozni?

KIHÚZÓS DÁNIEL: Az más. Akkor lehet a molnárral a Mann Tamást elvetetni.

D.J. McBECAPY: Ez már így szöveg. Lec gó. Szöveg így. Tovább.

DÓZSA JÓZSA: Te ne Ámerikát fedezd fel, apukám, hanem a népet, az egyszerű nép problémáit, apukám, itten is találsz indiánokat, kipusztulóban... ha ki nem pusztultak már mind a bennszülöttek itten. Aztán oszt azokat.

BOROS KUND: Elsüllyesztem a maradék kultúrájukat, ha gondoljátok. Egykettőre el lesz süllyesztve, én minden kultúrát egyre, legfeljebb fél kettőre el tudok süllyeszteni. A maradékot leginkább. Tudhatnátok végre, a skinheadek nem vernek ok nélkül, naptévé november tizenhét. A liberálisok miatt leírva a dátum számmal is. Leírva az én számmal is. El én, süllyesztem el, ha kell.

DÓZSA JÓZSA: Ezek mi vagyunk, te negyedagyú. Az indiánok.

BOROS KUND: Ez se lehet előttem akadály. El vagyunk süllyesztve mind. Egy percembe telik. Ne nem is. Bennünket fölsüllyeszteni fogom. Pardon, jó volt ez itt nyelvtanilag, itt az előbb, ez a bennünket elsüllyeszteni fogom? Módszer, trükk, vagyok aki ami.

KOLOMBOSZ: Itt most nem erről van szó. Itt most a világkultúra kiterjesztéséről van szó. Amerika hatalmas nagy kontinens, azon terem a krumpli, amit még szintén fel kell fedeznünk. Jó, nagy, amerikai burgonya. Kis ország nagy érdeme a nagy ámerikai burgonya. Krumpli egyenlő kultúra.

DÓZSA JÓZSA: És mi a fenét tudnánk mi kezdeni, ilyen kis ország, a nagy ámerikánus burgonyával?

LIHEGŐ JÓNÁS: Húzódjunk csak itten közelebb, gazda. Nem kéne ámerikát is visszaigényelnünk? Amíg valaki az aktákban utána nem néz, hogy nem a magáé volt.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Előbb a zsebkendő, te marha. Utána lehet az az Ámerika, ha már annyira akarnád.

BOROS KUND: Egy szavukba kerül, máris eltüntetem Ámerika összes vonatkozó dokumentumát a kőkorszakig visszamenően, sőt még tovább is. El én, a szűzmáriás bitang mindenit nekije.

KOLOMBOSZ: Akkor most fölfedezzem, vagy ne fedezzem föl azt a kib...?

FEDÁK SÁMUEL: Inkább engemet fedezzél, de üstöllést, derék ugori katona.

KOLOMBOSZ: Fatális tévedés. Én lisszaboni felfedező vagyok, kérem, s még öntől sem venném jó néven a vérbajt.

FEDÁK SÁMUEL: Hát ezért szédültem én le a címerről, hogy itt jön a gyanúsítgatás elő személyemmel kapcsolatban? A hermafrodita nem buzi, hanem életpozíció. Ühüm. Imádom, amikor fedeznek. Fedezz, derék Kolombosz, drága gyermek, és ne izélj itt nekem azzal a marha nagy Ámerikával. Izélj velem.

KOLOMBOSZ: Lám, mivé fajul a nagy eszme. Ámerika nem lesz fölfedezve.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Ha nem, nem. No, akkor nem. Nómen eszt ő nem.

FEDÁK SÁMUEL: A legszebb éjszakám mégiscsak a görénnyel volt, vala. Nagy test, nagy élvezet, bűz, rettentő hajladozó farok, vérszag a szájból, alvadt vér a gyomorból felbüfögve a számba ki, erős karmok, a prém szar- és pézsmaszaga, megfojtott csirkék üveges tekintete az éjszakai ég.

DÓZSA JÓZSA: A' kurrvája.

FEDÁK SÁMUEL: Engemet Ady Dezső is megkoittált.

KOLOMBOSZ: Na, rendben, akkor nem fedezem fel Ámerikát.

LASSÚ ANTOÁN: Én barátom Kínától Pekingig nem láttam még felfedezni senki által Ámerikát. Na. Akkor meg most mit jövünk mi itt elő azzal, hogy majd mi, na ja, majd mi fölfedezzük.

VÖRÖS CSEPEL: Énnekem tetszik az idea.

FEDÁK SÁMUEL: Neked minden tetszik, édesem, ami nagy és vörös. Ami befogja azt a buta pörös szádat.

VÖRÖS CSEPEL: Az ember úgy, ahogy tud, él. Kedvenc szamaram életére esküszöm, nincs a termelésben vesztes, csak én. Vezess új utakra, Kolombosz.

FEDÁK SÁMUEL: Menj a fenébe, cuncimókus, hagyd ezt a derék ifjat fölfedezni Ámerikát.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: No, ez rendben is lenne. De nekem kihez kell fordulnom az ügyemben? Itt most mindenki csak a nyugatról beszél.

GRÓf BOLOND: No, kell a föld, vagy nem kell a föld, nem fogok én itt lamentálni, köll a föld, vagy nem kell a föld. Megharagszom, nem adom, marad a zálog.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Nekem...

LASSÚ ANTOÁN: Gazda, csak óvatosan...

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Nekem a zsebkendő köll.

GRÓF BOLOND: Hinnye.

LASSÚ ANTOÁN: Hennya.

DÓZSA JÓZSA: Unnya.

KIHÚZÓS DÁNIEL: Ennyi. Ide teszünk egy kis visszhangos cimbalmot. No nem sokat, csak annyit, hogy a dolog ne csúsztassa a dolgot negyvenhárom percen túli dologig.

(Cimbalom.)

MANN TAMÁS: Mert végre is, van-e szánalmasabb látvány, mint az Élet, ha a Művészettel kísérletezik? Mi, művészek, senkit sem vetünk meg olyan mélyen, mint a műkedvelőt, mint az élet emberét, aki azt hiszi, hogy ráadásul, ha úgy adódik, művész is lehet. Mondhatom, a megvetésnek ez a fajtája személyes élményeim közé tartozik. Most kellene, hogy jöjjön valaki! Kellene, hogy ő észrevegye, hogy elmentem, hogy titokban utánam jöjjön, kezét a vállamra tegye, és így szóljon: Jöjj be hozzám! Őrülten szeretlek. De nem jött. Ilyesmi nem történik meg. Boldog vagyok, mert a szívem él. De mi volt a lelkemben azalatt, míg az lett belőlem, ami most? Dermedtség, sivárság, jég. Szellem és Művészet!

(Cimbalom.)

D.J. McBECAPY: Nem tudom, megvilágosodott-e már a konfliktus? Hogy felhomályosult-e a tisztelt publikum. Aki még nem jött rá, mire megy ki itt a játszma, az már nem is fog, annyit megígérhetek. A hangjáték mégiscsak kísérlet a hangok függetlenítésére a kauzális eseménytorlódástól. Szív, gyöngy, göröngy. Ilyeneket persze lehetne mondani, szarra is lehet várat építeni, nem csak sziklára, a szavak szépsége annyit sem ér, mint a böffenet, az álom, a vízió, az onirizáció törvényeit kell itt megragadni.

KIHÚZÓS DÁNIEL: Sok az *itt*. Egyáltalán, mit jelent az, hogy itt? Ki mit ért azon, hogy itt?

HIÉNÁS BENDEGÚZ: *Itt* az a haza, a haladás, a föld, a vér, a vér szava, a faj szaga, a történelmi nagy-nagy fáj, itt én vagyok itthon és mindjárt előjövök a követelésemmel is, ne reszkessetek.

GRÓF BOLOND: Az *itt* állapot. Itt vagyok én és ott vannak a zálogföldek. Világos. Az itt mindig az, ahol vagyok, az ott pedig az a hely, ahol a gazemberségeim vannak. Itt lenni, ott lenni, kenni.

LIHEGŐ JÓNÁS: *Itt* félned, ülnöd kell. A jövőt értem én.

FEDÁK SÁMUEL: Én nem csípem ezeket a kérdéseket. Nekem ezek a kérdések csípik a szememet. Tőlem csak azt szokták kérdezni, hol simogassanak. És én megmondom nekik, hol. *Itt*. Na, ez világos beszéd, és akkor ott nekemlátnak, azaz nem ott, hanem itt, ni — ugye szép, itt, ni, ugye szép... ahogy nekem látnak...

DÓZSA JÓZSA: Csókolom a dolgos kis kezeit, édes. Hát persze, hogy az *itt* nekem ezentúl a maga *ottja* lesz, talpasaim ha kiskegyed ittját meglátják, ott helyben fulladnak bele a nyálukba.

KOLOMBOSZ: *Itt* nekem az, hogy Ámerika nincs felfedezve. Ott.

BOROS KUND: Nem kell ám mindig ez az uszítás, *itt*. Egyhamar el lesz innen tüntetve a felfedező elvtárs, ha jön itt örökké az Ámerikájával. Ki tartja vissza? Menjen, ha annyira akar. De már ne itt a nép vérén építgesse a hajóit egy ilyen kétes vállalkozáshoz!

LASSÚ ANTOÁN: Pekingtől Kínáig mindenki maga építi a hajóit, Kolombosz fiam. Nem jön itt tarhálni a pintákat meg a santamaríjákat. Nekem az *itt* éppen azt jelenti, hogy nem kapnak hajót a felfedezők. Hogyne, hogy aztán fogják és letördeljék Pinacsúnynál a baráti testvérek tévékame-

ráinak a pirosra lemázolt csavart öntöttvas tévéállványait, én meg Kínától Pekingig magyarázhatom, hogy nem a csavart öntöttvas tévéállvány miatt van, hanem mert a pinacsúnyi duzzogó nem alkalmas a tengerjáró árbocos fregattok zavartalan átejtésére a földteke túloldalára. Józan megfontolás tárgya lenne ez az itt, itt van például az a kilencezer-háromszázötvenhat üveg, amit fölvásárolt az ajtónálló és a feleségem, amelyet az ellenünk feltüzelődött néptömegeknek kettős áfa fölszámolásával adunk el a zűrzavargó napok beköszöntekor — itt.

VÖRÖS CSEPEL: *Itt* mindenki csak nagy szavakat beszél. Nekem zsíros kenyér az itt, toprongyos gyermekek, ez a mellőlem elmaradhatatlan szürke szamár, sivár lakótelepek és gólyakelepek az udvari porolón, sikátorok és piscátorok, sör és sár, meló és csavargás, a szűz Mercike a pléboj címlapján, meg benne a Mercike a plébojban meg a Mercikében benne a' boy, no ezt, meg azt a rengeteg sok nagy munkásöklöt, meg munkáságyat, meg -ágyékot, tettem amit tehettem és tetettem és tettettem, vettem amit vehettem, a végére persze egész összeasztam, de itt én egy jót még sohase basztam.

KIHÚZÓS DÁNIEL: Sztornó. Írókám, kell örökké erre kifuttatni ezeket a nyomorult hangjátékokat?

VÖRÖS CSEPEL: Nekem így jó.

FEDÁK SÁMUEL: Persze, mert a szádba adja, amit óhajtanál bele, abba a kurva nagy vörös pofádba.

KIHÚZÓS DÁNIEL: Csöndet. Az író úrral van konzultálás.

D.J. McBECAPY: Ez kérem számomra nem esztétikai kérdés. Számomra nincs a szavaknak ilyesfajta értéke, minthogy esztétikai. Egyik szó olyan, mint a másik, a *leszarom* nem rendít meg jobban, mint a *szeretem*. A beszéd jelrendszer, szintagmák meg hangmagmák. Ha még sok ilyen duma jön, átviszem a jereváni rádióhoz ezt az egész hóbelebancot.

BOROS KUND: Na, csak vidd, haver, majd jól tökön lőnek azok a vademberek — ott. Ne aggódj, van kapcsolat. Ám tudd azt is, a skinheadek nem vernek ok nélkül, naptévé, november 17. Neked az itt, édesem, legyen csak ott.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Na ja. Ha valaki, mi vagyunk itt-hon. Erős várunk nékünk a vérünk. Megértettük a felfogást?

KIHÚZÓS DÁNIEL: Nem szeretném, ha elfajulnának itt a dolgok, kérem ragaszkodni a szövegkönyvhöz.

FEDÁK SÁMUEL: Itt az jön, hogy engem megkoitál az Ady Ernő...

DÓZSA JÓZSA: Engedje meg, hogy bemutatkozzam, Dózsa Józsa vagyok, született Ady Ernő, minimum huszonkilenc centiméter, unzóvájter, elöljáró talpas. Önnek pont a legoké, kisnagysád, talpasaim is itt állnak kint, mind fölesküszik az Ön itt-jére, édes, jönnek, ha én nem lennék elég.

FEDÁK SÁMUEL: Itt nem az jön, hogy ez a seggfej bemutatkozik, itt az jön, hogy engem Ady Elemér keményen megkoitál.

KIHÚZÓS DÁNIEL: Nyugalom, drága, itt van a szerző is, majd ő intézkedik, hogy valóban az jöjjön, aminek jönnie kell, legfeljebb szerzői megkoitálásban részesedik ön.

VÖRÖS CSEPEL: Mit keres itt ez a hermafrodita közöttünk? Undorodom az elzsírosodott hasát látni.

FEDÁK SÁMUEL: Kac, kac, ha, ha, bezzeg a te szikkadt emlődön elrágódott már a fél szocialista tábor, anyukám... a segged meg akkora, hogy ha ráülsz a szamaradra, két oldalt lelóg a földre. Megy Vörös Csepel szamáron, földig ér a segge...

KOLOMBOSZ: Ízléstelen beszédek ezek. Mégiscsak fölfedezem nekik Ámerikát, megyek, egy percig nem habozok tovább.

BOROS KUND: Figyellek, te kis intellektuál, veletek, Kolomboszokkal mindig a legtöbb baj van. De én úgy eltüntetlek, ha nem férsz a bőrödbe, hogy még az össztársasági felnök se ismer rád. Nézze meg a zember, mit összenyugtalankodik ez itten, aztán meg ha jönnek a retorziók, mindjárt fölfedezi Ámerikát, de legalábbis az Ámerika hangját. Csak még nem tudja, hogy én már elkészültem az ámerikahangjaelszívó készülékkel. Elszívom, de el ám, szív, szív, szív a gép, szív küldi hívesen a hívesre a szíves híveket.

GRÓF BOLOND: Én hajlandó vagyok Vörös Csepelt a nevemre venni. Kurva is, szamara is van, hozzátesszük azt a pár ezer hold zálogos földet, ami nekem ugye, és teher és fölösleges, azt kiosztjuk a szamár talpasainak, mi ketten leszünk a jövő zenészei.

D.J. McBECAPY: Lám, a két Beethoven. Furcsa duett, ezek is csak nekem juthatnak az eszembe így, együtt. Van zseni lenni, én.

KIHÚZÓS DÁNIEL: Nem vagyunk még túl a műsoridőn? Nem kéne ezeknek itt tovább zenélniük. Lehetne ide valami befejező truváj?

LIHEGŐ JÓNÁS: Gazda, baj van gazda, ezek itt be akarják máris fejezni a hangjátékot, gazda, mi meg még nem intéztünk semmit.

D.J. McBECAPY: Az ám. Mit is kell intéznünk, Lihegő fiam?

LIHEGŐ JÓNÁS: Hát már csak tudja a gazda jól, miért jöttünk.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: A poszomán?

LIHEGŐ JÓNÁS: Hideg.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Tán a kárpótlási kegy? Vagy a biberális körmenetszés ügye?

LIHEGŐ JÓNÁS: Hideg, hideg. Gazda, ne kezdjen el koncentrálni, mert a kurva életbe nem jön rá a dolog nyitjára, ha mindent elkoncentrál.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Megvan. A zsebkendő.

LIHEGŐ JÓNÁS: Aha. Csak óvatosan.

LASSÚ ANTOÁN: Szólásra nyílnék szájad, fiam, látom, ha nem lenne benne másfél kiló majonézes krumpli. Köpd ki vagy nyeld le, de ne tököljél, ha már idevett a fene.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Lenyeltem. Akarok valamit.

GRÓF BOLOND: Mondtam már, hogy adok neki földet. De csak itt izél. Kap földet.

LASSÚ ANTOÁN: Tőlem is kapsz hegyet. Piros ceruzahegyet, vagy sárga ceruzahegyet akarnál inkább?

HIÉNÁS BENDEGÚZ: A fenébe! Ha már annyira tukmálod, add a Gelázs-hegyet, mely magasodik a zavaros folyó fölött.

LASSÚ ANTOÁN: Azt nem adom. Az disznósajt. Azon elrágódom én és a híveim.

KOLOMBOSZ: Megígérem, hogy ha fölfedezem Ámerikát, kapsz egy akkora, de akkora...

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Kuss, álmodozó! A világnak tettekre van szüksége. Oké? Ongori embörnek ongori tettekre.

LASSÚ ANTOÁN: Szép beszéd. Terjeszd föl magasságomba, hogy mit akarol, hívem Hiénás Bendegűz... gúz, sztyupid gúz, de ez most nem tartozik ide!

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Lehetne belesúgni a füledbe, főnök?

LASSÚ ANTOÁN: Lehetni lehetne, de ne nagyon. Cinkoskodsz, mi, kis poszományos hunczut. A macska rúgja meg a te poszományos oldaladat. No, mi kéni is ha vóna is?

LIHEGŐ JÓNÁS: Óvatosan, gazda, ez is nagy selyma, sőt sej, ma, de, nagy.

FEDÁK SÁMUEL: Nagynak van neki nagy, de hogy selymes is lenne! Olyan durva az, mint a prosztó.

VÖRÖS CSEPEL: Posztó, te eszetlen kefegyár.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Na, amíg ezek itt izélnek, megmondanám neked, de nagyon ekszkluzíven, nekem a... *(Vad cimbalomhang.)*

LASSÚ ANTOÁN: Nem hallom jól!

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Megismételném. Nekem ekszkluzíve a... *(Vad cimbalomzene.)*

LASSÚ ANTOÁN: Ne zenélj itt nekem, te gazember Nagybendegúzi Kisbendegúzi Legkisebbbendegúzi Annáliskisebbbendegúzi Bendegúz fon Hiénás, dalold, hogy mit akarsz, mert elfogyott a türelmem.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Az más. Dalolom. *(Cimbalomkísérettel.)*

Kell nekem a zsebkendő,
ebkendőnyi zsebbendő,
zsebbendőnyi eblengő,
seblengőnyi zabcsengő.

LASSÚ ANTOÁN: Ühüm. Pekingtől Kínáig nem tudták még ezt a problémát megoldani. De mondd csak, drága fiam, mire kellene neked az a zsebkendő. Kapsz tőlem

annyi más földet, hogy belerokkansz, mire bejárod valamennyit. Nem beszélve arról, hogy megkapod a Szent Gelázst, a folyó fölött.

HIÉNÁS BENDEGÚZ:

De nekem csak az kell,
mert hogy csak azon kel
ki
a
Frandenburgi
Fagott
Füge.

LASSÚ ANTOÁN: Ez már igaz.

KIHÚZÓS DÁNIEL: De mi az a Brandenburgi Fagyott Müge? Van ennek egyáltalán jelentése? D.J. McBecapy, ha kérdezhetném, mi a túró ez a füge? Egyáltalán...

D.J. McBECAPY: Egyáltalán mindennek van jelentése. Először is nem Brandenburgi Fagyott Müge, hanem Frandenburgi Fagott Füge. A Frandenburgi Fagott Füge olyan, mint minden más. Ongori termény. Legyünk reája büszkék. Aki eszik belőle, olyan igazi ongorivá válik, mint némely zongori.

KIHÚZÓS DÁNIEL: Ühüm. De ha körül lehetne írni talán, a hallgatók kedvéért...

LASSÚ ANTOÁN: Igazat kell adnom annak a bemondónak, aki lemondta a bemondtát. Aki a Frandenburgi Fagott Fügét nem ismeri, annak létét — de akár meg nem létét — megkérdőjelezi, az nem derék ongori-magyari-faszari, annak nincs közöttünk helye, idegen hatalmak hasalnak annak a... az ember már belezavarodik szónoki szószöveteibe, na — mindegy, fiaim, ezt a Kihúzós Dánielt ne lássam meg holnap a Rádió közelében, kebelében, belében.

BOROS KUND: A zsebkendő nemzetbiztonsági területet képez, következésképpen nem adható oda magánszemélyeknek. Egyetlen hely a világon, amelyen megterem a Frandenburgi Fagott Füge. Slussz.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Tudtam, te szarrágó, hogy beleköpsz a zsebkendőm közepibe.

BOROS KUND: Oda, pont a közepibe. Énnekem a köz érdeke az érdekem és az érdemem. Te meg egy sumák vállalkozó vagy, Hiéna Bendegúz. Lesz gondom rád, hogy elsüllyesszelek, vállalkozásostól.

GRÓF BOLOND: Kapsz annyi földet, amennyit csak akarsz, elindulok az össztársasági választásokon, megnyerem azokat, egy kövirózsát tűzök az orrlikadba, kapod a zsebkendőt is ráadásnak, csak ne ezekkel tárgyalj, itt!

DÓZSA JÓZSA: A zsebkendő a talpasok jogos tulajdona. Kombájn ne érje, melléküzemág ne sározza szent felszínét.

LASSÚ ANTOÁN: Most mit kezdjek én itt veled? Vidd a francba a zsebkendőt, Hiénás, csak a bajt gerjeszted itten.

BOROS KUND: Oda az ongori igazság.

DÓZSA JÓZSA: Idegen kézre került a zsebkendő.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Hát idegen vagyok én neked, te bitang?

DÓZSA JÓZSA: Tudok, amit tudok.

BOROS KUND: Aktáid szerint, melyeket előtüntettem, némely bergengóc vércseppek is kerengenek vánnyadék, puffadék, mocsoláda testedben.

LASSÚ ANTOÁN: Hinnya. Más a fekvés, baba.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Ez csak rosszindulatú pletyka.

VÖRÖS CSEPEL: Ne ráncigáld a szoknyámat, veled nem. Azért én adok magamra. Nem véletlenül szédültem le a címerről.

BOROS KUND: A skinheadek nem vernek ok nélkül, naptévé, november tizenhét, neked betűvel, jól vésd az agyadba. Még szükséged lehet erre az ökör igazságra.

FEDÁK SÁMUEL: Ezt azért nem gondoltam volna a Hiénásról. Hogy nem.

LIHEGŐ JÓNÁS: Mi nem?

FEDÁK SÁMUEL: Hát valami nem. Az ilyenek miatt kellett nekem leszédülnöm a címerről. Ez nem tiszta, ez a Hiénás.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Íróikám, kedves D.J. McBecapy, tessék már végre valamit ide beleírni, ezek itt faji zavargásokat fognak körülöttem kirobbantani, és akkor oda a zsebkendő.

D.J. McBECAPY: Hja, barátom, a mai világban nem felelhetünk már a szereplőinkért sem. Gondoltad volna meg előbb.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Mit előbb? Tehetek én az anyámról és az apámról? Tehetek én arról, hogy maga csak úgy önként beleírt?

BOROS KUND: Ezt beismerő vallomásnak veszem. Te meg vedd úgy, Hiénás Bendegúz, hogy el vagy büntetve. Akarnám mondani, tüntetve.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: De én hont akartam foglalni.

LASSÚ ANTOÁN: Még mit nem! Arra itt vagyunk mi, színtiszták és az egyeztető tárgyalás. Majd kapsz a pofádra hont foglalni, te szamár.

VÖRÖS CSEPEL: Engem ne vonjanak bele a cseverészésbe. Mi készen állunk támogatni és megdönteni, csak tessenek már eldönteni, hogy támogatunk vagy megdöntünk, vagy engem tetszenek itt isten tudja már hanyadszorra megdönteni. Vörös Csepel mindig tettre kész.

KOLOMBOSZ: Fölfedeztem Tápióbicskén egy lacikonyhát, ahol huszonháromharmincért adják a sültkolbászt.

BOROS KUND: Rendben. Majd előléptetlek, ha ilyen rendesen ellátod történelmi feladatodat.

GRÓF BOLOND: Akkor most mi lesz, végül is?

LASSÚ ANTOÁN: Veled? Semmi. A földedet államosítom és privatizálom, téged pedig kitöröltetlek a történelemkönyvekből. Beíratom helyette a magam fényes nevét.

GRÓF BOLOND: Jaj.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: És velem mi lesz most, ha nem kapom meg a zsebkendőt?

LASSÚ ANTOÁN: Töröld ezentúl a seggembe az orrodat.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: De én nem arra a zsebkendőre...

LIHEGŐ JÓNÁS: Ne ellenkezzék a gazda, látom, hogy ezek mindenre képesek. Oda a zsebkendő.

HIÉNÁS BENDEGÚZ: Oké. Akkor törlöm, Antoán, törlöm.

BOROS KUND: Jól van Lihegő, téged is előléptetlek, ha elcsitulnak itten a fejlemények.

D.J. McBECAPY: Ezt nem én írtam! Ezt itten ki írta? Elvadulnak itten a dolgok.

KIHÚZÓS DÁNIEL: Mosom kezeimet. Én csak húzok, húzok...

FEDÁK SÁMUEL: Reménykedhetek?

LASSÚ ANTOÁN: A francot, édes. A címerre már nem kerülhetsz vissza, mivel se fiú, se lány nem vagy, nem tudlak alkalmazni a közvetlen környezetemben, legjobb lesz, ha lekopsz, és nem kompromittálsz itten. Húzz el a vendéglátóiparba, tündérke. Ott majd gondunk lesz rád is.

FEDÁK SÁMUEL: Te szemét.

LASSÚ ANTOÁN: Följegyezni, huszonöt popós pirospacsi és a szemüldekemet vonom össze. Legfeljebb pipshow-ban pinamutogatós engedély neki. Hegyvesztett. Nincs neki kegy.

KOLOMBOSZ: És én, mehetek Ámerikát felfedezni, jó hegyosztó Ántoánom?

LASSÚ ANTOÁN: Eredj a fenébe. Majd aztán Boros Kund minden hajódat jól lesüllyeszti. De vess magadra! Én Kínától Pekingig nem találkoztam ilyen marhával, mint te, Kolombosz, de csak menj, eredj Isten hírével, fiam.

DÓZSA JÓZSA: Én azért csak-csak remélhetek, nem?

LASSÚ ANTOÁN: Te összeadtad magad ezzel a címerről leszökött kétnemű perszónával, a Fedák Sámuellel. Végeztem veled. Rosszabb vagy, mint amazok. Tudod, kikre gondolok.

KIHÚZÓS DÁNIEL: Kikre gondol, D.J. McBecapy?

D.J. McBECAPY: Kikre, kirke, kirke-kikre, na, milyen jó szójáték, nem? na hát azokra, nyilván azokra, akik ebben a hangjátékban nem szerepelnek.

KIHÚZÓS DÁNIEL: És kik nem szerepelnek ebben a hangjátékban?

D.J. McBECAPY: Hát a nem törzsökös ongorik.

KIHÚZÓS DÁNIEL: Ühüm. De nem én húztam ki őket! Mosom ceruzámat.

D.J. McBECAPY: Ez most nem érdekes. Később meg nem fogod tudni bizonyítani. Mindegy. Rád lesz kenve. Szorri.

VÖRÖS CSEPEL: Maradtam én. Szegény, magányos Vörös Csepel.

LASSÚ ANTOÁN: Problema egy szál se. Te maradsz ott, ahol voltál. Festegesd magadat, feküdj ennek, feküdj annak. Minden derék ongori kannak.

LIHEGŐ JÓNÁS: Vivát!

LASSÚ ANTOÁN: De hol van a pirospozsgás makói fiatalasszony, Mann Tamás?

KÓRUSBAN: Az ám, hol van Mann Tamás?

(Cimbalom.)

MANN TAMÁS: Az élet határtalan érzékenysége és beszennyezhetősége. Bárhol követ el bárki valamit, ami megzavarhatja, azonnal az egész elsötétedik. Ezer kilométerre és ezer évre megérezhető. A létben minden szenny feloldódik, az élet a szennyet nem tudja feloldani. A homály és a súly itt marad, itt marad, amibe az ember beleütközik, ami az emberre nehezedik, ami látását elhomályosítja. Nincs sebezhetőség, mint ez az illanó és megfoghatatlan és könnyű valami, ami az élet, és nem a drasztikus inzultus az, amit oly nehezen visel el, hanem az elaljasodás huzamos tortúrája. A lét leginkább az élő vízhez hasonlít, legalábbis annyiban, hogy semmiféle szennyet nem fogad be, és a lehető legrövidebb idő alatt minden fertőző anyagot felold és feldolgoz és semlegesít. A létben minden tiszta és valódi és igaz, és a lét mindazt, ami foltot ejthetne rajta, felszívja, mint a párát a levegő, és maga folttalan marad.

LASSÚ ANTOÁN: Mondottam ném ber: züllj és bírva írjál!

TANULMÁNY

DOBOSSY LÁSZLÓ

Illyés, a közvetítő

A közelmúlt években, évtizedben jó néhány olyan költőnktől kellett végső búcsút vennünk, akik nemcsak kiemelkedő életműveket alkottak, hanem művelődéstörténeti jelentőségű kultúraközvetítők is voltak. Mégis, különösmód, sőt érthetetlenül, az érdemeiket méltató cikkekben, tanulmányokban, emlékezésekben vajmi kevés szó esik e korántsem mellékes munkásságukról. Pedig ők maguk – Weöres Sándor, Vas István, Kálnoky László, Képes Géza, Nemes Nagy Ágnes, s valamennyiüknél ékesebben e kihunyt plejád vezérlő csillaga: Illyés Gyula – ismételten vallottak meggyőzően e hagyományhű tevékenységük fontosságáról. Illyés többször is okkal figyelmeztetett rá, hogy kis lélekszámú és szerény irodalmi múltú népek költői és írói – mintegy „elégtételvevésből" – óriási szellemi erőfeszítéssel honosítják meg nyelvükön a világirodalom értékeit. „Szeretném hangsúlyozni – mutatott rá egy interjúban –: micsoda hódítás volt az, amit a magyar költők műveltek a világirodalom remekeinek átültetésével. Nincs tán még egy nép, amelynek ilyen magas fordításirodalma volna. Egy magyar a költészet területén műveltebb, mint egy angol vagy egy francia. Egy angol nem ismerheti meg úgy Dantét, mint egy magyar, mert nekünk Babits mutatta be, vagy egy francia nem ismerheti úgy Burnst, akit Szabó Lőrinc tolmácsolt magyarul legalább úgy, ahogy Burns Angliában szólal meg." Másutt: a versfordításainak gyűjteménye elé írt, *Helyünk a világirodalomban* című s manifesztumnak is bízvást tekinthető előszóban, hasonló eréllyel tett hitet e szellemi közvetítő tevékenység mellett. Ugyanitt „magas rangú, eléggé mindmáig nem méltányolt műfajnak" nevezi a műfordítást, amely pedig – ahogy korábbi alkalmakkor fejtegette – „mindig két szellem kézfogása", s ugyanakkor „tisztelgés" is egy másik nép, egy másik kultúra értékei előtt. Tudvalevőleg voltak és vannak helyzetek, amidőn e tisztelgésnek az irodalom keretein túlmutató jelentősége is lehet. Illyés nagyívű pályáján ilyen az 1942-ben kiadott ritka becsű antológia – *A francia irodalom kincsesháza* –, amely az akkor többszörösen megalázott francia nemzet múltbeli szellemi javait kitűnő fordítások tükrében szemléltette „a Roland-énektől Proust Marcelig". Erről a Babits sugallatára készült példaértékű olvasókönyvről később – az egyik legragyogóbb prózai írásában, *A vámos* címűben – akként vallott, hogy ez volt életének a legtöbb odaadással készített műve, háromesztendei szorgos munkájának gyümölcse.

A felsorolt néhány jelzés – gondolom – kellőképp érzékelteti, hogy újabb kori irodalmunk kétség nélkül legrangosabb szóművészének sokrétű életművében a szellemi értékközvetítés korántsem volt csak valamiféle melléktermék, ujjgyakorlat, netán kiegészítő kenyérkereset. Legkevésbé sem; szerinte és számára ez nemzeti irodalmunk egyik jeles hagyományának a korszerű folytatása. Saját fordításairól szólva, vallomásaiban és interjúiban, valamint a jelenleg folyamatosan megjelenő naplójegyzetekben is többször elmondta, hogy e fontos alkotómunkának – az értékátadás vágyán túl –

egyéni indítéka is volt: a fordításra kiszemelt mű mélyebb megértésének az igénye. „Hogy megértsek egy idegen verset, le kellett fordítanom" – vallotta. S példa gyanánt a neki oly kedves óprovanszál és ófrancia szövegeket említette, amelyeknek az immár irodalomtörténeti becsű átültetésébe azért fogott, hogy a maga számára is megfejthesse titkaikat. S hasonlóképp: Victor Hugo mesterdarabjának, a *Bűnhődés*nek a fordítása ugyanilyen vallomásra késztette: „Most tárult ki előttem a vers hatalmassága; most ismertem meg igazán a költőt, akinek hol ösztönösségét, hol tudatosságát bámultam jobban." A teljesebb megismerés vágya általában is érvényes: aki egy másik irodalom kiemelkedő alkotásainak a tolmácsolására vállalkozik, azért teszi, azért tegye, hogy e másik irodalmat, valamint a másik nemzetet is jobban megértse, hitelesebben megértesse.

S van egy harmadik érv is. Eszerint ne csak azért fordítsunk, hogy különleges szellemi javakat megértsünk és közvetítsünk, hanem azért is, hogy ennek révén anyanyelvünket – elsődleges kifejezőeszközünket – csiszoljuk, gazdagítsuk, vagyis – ahogy Erdélyi János írta Vörösmartyról szólván – „a nemzetünket építsük". Mennyire jellemző az az immár irodalomtörténeti anekdota, amelyet Illyés többszöri közléséből ismerhetünk. A *Puszták népe* megjelente után – úgymond – Kosztolányi megkérdezte tőle, kitől tanult meg „olyan kitűnően" magyarul?; ő pedig, a reá általában is jellemző ravaszkás módon ezt válaszolta: Jules Renard-tól. Amire Kosztolányi átölelte: „bevallva: én is!". Ez azt jelentette – teszi hozzá tanulságul, s egyben a föntebb előadott érv igazolásául is Illyés: – „világosan, színesen, egyszerűen, erőteljesen beszélni: ez a magyar stílus. Ami a francia is, a latin stílus is; ez a *stílus*".

Tapasztalatom szerint ennél érzékletesebben aligha lehet szemléltetni a műfordításnak mint irodalmi alkotómunkának a hasznát; s ennél közvetlenebbül a dicséretét sem lehet kifejezni. Főképp persze olyan irodalom közegében, amely – mint a magyar – a saját értékei létrehozásában rengeteget köszönhet a fordítások közvetítette ösztönzéseknek. S ez voltaképp természetes is. Hiszen tudvalevő, hogy önellátó nemzeti irodalmak nincsenek, s a múltban sem voltak. Akár utánzások, akár kölcsönzések, akár fordítások révén minden irodalom bőven merít részint a korábbi irodalmak alkotóinak: kultikusan tisztelt „régieknek" a műveiből, részint pedig a különféle okokból példaértékűnek tekintett szomszédos irodalmak terméséből. A mi irodalmunk fejlődéstörténetében – miként a közép-európai népekében általánosan – a műfordításnak volt (és van) elsődleges jelentősége. Míg Nyugaton, a francia vagy az angol irodalom nagy alkotói témákat, esetleg helyzeteket ültettek át a maguk teremtette művekbe, a mi irodalmaink jelesei – koronként változó eszményeket követve – fordításokban tették próbára a nemzeti nyelv kifejező lehetőségeit. Ennek érdekében hol a mondandó hiánytalan közlésére törekedtek, hol a versbe foglalt szómágia formailag is hű megközelítésére. Illyés – tudatos költőként – e két fő irányzat egyeztetésére tett általában sikeres kísérletet.

*

Versfordításainak legteljesebb gyűjteménye *Nyitott ajtó* címmel jelent meg (1963-ban). A kötet nagyobb, „európai" részében – érthetően – a francia költészet tolmácsolása van túlsúlyban. Utána, mennyiségileg, a modern oroszok művei következnek: Paszternak, Martinov, Zabolockij... Viszont feltűnik, s el is gondolkodtat az olasz költészet teljes hiánya; és a németé is, Walter von der Vogelweide kivételével. De méltán meglephet az is, hogy az európai romantika nagy költői közül még a francia

Lamartine, Vigny, Hugo is csupán egy-egy verssel vannak itt jelen; bízvást érdemelne külön vizsgálatot annak kiderítése, miért idegenkedett Illyés a romantikától? (Vagy esetleg nem is erről van szó?; akkor ugyan miről?) Ámde ily gazdag tartalmú, s terjedelmét tekintve is hatalmas – hatszázötven oldalas – versgyűjtemény kapcsán inkább illik azt nézni, amit kínál, s ahogy kínálja, mint azt, amit mellőz.

Föntebb már utaltam rá, hogy a versfordító Illyés egyik fő érdeme a francia középkor bő hagyatékának a fölfedeztetése. Az első – s mindjárt mily kiváló! – énekmondók: eposz- és „regény"-szerzők, aztán a sors és a szerelem egymásba fonódásának halhatatlan dalnokai, északon a trouvèrek, délen a trubadúrok, majd az ő hagyatékukat folytató kivételesen nagy költők: Rutebeuf, Deschamps, Charles d'Orléans... költőnk hajlékony versművészetének köszönhetően szólalnak meg éppoly érdesen és érzékletesen magyarul, ahogyan az eredetiben – mindmáig csodálattal – olvassuk őket. Hasonlóképp a reneszánsz kori úttörők közül a legnagyobbak, a legeredetibbek: Scève, Ronsard, Du Bellay... Ezt követően azonban – ahogy már említettem – a XIX. század végéig alig egy-két szemelvény színezi a képet. Viszont az ekkor, varázslatos bőségben kibontakozott költészet pompás termékeiből, valamint – főként – a századunk húszas éveitől egymást lázasan váltó irányzatok versművészeinek alkotásaiból túláradó gazdagságban kapjuk a szebbnél szebb változatokat: Reverdy, Cocteau, Éluard... a legmagasabb szinten, s a leghitelesebben szólaltatják meg nyelvünkön a modern francia költészet értékeit. S mégis: e bonyolultabb – másképpen bonyolult – költői szövegek természetszerűleg bonyolultabb – gyakran reménytelenül bonyolult – fordítási eljárásokat igényelnek, mint amelyek sikerrel voltak alkalmazhatók a középkori és a reneszánsz költők műveinek tolmácsolására. Az eredmény persze nemegyszer szükségképp olyan, mint színpompás festmény fekete-fehér másolata.

Illyés versfordítói művészetének sajátos jegyeit keresve, tüzetesen egybevetettem néhány – jellegzetesnek tekinthető – francia mű tolmácsolását az eredetivel. Nagyjában-egészében azt állapíthattam meg, hogy a „szép hűtlenség" sokat vitatott ügyében költőnk a bölcsen egyeztető álláspont hívének mutatkozik: magyar verset alkot olyként, hogy az eredeti mű szerkezetét, ritmusát, lélegzését, versképletét s általában a prozódiai sajátosságokat is igyekszik átmenteni; főképp pedig – a lehetőséghez mérten – a költői mondandó szellemét. Francis Jammes „egyik nagy, de rövid versét, a *Szívtam a cseréppipám* kezdetűt legalább ötször lefordítottam, míg úgy nem éreztem, hogy eléggé primitív tudok lenni, eléggé megfelel hangom az ő hangjának". S valóban: e nyelvünkön megszólaló francia versszöveg olyan (vagy legalább majdnem olyan), mintha először magyar költő magyarul írta volna meg. Persze, ez nem mindig sikerülhet oly hiánytalan teljességgel, mint a viszonylag egyszerű – keresetten egyszerű – Jammes-vers esetében. Olykor bizony marad valami megnevezhetetlen verselem, esetleg csak a művet láthatatlanul körüllengő „aura", amely a befogadó nyelv eszközeivel akkor is kifejezhetetlen, ha a legmesteribb versművészek tesznek rá körültekintő kísérletet.

Így – egyebek közt – az *Edgar Poe sírja* című nevezetes Mallarmé-szonett magyar szövegének kezdősora („Ahogy önmagára átváltja az öröklét") már csak hangzása miatt sem egyenértékű az eredetivel („Tel qu'en Lui-même enfin l'éternité le change"). Kitérőleg hadd jegyezzem meg, hogy e hangzásbeli különbözés feloldása látszik a versfordítás, meg általában mindennemű műfordítás egyik legfőbb, s alig-alig áthidalható akadályának. Két nyelv ugyanis akusztikailag sohasem azonos; következésképp

a jelentés többé-kevésbé megegyezhet, a hangzás azonban csak kivételesen. Ezért vallotta mélyértelműen Kosztolányi: „Fordítani nem lehet, csak újraköltení". Jól tudta ezt Illyés is; nemcsak a Jammes-vers fordításáról föntebb idézett észrevétel tanúsíthatja tájékozottságát, hanem – még inkább – a *Franciaországi változatok*ban tömören közölt megfigyelés is: „A francia és a magyar nyelvnek nincs egyetlen tökéletesen azonos hangja." Így aztán az olyan talányos költő esetében, amilyen a többértelműséget tudatosan ápoló Mallarmé volt, a fordítónak vajmi nehéz akárcsak megközelítőleg érzékeltetni a költői szövegnek a mágikus szavak burkával körülvett, s így többszörösen átlényegített teljes jelentéskörét.

E sorok írója jelen lehetett, amikor Illyés arról próbálta meggyőzni (hiába) Weöres Sándort, hogy – az ő tapasztalatai szerint – Mallarmé költeményei lefordíthatatlanok; főleg a többlet miatt, amelyet csak sejtetni lehet, de más nyelv közegébe átilleszteni alig. Csakhogy: nem ez-e a versfordítás egyik fő paradoxonja? A lehetetlent is meg kell kísérelni, hiszen az akárcsak megközelítőleg pontos fordítás, vagy épp csupán a költői gondolat puszta tolmácsolása is több lehet a semminél. Meg azután: ismeretes, hogy a franciák hagyományosan csak ritmikus prózában fordítják a világirodalom remekeit; szerintük a versfordítás nem költői, hanem filológiai munka. Ilyenként végezték még utánozhatatlan tökélyű versművészeik: Baudelaire és Mallarmé is... S lám – ahogy Illyés több alkalommal fennen hangoztatta –, nem ezért vagyunk-e mi (magyarok és más közép-európai kis nemzetek) szellemileg gazdagabbak?: legalább megpróbáljuk a ritkán lehetségest! A már említett fontos tanulmányban, amelyet versfordítás-gyűjteménye előszavaként jelentetett meg, szintén fölvetette, s menten meg is válaszolta e lényegérintő kérdést: „Hol van – s mikor lesz – nagy nemzetnek olyan alázatos költő tehetsége, aki kötetekre menő átültetéssel akkora szolgálatot tesz népének is, a népek ügyének: a világirodalomnak is, mint nálunk Arany, Babits, Szabó?"

Az évülhetetlen érdemű Gara László, Illyés ifjúkori barátja, látványosan s a körülményekhez képest sikeresen vállalkozott arra, hogy jeles francia költőket meggyőzzön a magyar (és közép-európai) versfordítási gyakorlat hatékonyságáról, s rávegye őket, hogy az ebben a gyakorlatban igazolódott elveket érvényesítve működjenek közre a magyar költészet nagyszabású antológiájának megalkotásában, valamint – legalább nagyrészt – az általa szerkesztett két francia Illyés-kötetben is. Persze azért túlzás lenne azt állítani, hogy Gara – ezzel az alig kétségesen barátja biztatására kezdeményezett tettével – műfordítói iskolát teremtett Párizsban. De legalább fölhívta a figyelmet az irodalomközvetítés olyan lehetőségére, amely a franciák körében addig – okkal?, oktalanul? – mellőzött volt.

Illyés versfordítói eredményeit méltatva ismételten utaltam már a szellemi értékek meghonosításának óhajára: „a tanár, aki valaha szerettem volna lenni" minduntalan jelen van e szenvedélyes kultúraterjesztésben. A pedagógiai szándék késztetése talán még az eddig ismertetettnél is fokozottabban érvényesül a távol-keleti népek gazdag, s a mienktől merőben különböző költészetének a tolmácsolási kísérletében. Tudvalevő, hogy Illyés másfél száznál több kínai és félszáznyi japán verset is lefordított (ezek töltik ki a *Nyitott ajtó* kisebb részét).

Nincs semmi illetékességem e rokonszenves teljesítmény értékelésére. Az igen gondos kísérő tanulmány azonban nem hagy kétséget a szándék felől: a magyar versolvasókat valamiképp – ahogy lehet – beavatni a távol-keleti költészet sajátos világába, megismertetni és megkedveltetni velünk két nagy kultúra sugárzó kincseit. E bonyolult feladaton töprengve költőnk okkal teszi föl a kérdések kérdését: „Értheti-e a kínai

verset más, mint a kínai?" Igaz, vigasztalásul meg némiképp talán biztatásul is azonmód hozzáteszi: „De hát érthetjük-e igaz lényegükben az európai nagy költőket is? Ahány költő, annyi világ. S abból annyi tárul föl, amennyire képesek vagyunk belehatolni." Következésképp újra meg újra vállalkozni kell; még akkor is, ha e vállalkozás – miként a távol-keleti költészet közvetítése esetében – eleve a lehetetlennek a megkísérlése. Hiszen teljes értékű átültetés helyett csupán a költői gondolat hozzávetőleges átültetéséről lehet szó. „Aki kínai vers tolmácsolására vállalkozik – vallja Illyés –, arra kényszerül, hogy a réven elveszettet valamiképp a vámon pótolja: anyanyelve költői erejét hívja segítségül, nem külső cifrázásra persze, hanem a vers lényegének kibontására." Amit itt Illyés a kínai költészet magyar közvetítése ürügyén kimond, általában is érvényes a versművészeti alkotások idegen nyelvű megszólaltatására. „A vers lényegének kibontása" sikerülhet-e hiánytalanul? Az ő versfordításait teljességükben értékelve, s a keletkezési körülményeket is mérlegelve megállapítható, hogy a leghitelesebb és a legsikeresebb magyar közvetítési vállalkozások közé tartoznak. Méltán folytatják Arany János, Babits Mihály, Szabó Lőrinc kezdeményeit.

*

Még mindig a versfordítások közelében maradva, ám némileg más nézőszögbe helyezkedve, ne hagyjuk említés nélkül azt a törekvést sem, hogy – néhány nemzedéktársához hasonlóan – Illyés is a tőle telhető minden módon igyekezett a magyar irodalomértőkkel megismertetni és megkedveltetni a szomszéd népek költészetét. Évégből nemegyszer vállalta olyan költők tolmácsolását, akik pedig nyilvánvalóan az ő szintje alatt alkottak. Ha igaz a tétel, amelyet Illyés is idéz: „Senki sem fordíthat a saját költői rangján felül" – akkor okkal kérdezhető: nem megtévesztő-e, ha valaki, merő jószolgálati buzgalomból, a saját költői rangján *alul* fordít, s ezzel a valóságos értékrendet illetően önkéntelenül is hamis képzeteket sugallhat. Így például Illyés átköltésében jelent meg Ján Poničan szlovák poéta válogatott verseinek gyűjteménye; a fordító itt – a vélt jó ügy érdekében – a saját rangjával és tekintélyével fémjelezte a bemutatott, ám a maga nemzeti irodalmában sem elsődleges értéknek minősülő költői művet.

Mi késztette erre? Nem kétségesen nemzedékének az a közvetítési szándéka, hogy – amiként írta – „vigyázó szemüket immár nem Párizsra, hanem Pozsonyra, Bukarestre, Belgrádra vetették", persze azzal a (sajnos) soha nem teljesülő reménnyel, hogy „testvéri kezek fogadják majd a kinyújtott kezüket". Ám e baráti jobb sorozatos elutasítása, vagyis a csalódások szüntelen ismétlődése – amelyről e sorok írója a példák garmadáját idézhetné – nem szeghette vállalkozó kedvüket annyira, hogy időről időre ne próbálkozzanak mégis az igaznak érzett értékek közvetítésére. Ez pedig – Illyés gyakran hangoztatott tétele szerint – nemcsak a lefordított művek, hanem a bennük és általuk megszólaló másik kultúra, másik nemzet teljesebb megismertetését is jelentette.

E távlatból nézve érezzük szerfölött tanulságosnak, néha már tragikusnak is azt a levélváltást, amely a szomszédainkkal való szótértés nehézségeiről, illetve az alkalmanként mégiscsak biztató próbálkozásokról 1966-ban folyt Sziklay László és Illyés Gyula közt, s amely a megjelenésekor (1978) betiltott, s szégyenszemre csak tíz évvel később árusított *Szellem és erőszak* című esszékötetben olvasható.

(Kiegészítőleg hadd tegyem szóvá, hogy olyan folyóirat részére írom e dolgozatot, amely szinte minden számában tartalmas összeállítást közöl valamelyik szomszédunk irodalmából és szellemi életéről. S bizony, tudtommal, mindmáig csak jámbor

óhaj, hogy bár láthatnánk olyan rangos román, szlovák, ukrán, szerb... folyóiratokat, amelyek hasonló rendszerességgel s hasonló bőségben közölnének színvonalas tájékoztatókat a mai magyar irodalomból és a magyar szellemi életről.)

*

A szolgálat kívánalma, amelyről a versfordítások kapcsán ismételten szóltam, áthatja Illyés drámafordításait is. S e téren ugyanúgy vagy még inkább érvényesül az a szintén többször idézett elv is, hogy az átültetési munka hozzásegítheti a fordítót a példaértékű nagy alkotások, valamint – ez esetben – egy hatékony közösségi műfaj belső világának és szabályrendszerének a mélyebb megismeréséhez, megértéséhez. S e legmélyebb titkokat nyilván olyan szerzők műveinek fordítása során lehet leginkább elsajátítani, amilyenek például a *Dandin György* vagy a *Don Juan* Molière-je (akiről értően szép tanulmányt is írt), vagy a *Figaro házasságá*nak Beaumarchais-ja, vagy akár a *Volpone* Ben Jonsonja és Jules Romains-je... Illyés nyelvi leleményei sehol nem pompáznak gazdagabb változatokban, mint e drámafordításokban, amelyekhez méltán sorakozik Lorca *Vérnász*ának magyar szövege is. Mit tanult például Molière-től, e példamutató klaszszikustól? A legfontosabbat: azt az elvet, hogy „a jó színmű hatása olyan, mint az orvosságé: ereje igazán csak másnap, harmadnap jelentkezik, s évekig, életünk végéig tart, bár ha azonközben, amikor magunkba fogadtuk, tán arcizmunk sem rándult, sőt kellemetlenséget, kesernyés ízt éreztünk".

E több szempontból is rendkívül jelentős drámairodalmi közvetítő tevékenység egyik – nem is akármilyen – szakaszát magam is közelről szemlélhettem. Történt ugyanis, hogy amikor Illyés 1946 őszén Párizsban tartózkodott, megkért, hogy délelőttönként a Magyar Intézet könyvtárában dolgozhasson. Valamelyik – már nem tudom, melyik – Molière-mű fordítását készítette, mint mondta, határidős kötelezettséggel. Minden reggel pontosan kilenc órakor (kapunyitáskor) érkezett, elhelyezkedett egy nagy asztalnál, és szótárakkal meg egyéb segédeszközökkel körülbástyázva, senkitől sem zavartatva, délig dolgozott megállás nélkül. Ebéd után pedig a *Franciaországi változatok* című, nézetem szerint alapvető fontosságú, mert nemcsak a címben jelzett történelmi változásokat rögzítő, hanem a saját maga gondjaival is megismertető könyvének az anyagát: a feldolgozandó adatokat, benyomásokat, észleleteket gyűjtötte... E két tevékenység egymástól független, ám valahol mégis egymást kiegészítő termékei láttán – akár fenntartás nélkül kedveljük Illyés többszólamú életművét, akár vitatjuk értékeit – fejet kell hajtanunk e szellemi alkotóerő szüntelen működése előtt.

Huszadik századi klasszikusunk – idestova fél évszázad távolából – úgy jelenik meg emlékezetemben, mint egy bőven termő egészséges fa, amelynek minden akkori gyümölcse az érettség tökélyét mutatja: a Molière-fordítás éppúgy, mint a vele egyidejűleg keletkezett versek és a fölfedezésértékű prózai mű, amely – a maga módján – szinte példásan szolgálja a kultúraközvetítés ügyét. Csakúgy, mint a tematikailag hozzákapcsolódó módfelett hangulatos beszámoló egy dél-franciaországi falu életéről és társadalmi viszonyairól (1947), valamint más élményközlések és útirajzok is, amelyek az életműsorozat részére egybegyűjtve már a *Szíves kalauz* kötetcímmel is eleve jelzik a közvetítő szándékot.

Regényfordításairól, jóllehet, ezek száma viszonylag nem jelentős, s egy kivételt nem számítva jobbára kiadói megrendelés termékeinek tekinthetők, természetszerűleg szintén illenék szót ejteni, amidőn Illyés kultúraközvetítő munkásságát értékeljük. Most mégis azért nem foglalkozom tüzetesen e regényfordítási tevékenységgel, mivel

ennek legjelentősebb része: három Giono-regény átültetése szorosan kapcsolódik a harmincas évek második felében mondvacsinált kibontakoztatott sajátos magyarországi fejleményhez: a „népiesek" és „urbánusok" máig húzódó áldatlan viszályához. Márpedig ennek értékelése s benne Illyés szerepének taglalása, valamint – ezen belül – a dél-franciaországi paraszti mítoszvilágot fölidéző Giono-regények vélt vagy valódi hatásának tisztázása kívül esik a jelen cikk tárgyául szolgáló vizsgálódás keretein.

Érintőlegesen annyit mégis hadd jegyezzek meg, hogy újabb kori szellemi életünk bosszantó visszásságát mi sem jellemzi félelmetesebb pontossággal, mint hogy a hiszékeny irodalmi közvélemény félretájékoztatói, e hivatásos bajkeverők, épp a legeurópaibb, a nemzetközileg leginkább elismert költőnkre osztották ki – risum teneatis, amici? – a „népi" s így, némi csúsztatással eleve maradinak bélyegzett irányzat vezéregyéniségének gyanús szerepét, párban a legműveltebb és legtájékozottabb esszéírónkkal, Németh Lászlóval! „A magyar népi irodalom körül azért annyi a félreértés, mert tele van félreértesültséggel" – panaszolta Illyés túlontúl tapintatosan, s reá kevéssé jellemző visszafogottsággal. S másutt is – a mindenkori félreértettekhez hasonlóan – az irodalomtörténettől remélve e csüggesztő „magyar betegség" jelenkori tüneteinek földerítését: „Ki tudja vajon valaha ásni az irodalomtörténet e dumdum golyóknak és lövedékeknek mindazt a válfaját, amely a kehely és a bocskor ez újkori hadát az ingoványba szorítással akarta meghátráltatni?" Tudjuk, mert átéltük, sőt máig szenvedünk miatta, mennyi temérdek kárt okoz irodalmunknak, egész szellemi életünknek e mondvacsinált hadakozás. Hisz ilyesmi vagy ehhez hasonló viszály – tudtommal – sehol másutt nincs, legalábbis nem ily kiélezetten, s az egész nemzeti műveltséget, sőt a közgondolkodást is miazmásan fertőzve...

*

Talán ezért is kívánatos, hogy – bár röviden – szót ejtsünk a töprengéseim középpontjába helyezett szellemi értékközvetítés ellenkező irányú mozgásáról, vagyis – esetünkben – az Illyés-életmű világirodalmi sugárzásáról. Vitathatatlan ugyanis, hogy ő volt az a huszadik századi szerzőnk – századunk magyar tanúja, s egyben (ami nem közömbös) kiváló irodalmi stratéga is –, akinek költészeti és szépprózai alkotásaiból a legtöbb fordítás jelent meg, akinek életművéről monográfiák készültek (az itthoniakat is megelőzőn), akinek helyét és szerepét a magyar irodalmi fejlődésben doktori disszertáció vizsgálta a párizsi egyetemen, akit 1965-ben Nemzetközi Költészeti Nagydíjjal, 1970-ben pedig Herder-díjjal (véletlen-e, hogy épp Herder-díjjal?) tüntettek ki...

De: akadt-e filológusunk, aki adatszerűen megvizsgálta volna, hogy a felsoroltak ellenére jelen van-e, s ha igen, miként van jelen Illyés életműve a világirodalomban? Milyen értékük van a fordításoknak? Készült-e sorról sorra, mondatról mondatra haladó elemzés arról, hogy a nemegyszer bizony csak hevenyészett átültetés vagy átköltés során mi az, ami üzenetként esetleg mégis megmaradt a magyar művek sajátlagos értékeiből? Segítettek-e áttörni a „falat", amely – Illyés szerint – elzárja értékeinket a világtól, s amelynek gyászos szerepéről 1946-ban érzékletesen írta: „Az álcázatlan valóság, amellyel számot kell vetnünk, az, hogy az irodalmi nagyvilág szemében mindmáig úgy ülünk itt Európa közepén, mintha soha egy kukkot sem ejtettünk volna." Észlelésem szerint e kiábrándító látlelet időpontja (1946) óta alaposan átrétegződött a világirodalmi értékrend. Méghozzá olyan erővonalak mentén, amelyek épp az Illyés-típusú alkotóknak biztosítanak tág teret az érvényesülésre. Alig kétségesen ő maga is teljes mértékben tudatában volt e lényegérintő változásnak, s valamiféle pedagógiai készte-

tésből – vagy ahogy maga írta: „némi pedagógiai ösztön sugalmára" – ezért szorgalmazta ismételten, s egyre nyomatékosabban a világirodalom és a nemzeti irodalom új viszonyának tudatosítását. Például: „A világirodalomban sosem az kapott helyet, aki a világirodalmi helyre pályázott. Hanem az, aki a maga helyén végezte el a saját ideje által rámért munkát úgy, mintha a világirodalom nevében csinálná." Vagy másutt: „Meggyőződésem, hogy a magyar írónak ahhoz, hogy világirodalmi rangot kapjon, az útja változatlanul az, hogy világirodalmi szinten az itt levő, és főképpen a csakis itt levő problémákat, az itt kialakult egyéni és közösségi lehetőségeket ábrázolja." Végül, a saját világirodalmi helyét és rangját is igazolón, éles megfogalmazásban tárja elénk a helyi és az egyetemes viszonyos kapcsolatát: „Szerintem nem provinciális az az író, aki a maga provinciájának a kérdéseit merészen fölfedi; sőt éppenséggel az lesz világirodalmi szerző, aki ilyen helyi lelkületet, »provinciális« anyagot világirodalmi rangon tud ábrázolni."

S valóban: az általam ismert monografikus összefoglalások a modern európai szellemi áramlatokról – gyakran egyedüli magyar szerzőként – őt mutatják be hazai világunk sajátosságainak művészi kifejezőjeként. Ennek lett következménye az is, hogy az irodalmunk értékeit elfogadtatni szándékozó kiadók tőle, a „beérkezettől" kértek és kaptak ajánló tanulmányt Adyról, Babitsról, Németh Lászlóról... (ez utóbbiról az *Iszony* elmélyült értelmezésével).

Mindent egybevetve, a megváltozott világirodalmi értékrendben Illyés életműve – a különbözéseket is mérlegelve – nagyjában-egészében ugyanazt a legkevésbé sem lebecsülhető szerepet tölti be az irodalomban, amelyet Bartók, Kodály, Lajtha alkotásai a zenében. Persze azért továbbra is kérdéses marad, hogy e gazdagon árnyalt életmű közvetít-e egyéb különleges értékeket is nemzeti irodalmunkból?; például, tünetértékűen, a több nyelvre lefordított *Petőfi*-könyv révén. Meg aztán: van-e, lehet-e maradandó értékük és mélyebb hatásuk az olyan, egyébként gondosan összeállított versgyűjteményeknek, amilyen a franciául ötvenöt költeményt bemutató *Hommage à Gyula Illyés* (1963), angolul pedig az *A tribute to Gyula Illyés* címmel harmincnégy művet tartalmazó szép gyűjtemény (1968)? Hiszen, sajnos, itt is, ott is peremhelyzetű kiadók gondozták e vonzó külsejű köteteket. Pedig főképp a francia antológia igencsak jelentősnek látszik; elsősorban a közreműködő költők magas irodalmi rangja okán. A Gara László nyelvi segítségével készült fordításokat élvonalbeli versművészek jegyzik: Follain, Frénaud, Guillevic, Rousselot... Kiemelkedően tanulságosak azok a művek, amelyek több költő tolmácsolásában, vagyis több változatban szólalnak meg franciául (például a *Testvérek* című, kilenc különböző fordításban), s így tűnődésre késztetően szemléltetik a fordítók egyéniségének és érzékenységének érvényesülését az átköltési folyamatban. Az angol gyűjteményben csupán egyetlen vers olvasható két fordításban, igaz, hogy ez épp a legfontosabb költői főmű, az *Egy mondat a zsarnokságról*...

E kétség nélkül reprezentatív francia és angol Illyés-kötetek kapcsán is fölvetődő számos elvi kérdésre nyilvánvalóan csak szervezett – s miként föntebb utaltam rá: fölöttébb kívánatos – kutatómunka eredményeinek ismeretében válaszolhatnánk kielégítően. Bármint legyen is, annyi azért – akár saját tapasztalat alapján is – bizton állítható, hogy Illyés évtizedeiben Tihany jelzett hely volt Európa (és a világ) szellemi térképén. Ez pedig, ha egyelőre nem is lényegváltoztató fejlemény, azért a múltbéli „falhoz" képest mégis reménykeltő ígéret.

ÖRÖKSÉG

BALOGH EDGÁR

Szárszóra várva

Barátaim, akikkel a Györffy-kollégium meghívott előadójaként, majd a német megszállás után az ellenállási mozgalomban találkoztam, levélben hívták fel figyelmemet, hogy az 1943-as balatonszárszói találkozó ötvenedik évfordulóján újra összegyűlnek a Balaton mellett mindazok, akik népünk sorsát a mai viszonyok közt is féltik, akárcsak abban a félszázad előtt volt válságidőben. Hívnak, hogy legyek majd ott én is, szóljak hozzá a dolgok forgásához. Nem hiszem, hogy előrehaladott koromban képes lennék utazásra, bár már a találkozó gondolata is felvillanyoz. Különben az első szárszói megbeszélésen sem vehettem részt személyesen. Éppen katonai szolgálatban voltam, mint a később vértanúvá vált nemzeti hős, Nagy Jenő tisztiiskolás tanítványa, de a dési kaszárnyában is szakíthattam időt arra, hogy legalább levélben köszöntsem az egybegyűlteket. Valószínűleg most sem tehetek majd másként, unokám képvisel majd, mint ahogyan már a Petőfi Irodalmi Múzeum tavalyi Illyés Gyula-emlékülésén.

Ezidén nehezebb a dolgom, mint ötven évvel ezelőtt. Akkor egy országban élve tájékozottabb lehettem a készülődésekről, s ennek megfelelően állíthattam össze üdvözletemet. A kisebbségi múltból szerzett tanulságokra hivatkozva arra utaltam, hogy a világháborúk okozta bonyodalmakból egy igazságos dunai összefogással és megegyezéssel keressünk menekedést. Azóta újabb kisebbségi élménysor következett álmokkal és csalódásokkal, vívmányokkal és bukásokkal, a láncolat ellentmondásainak ma sincs végük. Éppen ezért úgy gondolom, nem elég a régi szép óhajok ismétlése, hanem hozzá kell járulnom az évforduló előkészületeihez is. Talán támad visszhangja idejében, s mire a tanácskozás sorra kerül, érdemlegesebben szólhatok hozzá az ott megvitatásra kerülő sorskérdésekhez.

Kezdjem a létünket meghatározó nemzetfogalom tisztázásával.

Hat évvel a most megünnepelendő szárszói találkozó előtt, 1937 őszén 187 erdélyi fiatal gyűlt össze Marosvásárhelyen, hogy mintegy alkotmányozó módon megteremtse a Romániában élő magyar kisebbség demokratikus összefogását az önvédelemre, egyben megértést keresve az ország többségi román vagy más kisebbségekhez tartozó lakosságával. A vásárhelyi találkozó önmeghatározása szerint „a magyarság szent hagyományain és keresztény erkölcsi értékein felépülve a demokratikus nemzeti gondolatot sugározta szét", egyetértést hirdetve világnézeti, társadalmi, felekezeti és származási különbségek nélkül. Legkevésbé sem volt ez csak szólam. Ezúttal közös célra állott össze egy tábor a jobboldali Hitel ifjúságától a baloldali Korunk fiatal munkatársaiig, ott volt a népét vállaló értelmiségi és a szindikalista munkás, a kisiparos és földműves ifjúsági küldött egyaránt. Itt született meg egy romániai Magyar Szövetség átfogó terve, s maradandó jelképpé vált Fodor József temesvári katolikus lelkész kézfogása Nagy István szocialista íróval, kölcsönösen elfogadva egymás jogos társadalmi

igényeit. A közösségből nem maradtak ki azok a zsidó származásúak sem, akik eltérőleg az akkor már disszimilációval zsidó nemzeti alapra helyezkedőktől a magyar népben-nemzetben gondolkodó történelmi magatartást vállalták.

„Gondoljatok arra – mondotta Tamási Áron elnöki megnyitójában az egybegyűltekhez –, hogy vizsgán álltok népetek előtt, s hogy az erdélyi magyarság történelme rajtatok keresztül azt a generációt fogja megmérni, amely ma a legnagyobb felelősséggel tartozik népének." A meghirdetett történelmi nemzetfogalom vállalása hősi elhivatottságot várt el egy új magyar nemzedéktől, testvéri együttélésben az önmagukat megfogalmazó más népekkel-nemzetekkel. A népi összefogást ideig-óráig aláaknázhatták fajirtó és egymás ellen uszító nacionalizmusok, fogadkozásait elhomályosíthatták tolakodó kizárólagosságok, de nem véletlen, hogy az erdélyi magyarság mai öntudatra ébredése követendőnek tekinti és idézi a Marosvásárhelyen kialakult nemzeti modellt.

1944 őszén úgy látszott, hogy Erdélyben a német megszállás alól felszabadulva s a román történelmi pártok véres türelmetlenségével szemben néptestvériséget ígérő román demokratikus mozgalmakkal szövetkezve sikerül egy „népi demokrácia" keretében a kisebbségi alárendeltségből „együttélő nemzetiség" szintjére jutni. A kezdeti sikereket azonban hovatovább egy sztálini típusú szocialista központosítás és a román nemzetállam visszatérő sovinizmusa követte. Évtizedeken át ezekkel kellett viaskodnunk, míg végül is a baloldali parancsuralom erőszakosan beolvasztó politikája kerekedett felül. Koncepciós perek, bebörtönzések, minden nemzetiségi szervezkedés és intézmény feloszlatása után a személyi jogoknak tett időleges engedményeket is felfüggesztette a teljes „homogenizálás", vagyis a román egyneműsítés egészen a diktatúrát megbuktató 1989-es népfelkelésig. A megmozdulásban érthetően cselekvő szerepet játszott a magyarság is, az 1990-es marosvásárhelyi magyarellenes pogrom után azonban nyilvánvalóvá vált, hogy újra a többségi államnemzet egyeduralma tört az élre.

Közismert ugyan mindez, de a nemzetiségi kérdés alakulásának felvázolása végett nyomon kellett követnem a többfordulatos változások menetét. Amíg az első világháború végeztével a magyar nemzetből leválasztott erdélyi magyarság még mint kisebbségi entitás közösségként létezhetett s a bécsi döntés után nemzet voltában – a borzalmas újabb világháborúba sodortatás árán – ideig-óráig látszólag fel is frissülhetett, addig a bekövetkező második kisebbségben sorsa fokozatosan magának a nemzeti létnek a megszűnésével járt. Irodalma, tudománya egy csökkenő elitben akár még virágozhatott is, de ez már a halódás jegyét viselte. Maga a széles, kétmilliós magyar néptömeg szétzilálódott, és a nemzethalál kómájába került, egykori nemzet voltából egy már csak etnikai tenyészet mélypontjára süllyedve.

A végveszély új nemzeti-nemzetrészi tömörülést igényel.

Ha meg akarjuk érteni a még ugyancsak zavaros, de mégis ígéretes értelmi népszolgálat mai feltűnését az erdélyi magyar elit életében, akkor a nemzeti voltot meg kell tudnunk különböztetni a csupán származási szint bizonytalan vegetációjától. A végső szükségben most jelentkező mozgolódás egyelőre felülről próbálja kialakítani az új nemzeti életformát immár nem is kisebbségi, hanem nemzetrész-keretben, az önrendelkezés és önigazgatás Európa-szerte, sőt világméretekben jelentkező igénye szerint. Nem elég szomorú tényként megállapítani egy letűnt ezeréves nemzeti fejlődés helyébe lépő fellah-nyomorúság – a végzetes elcsángósodás – tragédiáját, hanem cselekedni is kell a nemzet-volt korszerű visszaszerzéséért.

Ez egyelőre elméleti előkészületben van. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) képviselőinek és szenátorainak Bukarestben vívott jogharca nyomában

eddig már két „önrendelkezési tervezet" is közlésre került a szervezet Erdélyi Híradó címmel megjelenő országos fórumában, a kolozsvári Szabadság napilap heti mellékletében. Az elsőt Balázs Sándor, a diktatúraellenes mozgalomban szerepet játszott filozófiatanár, ma a Bolyai Társaság elnöke terjesztette vitára, a második szerzője Csapó József szenátor. Mindkét dokumentum új történelmi távlatokba helyezi a magyar nemzeti közösség autonómiájának élre jutott kérdését.

Az eleve önkormányzati keretnek szánt RMDSZ kezdettől fogva olyan „szövetség"-nek minősítette magát, melyben különböző frakciók küldöttei országos tanácsban dolgoznak együtt a mindenkori irányvonal megállapításában. Máris jelen van benne szabadelvű klub, kereszténydemokrata párt, földészpárt, és most van éppen alakulóban egy új-szociáldemokrata magyar munkástömörülés is, jelen vannak a csúcsintézmények szószólói. A képviseletek arányai körül ugyan – ne idealizáljunk – fel-feltörnek a számjáték vetélkedő vitái, de kétségtelen mindenki előtt, hogy az erdélyi magyarságnak szüksége van mind az ország, mind a nagyvilág liberális, kereszténydemokrata, szocialista és szakmai fórumai felé is közvetlen kapcsolatokra a maga egységének feladása nélkül. Ma az a helyzet, hogy a tagság túlnyomó többségét alkotó „függetlenek" józan ösztöne ellensúlyozza a túlzó elkülönüléseket, s biztosítja a nemzetiségi önvédelem egységét.

Az összetartás kulcsa tulajdonképpen az égetően szükséges művelődési népszolgálat, s ennek szakmai súlya hovatovább lehetővé teszi az arányosítások „konszenzusain" túlemelkedő erkölcsi és alkalmassági személyválogatást.

Sajnos, a nemzetmentő erdélyi magyar intelligencia ugyancsak megtépázva és megfogyatkozva lát hozzá új teljesítményeihez. Nemcsak népi feladataira kell ügyelnie, hanem be kell töltenie a soraiban támadt hézagokat is. Az orvos, aki – most ne keressük: kényszerből, pánikból vagy személyi felelőtlenségből – itthagyta betegeit, a tanár, aki nélkül képzetlen erőkre hárul a tanítás, a színész, aki lelépett színpadjainkról, elhagyva közönségét, a közgazdász, a mérnök, néhol még lelkész is, aki az ősi szülőföldről távozott, nehezen és lassan pótolható, s az értelmiség megfutamodása még mindig tart. Annál hősiesebb az itthon maradók bekapcsolódása a tömegeink új felemelkedését sürgető mindennapokba.

Nem megy ez akadályok nélkül. A posztkommunista kor nem kedvez a nemzeti önösszeszedésnek. Már a megbukott parancsuralom atomizálta a társadalmat, s a lesüllyedt tömeg, amely így egyedeire bomlott, a magyarság esetében – s talán Magyarországon is – kimaradt a nemzetfenntartó történelmi haladás folytonosságából. Öreg koromra lázasan figyelem azok hivatásvállalását, akik akár a Romániai Magyar Demokrata Szövetség élén, akár egyházaink erkölcsi elkötelezettségével a feléledő magyar intézményhálózatban keresik az újra nemzetté válás lehetőségeit, s szívem szorul nemcsak a román szélsőséges elemek ellenakciói láttán, hanem a saját sorainkban is fel-feltünedező viszolygások hallatára.

A Tamási Áront idéző új erdélyi magyar valóságszemlélet követelménye – egyben a népszolgálatra vállalkozó értelmiségi csoportok közügyi célja – nyilvánvalóan a magyar tömegek visszavezetése saját megszakított történelmük folyamatába, s egyidejűleg beillesztésük a román néppel közössé váltandó állam európai rendjébe. Igen ám, de ez a kettősen egy józan létprogram nemcsak a román többségi egyeduralom vágyképébe ütközik, hanem ellenvéleményekre talál a magyar értelmiség még tétova peremén is. Egyfelől akad fenntartás a nemzeti önszervezés „kollektivizmusával" szemben, ami egyesek szerint sérti az egyéni szabadság elvét, másrészt akad még olyan illúzió,

hogy a magyarság felemelését és egyenrangú nemzetrésszé válását a románsággal való megegyezés nélkül is meg lehet valósítani... Így aztán megtorpedózható egyfelől egy „populistának" minősített magyar történelmi tudatébresztés, másfelől a román demokratikus ellenzékkel való szövetkezés reálpolitikája.

A kavargó színképben olcsó személyeskedések és felszínes ideológiai csatározások árnya vetül a népszolgálat fővonalára, ez azonban minden külső és belső bomlasztással szemben eddig mégis csak érvényesül. A nemzetféltés mentőgyakorlata töretlen, s akár a történelmi visszakapcsolásnak, akár az önkormányzati jövő békés nyitogatásának egyre erősbödő népi visszhangja van. A nemzeti volt hovatovább nem csupán statisztikai állag, hanem egy magára ébredő magyarságnak az önvállalása. Egymást érik a hagyományok felújításai, emléknapok, a múltat elevenítő értekezletek, fokozódik a figyelem minden iránt, ami egy hovatovább megszakíthatatlan folytonosság jele a megmaradásban. A társadalom egyedekre foszlásának felelőtlen, önző szabadossága helyébe a sokoldalú nemzeti szövetkezés és egyben a hasonló román demokratikus erőkkel való együttműködés józan fegyelme lép. Elég talán a megjelenésében és témagazdagságában pompás Művelődés Szabó Zsolt és Horváth Arany szerkesztésében újra megjelenő számaira hivatkoznunk, mint a kibontakozó népszolgálat szócsövére.

Az erdélyi magyar értelmiség vitái során kifogások merültek fel az egyéni jogokat állítólag sértő társadalmi „voluntarizmus" ellen is, kétségbe vonva bárminő hivatástudat, népi sorsformálás értelmét. Tetézte ezt a cinikus aggályt valamiféle „etnocentrizmus" gyanakvó vádja, mintha demokrata céljaink mögött rasszizmus, nacionalizmus, sovinizmus sanda hajlamai rejtőznének. Ismert ráfogások a nemzetsikkasztó parancsuralom sötét hagyatékából. Messzire tévednénk, ha az ilyen minősítések bel- és külföldi forrásait kutatnók, elégedjünk meg azzal a szigorú ténymegállapítással, hogy távolról sem ilyesmiről van szó, hanem éppen ellenkezőleg: a faji, nemzetiségi diszkriminációk kiküszöböléséről. A kisebbségi sorsra juttatott magyarság egyenjogúsításáról a más történelmi többségű államkeretben, ahol ne legyen többé uralmi előjog, hanem békés együttélés. Ez a célkitűzés nyilvánvalóan csak az etnikumok s a bennük gyökerező nemzeti, nyelvi, művelődési (szóval történelmi) különbségek kölcsönös tiszteletén épülhet fel, kiegészülve minden nemzetiség közös állampolgársági – a jövőben remélhetőleg kontinentálissá váló – elkötelezettségével. Állam és nemzetiség világosan elválasztható, s az egyenrangúság szellemében össze is illesztendő fogalmak.

Az állami beilleszkedés követelménye elkerülhetetlen. Innen nyílik lehetséges út szélesebb integrációra.

Az erdélyi demokrata magyar értelmiségnek egyfelől etnocentrikusan kell lemaradt, lesüllyesztett népéhez közelednie, másfelől az etnikus színvonalról öntudatos nemzetrésszé emelt tömegeit mozgósítva a számára adott állami keretből román és más nemzetiségű társaival együtt a nemzetállamot meghaladó régiók felé alkalmazkodnia. Vagyis: éppenséggel népben-nemzetben gondolkodva kell vállalnia az együttélés és az integráció jövendő lehetőségeit. Így folytathatja távlatosan egy szülőföldünkről kibontakozó történelmi fejlődésvonal ívelését. Hivatkozunk Bethlen Gábor bölcs realizmusára, lelkünkbe fogadjuk a lángolón megnyíló „Bolyai- és Csere-sírok" próféciáit, Adyt idézzük és Benedek Eleket, megedződünk Márton Áron, Kós Károly, Kacsó Sándor transzilván humanizmusán, s így jutunk el a ma karizmás hőséig, Tőkés Lászlóig, aki szövetségünk élén hirdeti a népi-nemzeti feltámadást és a néptestvériséget. Velük gazdagodva nem szakadunk el az évszázadok óta velünk együttélő románságtól, de újabb és természetes benső kötődést szerzünk a magyar etnikumból eredt egyetemes magyar

anyanemzettel. Az pedig nem más, mint történelmileg sokféle elemből gyúrt nyelvi, kulturális egység, még ha egyes részei más-más államban más-más többségekkel és kisebbségekkel élnek is együtt.

Olyan nehéz talán a köznapi használatban egymásba mosódó fogalmak értelmi szétszedése és újra összerakása? A más nemzetállamokban átélt kisebbségi idők erre a tisztázásra serkentettek: etnikum és nemzet, nemzetállam és nemzetiségi önkormányzat, nemzetrész és anyanemzet, állampolgárság és népek együttélése, régió és kontinentális integráció külön-külön veendő és újra egymáshoz viszonyítható, mindent logikusan helyére téve.

Mit várunk Szárszótól?

Ha számításra vesszük a kisebbségi tapasztalatokat, úgy egyetemes nemzeti szinten – tehát a nyilvánvalóan egyezségre törekvő szárszói értekezleten – elvárhatjuk egy korszerű magyar történelmi tudat kibontását minden részre, államilag más-más hovatartozásra kiterjedő teljességben, s ennek reális egyeztetését az illető államokban élő más nemzetiségűek hasonló önrendelkezésével. A magyarság az államrendet mindenütt mással igazságosan megosztó nemzetrészek összessége. Saját történelmi folytatódása többszörösen önazonos, hivatásának vallva mindenütt a másokkal való egymásra találás humánumát. Ezért érdemes magyarnak lennünk.

A mai káoszban fogalmazzuk meg újra az értelmiség népszolgálati szerepét a pusztán etnikumból teljes nemzetté válás folyamatában. Tisztázzuk bárhol – tehát Magyarországon is – a más nemzetiségűekkel való együttműködést a parlamentáris demokrácia függvényében és az európai közösség fejlődésiránya szerint. De ott lesznek-e Szárszón meghívottakként a magyarországi német, román, zsidó, szláv és roma népközösségek képviselői? Példát kell adnunk újra a környező nagyvilágnak emberségre úgy, mint a vallásszabadságot törvényesítő 1568-as tordai országgyűlés vagy az első európai nemzetiségi törvényt megszavazó szegedi országgyűlés 1849-ben.

Szellemben merjünk nagyok lenni.

PÉTER LÁSZLÓ

A világ így megyen

A már negyedszázada hiányzó
Vajda László emlékének

Történt, hogy egy januári szombaton abban az – orvosprofesszorokból, irodalomtörténészekből, újságírókból és egyéb kasza-, kapakerülőkből álló – kisded társaságban, amely heti összejöveteleinek napjáról magát *szombatosnak* nevezi, azt kérdezte tőlem hajdani tanítványom, barátom, Horváth Dezső: miért írta novellájának címében Móra Ferenc, hogy „a világ így *megyen*"; miért nem írta félegyházi vagy szegedi nyelven úgy, hogy a világ így *megy* vagy kivált: így *mén*.

Arra rögtön meg tudtam felelni, hogy ez a cím – pontosabban alcím – nem lehet Móra leleménye, hanem valami idézet, mégpedig olyantól, aki az észak-kelet-magyarországi nyelvjárást beszélte. Jól emlékeztem, emlékezem Veres Péter nyelvjárási ízű

élőszavára, meg arra a híres, sokat idézett mondására, amelyben a realista irodalom alapelvét fogalmazta meg: az írónak az életet kell ábrázolnia, „amint jön a tegnapból, és *megyen* a holnapba".

Megígértem, hogy kinyomozom a forrást. Gyanúm szerint a régi magyar irodalom valamely művelőjének életművében kell kereskednünk. Azonnal meg is kérdeztem tanszéki kollégáimat, az *Új magyar irodalmi lexikon* szerkesztőségében korszak szerint illetékes munkatársaimat. Mindenki megígérte, mihelyt rátalál, szól.

Március elején Szolnokon tartotta a Magyar Irodalomtörténeti Társaság tanácskozását *A Tiszának reggeli gyönyörűsége* címmel. Bessenyei Györgynek ez az ifjúkori költeménye nyitja meg Tiszánknak a magyar költészetbeli tükröződését. Magam is előadtam *Juhász Gyula „szent folyója"* címmel.

Utána kaptam az irodalomtörténeti társaság elnökének, Kovács Sándor Iványnak képeslapját: Bessenyei körül szemlélődve talált rá a keresett idézetre, mégpedig ugyancsak címben: *A bihari remete vagy a világ így megyen.*

Azonnal kézbe vettem Bessenyei György *Összes munkái*nak kritikai kiadásából az 1986-ban megjelent Prózai munkák 1802–1804 című kötetet. Benne *A bihari remete*, a keresett alcímmel. Ám kezdettől azt is sejtettem, hogy Bessenyei sem lehet a végső forrás: valahol az antikvitásban, a görög–latin irodalomban, bölcseletben véltem eredetét. Csodálkoztam, hogy a kritikai kiadás szerkesztője, Bessenyei életművének ma legkiválóbb ismerője, Kókay György erről a kritikai kiadásban nem szól. Azonnal telefaxot küldtem neki: mit tud a mondás eredetéről. Az Irodalomtudományi Intézet faxa éppen fölmondta a szolgálatot, így hagyományos, bélyeges borítékban kaptam válaszát: Bessenyei forrása bizonyára Voltaire *Le monde comme il va* című elbeszélése lehetett. Szó szerinti fordításban: *A világ, amint megy*; szabadabban: *így megy a világ; ilyen a világ.* Bessenyei ízes, velejéig magyar és kelet-magyarországi nyelvén: *a világ így megyen.*

A kör bezárult. A forrás ismeretével sok minden megvilágosodott előttem. Erről szeretnék számot adni.

Le monde comme il va, 1748

Voltaire összes regényei és elbeszélései magyarul 1965-ben jelentek meg. A szóban forgó elbeszélést Benedek Marcell fordította. Ha tudta volna, hogy Voltaire címét Bessenyei milyen gyönyörűséges szavakkal ültette át magyarra, bizonyára nem ezzel a szürke, prózai címmel tolmácsolja nyelvünkön, hogy – *A világ sora.*

Voltaire-nek ez az írása a szó magyar etimológiájának megfelelően elbeszélés. Az író *elbeszéli* a történteket; alig van benne párbeszéd, annál több a bölcselkedés; ma úgy mondanók: politológiai esszé.

Alcíme is van: *Vision de Babouc.* A magyar változatban *Babuk látomása.* Sőt ott még egy harmadik cím is: *Écrite par lui-même.* Szó szerint: saját maga által leírva. Benedek Marcell ezt így adta vissza: *Saját előadásában.*

Minden irodalomban, az Odüsszeiától Gulliverig, de a fölvilágosodás koriban különösen kedvelt alaphelyzet az utazóé: Fenelon *Telemaque*-ja, Montesquieu *Perzsa levelei*, Voltaire *Candide*-ja és L'ingénu-je is ezen épül föl. A szkíta Babukot a világon uralkodó szellemek egyike, akire a Magas-Ázsia van rábízva, Ituriel, megbízta, látogasson el Perszepoliszba, és jelentse neki: a hinduk és perzsák viszálykodásának helyszíni szemléjéből milyen következtetést vonjon le; megleckéztesse-e, eltörölje-e a föld színéről Perszepoliszt. Az idézett Voltaire-kötet utószavában Lakits Pál az elbeszélésben

némiképpen a biblia képtelenségeire tett rosszmájú célzásokat lát, sőt magát a mesét is bibliai történet paródiájának tartja. Talán az ázsiai „területfelelős" nevében (Ituri-*el*) szintén az ismert arkangyalok nevének parafrázisát ismerhetjük föl.

Érdekesebb azonban Babuk tanulságainak folytonos ellenpontozása. Az elbeszélés úgy van fölépítve, hogy e különös „ENSZ-megfigyelő" folyton két véglet között hullámzik; ingadozik a fölháborodott elítélés és az emberi gyarlóságot megértő („a világ így megyen"!) megbocsátás között. Először azon botránkozott meg, hogy az indusok és a perzsák ölik egymást, anélkül, hogy tudnák, miért. Kérdésére az indus katona azt válaszolta: nem az ő dolga. „Az a foglalkozásom, hogy vagy én ölök, vagy engem ölnek – ebből élek, nem érdekel, kit szolgálok." A kapitány, akihez a közkatona irányította, szintén tovább küldte: neki semmi köze hozzá. Végül egy tábornok árulta el neki, hogy a népek azért ölik egymást, mert a perzsa főkirály egyik feleségének eunuchja összeveszett az indus főkirály egyik ajtónállójával. Valami jövedelemről volt szó, amelynek az értéke egy Dárius-aranynak a harmincada lehetett.

Napjainkban óhatatlanul Boszniára, Karabahra, Afganisztánra gondolunk, olvasva Voltaire gúnyos tanulságát: „Az emberek hullnak, városok dőlnek romba, hamvadnak el, pusztulnak ki, szenved az egész világ, és fokozódik a gyűlölet. A két főminiszter pedig folyvást bizonygatja, hogy ők csak az emberiség boldogulásán fáradoznak; minden bizonygatásra egy földúlt város vagy egy kifosztott tartomány a válasz."

Perszepolisz pusztulásra van ítélve – vonta le a következtetést Babuk. Átmenve az indus táborba, ugyanolyan borzalmakat talált. Ámde ugyanakkor annyit hallott hőstettekről, nagylelkű és emberséges cselekedetekről, hogy végül csodálkozva és elragadtatással kiáltott föl:

– Érthetetlen, emberek, honnan tudtok ennyi hitványságot és nagyságot, erényt és bűnt magatokban egyesíteni?

Majd amint megkötötték a békét, s boldogságot ígértek az elvérzett népeknek, Babuk megbocsátott a gyilkosoknak.

S ugyanígy hánykódott ítéleteiben az ezután tapasztaltak közepett is. Nyilván a keresztény gyakorlatra célzott, amikor fölháborodott azon, hogy Perszepolisz templomaiban halottakat temetnek. A bírói tisztségeket tapasztalatlan fiatalok pénzért veszik.

Amint éppen méltatlankodva jegyezte föl noteszába, hogy egy kereskedő négyszeres áron adott el neki valami csecsebecsét, megjelent a kereskedő, mert visszahozta Babuknak pultján felejtett erszényét. Szóra szó, és őszintén bevallotta, hogy a vásárolt árut nem négyszeres, hanem tízszeres áron adta el neki. Meg is okolta, miért: „az ilyen hiábavalóságok árát az emberek változó szeszélye szabja meg; ez a szeszély élteti száz munkásomat, ebből szereztem szép házat, kényelmes fogatot, lovakat; ez ösztönzi az ipart, tartja fenn az ízlést, a forgalmat és a bőséget. A szomszédos nemzeteknek ugyanezeket az apróságokat drágábban adom, mint önnek, s épp ezzel használok a birodalomnak."

A kapitalizmusnak emez apológiája, jellemzően Voltaire-re, meggyőzte Babukot: kihúzta jegyzetkönyvéből a kereskedőt...

Hasonlóan kétközben volt ezután is. Voltaire a maga egyházellenes nézeteit adja Babuk tollára, amint a mágusokról – papokról, szerzetesekről – mondatja el tanulságait. A mágusok bűnről és erényről közhelyeket fecsegnek. A főmágus százezer tallér évi jövedelmet élvez – szegénységi fogadalma fejében, és nagy hatalmat alázatossági fogadalma értelmében. Minden csoportjuk – Voltaire nyilván a szerzetesrendekre gondolt – azt követelte, hogy őket tartsák meg, a többieket töröljék el. „Babuk elször-

nyedt ezeknek az embereknek az őrültségén, akik oly nagyra vannak bölcsességükkel; azoknak fondorlatain, akik lemondtak a világról; azoknak gőgös becsvágyán és irigységén, akik alázatosságot és önzetlenséget hirdetnek; s arra következtetett, hogy Iturielnek jó oka lehet eltörölni ezt az egész fajzatot."

Ámde utána találkozott néhány valóban bölcs és emberséges írástudóval, s megint meg kellett változtatnia álláspontját. Olyanformán állhat a dolog, vélte, mint Perszepolisz épületeivel: egy részüket szánalomra méltónak találta, más részük bámulatba ejtette. Föltűnő azonban, hogy míg a fonákságokat, bűnöket Voltaire részletesen mutatja be, a hőstettek, érdemek mibenlétéről csak általánosságokat mond. Ezért a mérleg az olvasóban nem áll meg középütt, hanem a botrányos és bűnös tettek felé billen. Mintha Voltaire-ben az elvi eltökéltség erőltetné az egyensúlyt, de erről maga sem volt egészen meggyőződve.

Fölháborodott Babuk azon, hogy az előkelő nők és férfiak szemérmetlen nyíltsággal tartanak szeretőt. Ám mikor a miniszternél találkozott az őt vendégül látó, szeretőt tartó nővel, aki férjének érdekében szenvedélyes hévvel és sikerrel instanciázott a miniszternél, érvelése őt is megbocsátásra késztette. Úgymond a kikapós hölgy: „Tudja meg, hogy férjem a legjobb barátom a világon, bármit föláldoznék érte, kivéve a szeretőmet; ugyanígy ő is értem, csak a szeretőjét nem. Szeretném, ha megismerkednék vele, mert bájos, szellemes asszony, s a legnagyszerűbb jellem; ma este együtt vacsorázunk, férjemmel meg az én kis mágusommal. Jöjjön el, ossza meg örömünket."

Babuk a város legjobb szobrászaival kis szobrot öntetett minden fém ötvözetéből, földből, drágakőből, kavicsból. Jelentéstételekor átnyújtotta Iturielnek:

– Eltörnéd ezt a szép szobrot – kérdezte –, mert nem csupa arany és gyémánt?

Ituriel megértette Babuk metaforáját. Nem büntette meg Perszepoliszt, hanem belenyugodott a történtekbe, mert mint mondta: *ha nincs is minden jól, minden tűrhető.* „Le monde comme il va"; „a világ így megyen".

A bihari remete, 1804

Bessenyei Bécsből 1782-ben tért haza Szabolcsba, a szülői házba, Bercelre, majd három év múlva bihari birtokaira vonult vissza. Előbb a Fekete-Körös partján, Feketetóton, 1787-től a Berettyó partján, Pusztakovácsiban, a mai Bakonszegen gazdálkodott, gondolkodott és írt. Néhány évig részt vett a megyei közéletben, de 1795-től remeteségbe húzódott.

1804 tavaszán írta meg bölcseletének összefoglalását, *A bihari remete vagy a világ így megyen* című értekezését. Utószavában, írásának végéhez illesztett *Jegyzésében* adja e mű keletkezésének magyarázatát. Egy általános okot és egy élményt nevez meg. Némi büszkeség is kiolvasható soraiból, amikor arra utal, hogy egész életének summáját annak tudatában adja elő: magyar nyelven filozófiát előtte még senki sem művelt. „Adós voltam még e kis munkával az ország nyelvének. Soha magyarul nyomtatott írással, még ily formában okoskodni nem kívántak. Egész életemnek olvasása, tapasztalása, gondolkozása és érzése állították öszve e kis munkát. Rendiben látva és olvasva rajta menni most már könnyű. De engem, valamit még írtam, soha annyira, mint ez, meg nem szorongatott."

A megírásra egy furcsa élmény ösztönözte. Nagyváradon a törvényszéken a rabok látványa döbbentette meg. „Ezen emberi kép alatt élő fenevadak rémítő bűneiket vasban vonszolván előttem, azon kezdtem elmélkedni, hogy köztem s köztök a kü-

lönbséget mi teszi? Természet, ország törvénye; vallás, lelkiismeretnek igazsága; emberség, becsület, szánakozás, melly dolgoknak ezen emberfenevadakban semmi nyomok* nem találtatott, fejemben mind összezavarodtak. Százszor voltam törvényszéken, soha rajtam ez így meg nem esett. Gondolattenger áradt fejemre. Lehetetlen volt nyugodnom, míg le nem írtam. Megvan; megkönnyebbültem, és továbbá belöllök egy ok se fordul meg fejemben."

Kiírta tehát magából a kényszerítő gondolatokat, gondokat. A bihari remete, kezdi fejtegetését, egy évtized után barlangjából kikél, és a havas tetejére megy, szétnéz a Körösök fölött. Ennyiben itt is *az utazó* alaphelyzete a kiindulás, jóllehet, az út csak képzeletbeli – ahogy nyilván Babuké is, hiszen alcíme szerint *látomása.* Bessenyei később el is ejti ezt a fonalat. Egyszer hozza még csak elő: remetéje eltökéli, hogy falusi pappá lesz. A valóságban természetesen erről szó sem volt.

Előbb a szabad akaratról elmélkedik, s protestáns származása ellenére a katolikus nézet mellett tart ki: „Valahol élet van, ott akaratnak is kell lenni; és ahol akarat nincs, ott élet nem tanáltatik." Utána a lelkiismeret, az érzés, a szánakozás, az igazság kérdéseit boncolgatja. Az emberi természetben rejlő gyarlóságot így jellemzi:

„Minden ember érzi, hogy az élete ellen elkövetett gyilkosság és erőszak lelkiismeret ellen való igazságtalanság, mely szerint tudja ki-ki, hogy ha más iránt ő is úgy él, lelke ellen cselekszik, mely erőszak által maga ellen másokat az erőszaktételre felszabadít. Innen van, hogy ha felebaráti kötelességbül nem kéméllené is valaki szomszédját, és lelke nem tartóztatná az erőszaktételtül, megtartóztatja a maga veszte s attul való félelme. Nem azért nem rabol némely, hogy reá nem vágyna, vagy lelkével nem bírna, hanem hogy amiatt őtet is agyon ne verjék."

Az egyéni érdek megszabja a lelkiismeret igazságtartalmát. „Te a magadét igazoltad, mások a magokét. Akármelyiket vegyed külön magában, mindenik ellen annyi voks van, amennyi tudomány rajta kívül tanáltatik. Eszerint lett mindenik tévelygésre vettetve a többitül." Példázatot is mond: „Egy zsidó, egy török öszvetanálkoznak. Ez Ábrahámban, amaz Mahometben nyugoszik; agyonverjék egymást kölcsönben lelki orvoslás gyalánt,** melynek betegségét egyik sem érzi, hogy mindkettőjöknek lelkiismeret szerint élő igazsága Mahometben vagy Ábrahámban nyugodjon meg?" A nézetek, meggyőződések iránti türelmesség, megértés ragyogó érvelése ez. Máig időszerű.

„A természet – kezdi *A természet veszedelme* című fejezetet – mindent lábra állított: az ember mindent felforgatott." Példákat is hoz az ember természetellenes oktalanságára: „Testi kívánságának tehetségébül egy asszony is kivetkeztetheti, ő százat veszen kedvére, hogy őket gyönyörködtetni kívánván érzékenységeket*** gyötörje. Két font eledel gyomrát megtölti: százat főzet számára, hogy magát táplálva sokasítsa nyavalyáját testében. Ezer esztendeig élne, és élete módjával gutaütését sietteti. Ez heverésben rothad, és eledelének temérdekségétül csömörlik el: amazt dolgának sokasága emészti meg, s éhel hal. Formáját szűntelen változtatja: öltözetit húzza-vonja. Elöl üstökével homlokát befedi, hátul fejét kopaszra nyírja." Az életmód és a divat fonáksági után a természet ellenére cselekvő ember lélekrajzát így adja:

„A természet ujjal mutatja, hogy az emberek egymás segedelmére vannak születve: azomban gyűlölik, ölik, vágják, üldözik magokat. Szakassz el egy embert a tár-

* nyomuk
** gyanánt
*** érzékenységüket

saságtul; zárd külön a kietlenségre: a legnyomorultabb állatot fogod benne tanálni. Az ember egymásnak irigye: titkos, hol nyilvánvaló ellensége, és egymás nélkül nem lehet. Most szomszédját űzi, üti; azután öleli, csókolja, éteti. Jövedelmét, birtokát kegyetlen fösvénységgel szorítja magához. Öt-hat barázda földért vért ont; asztalán pedig kamarájának vagyonit mindennek adja: mindennel emészteti. Pincéjét lakatokra zárja; azok alól ő maga borait kihordja, és asztalán vendégei közt locsolja, itatja; örömöt, dicsőséget tartván benne, hogy javait másokra költheti; kik közül egyiknek is földjébül egy lépést nem engedne."

Ilyen ellentmondásos az ember! Bessenyei a műveltségtől várja jobbulását. Azt hiszi: „Mentül értetlenebb az ember, hibái is annál többek." „Minden bolond – úgymond – okosnak hirdeti magát. És az értelem nélkül való az értelmet kárhoztatja, kit csekélységgel vádol azért, hogy mint ő, bolondul nem cselekszik."

„Valamint a testtül szomjúságát, úgy az elmétül is a dicsőségre való vágyódását elvenni nem lehet" – szögezi le a hírnévről szóló fejezetében. S e fejezet végén fogalmazza meg a műveltségben való hitének derűlátó példázatát, amelyet Bosznia és a mai világ általános képe sajnos cáfol. Bessenyei azt hitte:

„Amint itt Európában az Emberi Nemzet értelmének világa lassan-lassan, időrül időre nevekedett, a vad bűnök és kegyetlenség is benne ahhoz képest fogyatkoztak. Nézzed a régi hadakozásnak módját. A várast, tartományt haddal megvévén, benne öreget, kisdedet, asszonyt, leányt, ifjat kardra hántak. Faluknak, városoknak tüzet vetettek. Most a győzedelem nem öldököl. A rakott helységeket nem ejti hamvakba; ki nézvén, hogy valaki a földnek mezei míves népét öldökli, önnön kezeit vagdalja el, és kenyerét pusztítja."

Most mi mondjuk, csaknem kétszáz évvel Bessenyei e valóra nem vált jóslata ellenére: a világ, bizony, ma is így megyen...

Jócselekedet, erő, érdem; természet, megigazulás, társaságbéli ember; erő, gyengeség az erkölcsben; viszontagság, felfuvalkodás; gyengeség, vétek – ezek a következő fejezetek címszavai. Az utolsónak szánté: *A világ így megyen.* Így kezdi: „Valamennyire emberi emlékezetünk az időknek régiségébe felmehet, tudósok, bölcsek, szentek írják, hirdetik, állítják, hogy az emberek természeteknek* jóságából kivetkeztek; hogy a világ nem jól van." Szemben azokkal, akik a régi időket aranykornak festik, Bessenyei ellenkező álláspontot vall: „Mentül feljebb menek** az időben, az emberi természetet annál kegyetlenebbnek, vadabbnak és eszetlenebbnek lelem." S most jön – Babuk módjára, az ifjúi hévvel *A holmi*ban még kicsúfolt, most már megértett *Marcus Aureliust idézve* – a gyarló emberi természetbe való belenyugvás: *„Mivel az embereket olyanokká nem tehetjük, amilyeneknek lenni kellene nékik, tűrjük el őket úgy, ahogy vannak..."*

Nincs e világban tökéletes semmi. „Minek lenne a másvilági boldogság, ha itt tökéletesség volna?" Az ellentétek teszik az emberi létet. „Minden derék dolog csinál magának ellenkezést, mely nélkül nem lehet. Miért van setétség? Azért, hogy világosság van. Nap, hold, csillag és tűz nélkül látnál árnyékot? Oktalanság nélkül okosságot, tudatlanság nélkül tudományt ismérni nem lehet. Az okosságnak bolondság a tüköre,

* természetüknek
** megyek

melyben érdeme kitetszik. Hasonlóul jó cselekedet rossz nélkül nem lehet, mint az egészség betegség nélkül; mert *a világ így megyen,* hol az embernek úgy kell lenni, ahogy van."

A fejezet végén – nagyobb betűkkel – megismételte: „Tehát *a Világ így megyen,* és az ember az, aminek természetiben kell néki lenni."

Itt alighanem be akarta fejezni értekezését. De azután meggondolta magát, és *Változás – Újulás* címmel folytatta. Ennek a fejezetnek a végén megismételte az előbbi tanulságot: „Emberek hát azok, akik változtatnak és természetek* szerint cselekszenek, mert – *A világ így megyen.*" E szavakat ismét nagyobb betűkkel írta. De megint nem hagyta abba, hanem *Erő – Hatalom* címmel új fejezetet kezdett, majd *A király = ország* címmel folytatta. Nem volt jó véleménnyel a köztársaságról, és meggondolkodtató érveket hozott a többségi akarat, a voksolás mechanikus uralma ellen is. Ki-ki – úgymond – lábujjhegyen igyekszik fölágaskodni, hogy fejét a többi fölé kinyújthassa. Erre: „A többi mind ellene támad, és földre pofozzák alá, rajta nevetve. Micsoda Rend, micsoda egyenesség? A választás csaknem ököl és poff** ütközettel készül meg, melynek fordulásai közt nincs ember, kit kölcsönben ne gyaláznának, öszve-vissza fogván reá mindent, valami csak kisebbségére szolgálhat. Úgy látszik, hogy ha királyunk nem volna, csak magunktul függve sok illyen választásokban agyonütésekkel is voksolnánk."

Csak Churchill sokat idézett mondása szólhat Bessenyeinek szintén nagy igazsága ellen: a demokrácia valóban nem a legjobb intézmény, de jobbat még nem találtak ki...

Gyakran idézik Bessenyeinek ide illesztett jegyzetét, amely jövendölésnek bizonyult: „Generális Maurau maga az első konzul ellen hitszegés[ben] és árulásba[n] találtatott, mely bűne miatt elfogattatván tömlöcre vettetett. Így tesznek a hatalmas emberek a Respublikában, nem szenvedhetvén a polgártársok alatt lévő függést. Király kell – és hihető, nemsokára Versailles-ban is lesz." Néhány hét múlva, május 18-án Napóleon császár lett!

Bessenyei szemmel láthatóan arra törekedett, hogy értekezését mintegy csattanóul az alcímül választott Voltaire-i tétellel zárja. Ezért ezt a fejezetet is a már jól ismert fordulattal rekesztette be: „Legalább a farkas a maga fajában nem ragadoz, de az ember magát pusztítja és öldökli. Mert az a természete, és *világa így megyen.*"

E szavakat ismét csupa nagybetűvel írta, sőt utána odatette: *Vége.* Majd ehhez is jegyzetet fűzött: „Ezekből még sok gondolat kimaradt. De az Író nem terjeszkedhetett ki mindenre. Három hét alatt készült el, délelőtti órákon, mikor az író arra is érkezhetett. Ott a halál: rövid az idő..."

Mindezt áthúzta, majd megint új fejezetbe kezdett *Születés, nevelés* címmel. „Nevelés által szabadul hát meg az ember a barom természetnek fogságából." Néhány bekezdés erejéig kitért a fanatizmus kártékonyságára. „A spanyolok Amerikának együgyű, ártatlan lakosit nyugodt lélekkel öldösték. Nem az igazság veszett meg lelkekben***, hanem a hamisság, melyet igazság helyett belé ültettek. A fanatizmus, a lélekismeretnek nem eredet szerint való örök tulajdonsága, hanem csak tévedése..."

Ez a fejezet is, *immár ötödször,* ismét a szokott tétellel zárul: „Ez mind természet, és az ember olyan, amilyen lehet. Mert *a világ így megyen.*"

---

* természetük

** pofon

*** lelkükben

S ez végre valóban az egész műnek, *A bihari remetének* az utolsó mondata is. Megint kiemelt, nagyobb betűkkel írta. Ámbár mégsem hagyott neki nyugtot sok újabb gondolata, hiszen nemsokára új műben folytatta kifejtésüket: *Az értelemnek keresése e világnak testében és határa, annak ismeretében* címmel még ugyancsak 1804-ben megírta *A Bihari Remetének második darabját.*

„Személyesség, ihletett filozofálás és szinte hidegen kegyetlen elemzés; vallomások és könyörtelen képek, jelenetek a kor társadalmáról; éppen nem nehézkes, hanem oldott, társalgó nyelven, ironikus fordulatokkal, szenvedélyesen felforrósuló, nagyszerűen ünnepélyes vagy bohózatosan kacagtató stílusban: ezek a vonások *A bihari remetét* Bessenyeinek művészi szempontból is egyik legnagyobb alkotásává teszik." Így summázta véleményét *A magyar irodalom története* című összefoglalás („a spenót") harmadik kötetében Szauder József.

„Soha reménytelenebb szerelmet, mint Bessenyeié Voltaire iránt" – állapította meg éppen e munkája kapcsán 1936-ban Halász Gábor. Bessenyei háromszor is átolvasta Voltaire összes műveinek harminchat (!) kötetét. De Halász Gábor azt is észrevette, hogy Bessenyeinek nemcsak eszményképe Voltaire, hanem ellensége is. Sokszor próbált hozzá idomulni, de nevét ritkán írta le, s akkor sem föltétlen rajongással. Olvasmányfölsorolásaiból is rendre kihagyta. *A bihari remete* sem említi, jóllehet nyilvánvaló, hogy Voltaire elbeszélésének nem csupán a címe, hanem szelleme is hatott rá. E mű kapcsán Szauder József Bessenyei szkepsziséről beszél; én inkább – mind a francia, mind a magyar gondolkodónak – sztoicizmusát emelném ki. A kései sztoikusoknak, Senecának és Marcus Aureliusnak a fajtájából. Az ifjúkori szkepszis mostanára sztoikus belenyugvássá ért. Voltaire-ben ez iróniával, Bessenyeiben humanizmussal párosult.

Andalúzia csillaga, 1926

A bihari remete Bessenyei életében nem jelent meg; csak 1894-ben adta ki Debrecenben Széll Farkas. Móra Ferenc kivételes tájékozottságát is jellemzi, hogy természetrajz–földrajz szakos létére tudott erről a műről. 1931-ben egy körkérdésre ezt válaszolta: „Én, amikor a Somogyi-könyvtárhoz kerültem, azon kezdtem, hogy három évig nem mentem szabadságra, hanem arra használtam a nyári szünetet, hogy a főkönyvtárban – akkor 75 000 kötet volt – minden könyvet a kezembe vettem, megnéztem, személyes ismeretséget kötöttem vele. S könyvet nem címtároztam soha anélkül, hogy át ne lapoztam volna." Talán így olvasott bele Bessenyei posztumusz munkájába is, és ragadt meg elméjében a címbeli szép mondás. Nem valószínű, hogy eredetijéről, Voltaire elbeszéléséről tudott.

Először a Magyar Hírlap 1926. augusztus 3-ai számában jelent meg *Andalúzia csillaga* című elbeszélése, majd ugyanott 1933. január 15-én másodszor most már *Andalúzia csillaga vagy a világ így megyen* címmel. Gyűjteményes művei közt a *Göröngykeresés* című kötetben található.

A tőle szokott, az emberi gyarlóságot megértő gúnnyal a képmutatást pellengérezi ki benne. Az előkelő hölgy, akinek egy csokor vadvirágot nyújt át mint az orchideák családjába tartozó Andalúzia csillagát, később, amikor a réten megpillantja ugyanezt, elhiszi a majdnem leégett gavallérnak, hogy nem azonos, hiszen ez csak – *ökörfarkkóró.* A bájos nevű Andalúzia csillagával szemben, ez csak gyom. „Hallatlan, milyen otromba neveket tudnak kitalálni a virágaiknak ezek a parasztok" – fordult el nevetve a méltóságos asszony a sárga vadvirágmezőtől.

A világ így megyen: a látszatok, a szép nevek elfödik a valóságot, s ostoba elfogultságaink miatt még a szépet sem látjuk szépnek, ha neve nem ízlésünk szerint való. Vanitatum vanitas – hiúságok hiúsága, modern, ám ha tetszik, örök emberi változatban.

Aranyfibula, 1931

Még egy alkalommal él Bessenyei címadásával Móra: a Magyar Hírlap 1931. március 22-ei számában jelent meg *Aranyfibula vagy a világ így megyen* című tárcája, régészeti riportja. Még maga Móra illesztette *Utazás a földalatti Magyarországon* című gyűjteményébe, de a kötet megjelenését már nem érte meg.

Az aranyfibula ezerötszáz évig pihent a földben, míg a legelésző disznó ki nem túrta. A disznópásztor gyerek odaadta az apjának, s Mityók gazda réznek vélte. Dísznek fölerősítette tarisznyájának szíjára. A városban járván a boltja előtt álldogáló ékszerésznek föltűnt a „rézcsat", s némi lelki nyomással elkérte a megijedt Mityóktól. Írást adott róla, majd rávette, hogy adja el.

Rögtön szólt Móra Ferencnek, a múzeum igazgatójának, a már nem csak Szegeden, hanem országosan is ismert régésznek. Ötszáz pengőt kért a fibuláért. Móra a Városhoz fordult, s riadóztatta a múzeum tehetős barátait is. Összeszedett ezer pengőt, hogy a felét eltehesse később hirtelen szükségessé váló vásárlásra. *Pia fraus:* nemes csalás volt ez részéről. Ezer pengő óriási pénz volt a gazdasági válság idején, amikor havi kétszáz pengő fixszel az ember könnyen viccelt.

Innen célszerűbb átadnom a szót Mórának, hogy az olvasó az ő stílusának utolérhetetlen humorát és iróniáját is élvezhesse. Az ékszerész tehát odaadta a nyugtát Mórának ötszáz pengőről.

„– Nagyon köszönöm a múzeumhoz való jóságát – szorongatta a kezét az igazgató úr. – Hát most már, ugye, rendben vagyunk?

– Nem – mondta egy kicsit restelkedve az aranyműves –, még nem vagyunk rendben. Valami alázatos kérésem volna.

– Tessék – döbbent meg a múzeumos ember, és rátenyerelt a fibulára. – De azt előre megmondom, hogy nekem a többi pénz tartaléknak kell...

– Ó, nem arról van szó – köhécselt a boltos. – Csak írást szeretnék kapni arról, hogy ezer pengőért adtam el a fibulát.

– Nem értem.

– Kérem... tetszik tudni, nem szereti az ember, ha kinevetik. Ezért kellene az írás, könyörgöm.

– Így már igen – derült föl az igazgató úr, és átadta az írást, amivel a derék ember igazolhatta, hogy de bizony érdemes a múzeummal üzletet kötni.

– Most már igazán rendben vagyunk – fogta a kalapját az ékszeres.

De most meg az igazgató úrnak támadt kétsége, hogy csakugyan rendben van-e minden.

– Kérem, ne haragudjon meg a kérdésért, de csakugyan kifizette ön a kétszázötven pengőt annak a tanyai embernek? Tudja, engem bánt egy kicsit a lelkiismeret, és ha nem volna így kisemmizve a múzeum, a magam pénztárából duplázném meg annak a szegény embernek a járandóságát. Azért kérdezem meg, hogy csakugyan megkapta-e legalább azt, amit ön?

A kereskedő elővette az irattáskáját, és mosolyogva kiszedte belőle az üzleti könyvét.

– Tessék. Számítottam rá, hogy az igazgató úr ezt meg fogja kérdezni tőlem. Itt van beírva, kérem. S tessék elhinni, hogy nagyon jól járt velünk ez a Mityók. Hiszen még sokallta is, amit kapott. Írást kért tőlem, hogy tíz pengőt fizettem neki a tarisznyacsatjáért.

– Írást? De hát mit akart azzal?

– Istenem, hát ő is ésszel élő ember. Kétszáznegyven pengőt eltitkolt az asszony elől.

A kereskedő elment, mosolyogva, és mosolygott az igazgató úr is.

– A londoni börze – gondolta magában.

Az aranyfibula is mosolyog az üvegszekrényben. Azt mosolyogja, hogy nincs szebb az igazmondásnál."

A világ így megyen, 1956

Amikor 1953-ban Tordai Zádor Bukarestben kiadta Bessenyei György válogatott írásait, ezt a címet adta a kötetnek: *A világ így megyen.* Amikor 1956-ban a Szépirodalmi Könyvkiadó Vajda László gondozásában kiadta Móra válogatott írásainak gyűjteményét, ő is ezt a címet adta a könyvnek.

Annak idején nem értettem ezt a címadást; nem tartottam – éppen más tájnak nyelvi ízét érezve benne – Mórára jellemzőnek. Utószót vagy bevezető tanulmányt a kiadó nem íratott Vajdával, s ő a fülszövegben sem adott magyarázatot a címre. De mind a két novellát fölvette válogatásába.

Most jöttem rá Vajda indítékára. Ő 1934-től 1946-ig a kisvárdai Bessenyei György Gimnázium magyar–latin szakos tanára volt. Így találkoztam először én is vele, 1943 végén a gávai regöscserkésztáborban, ahol előadást tartott.

Mint kiváló tanár erkölcsi kötelességének érezte, hogy névadójuk emlékét ápolja. Az iskola 1939. évi értesítőjében *Bessenyei lelke* címmel írt tanulmányt, majd 1942-ben Vajthó László híres kiadványsorozatában, a *Magyar irodalmi ritkaságok* 62. köteteként diákjaival kiadta Bessenyei két kéziratát. Az egyik *A magyar nemzetnek szokásairól, erkölcseiről, uralkodásának módjairól, törvényeiről és nevezetesebb viselt dolgairól,* a másik az *Egész Európa formája a 11-ik században.* Vajda László bevezető tanulmányt írt hozzá, a sajtó alá rendezést pedig megosztotta kedves tanítványával, Mikó Zoltánnal. Vele (a sokoldalú színésznek, Mikó Istvánnak apjával) szintén akkor ismerkedtem meg. Őrzöm a *Szabolcsi szép határ, áldjon meg az Isten!* címmel szerkesztett kis füzetét (benne Vajda *Költészetünk, ízlésünk, műveltségünk* című tanulmányával) és a *Kis magyar daloskönyv* nekem ajándékozott példányát ezzel az ajánlással: „Boldog újévet kívánok és Ég áldását kedves komámnak, Péter Lacinak. Gáva, 1944. jan. 4. Mikó Zoli." Később szakmabéliek lettünk: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban dolgozott, főosztályvezetőként ment nyugdíjba. Tavaly hunyt el 68 évesen.

Vajda László tehát Bessenyei elkötelezettje volt, legalább annyira, mint Bessenyei Voltaire-é. Bizonyára az sem véletlen, hanem Bessenyei közvetítése, hogy 1942-ben ő gondozta – válogatta, fordította, bevezette – Marcus Aurelius *Vallomásai*nak kiadását az *Officina könyvtár* 20. köteteként. Azon csodálkozom, hogy sehol, Móra-kiadásának jegyzeteiben sem adott hangot örömének, hogy a Szegeden annyira megkedvelt Móra Ferencének műveiben Bessenyei-reminiszcenciát talált, s nem is akármilyent, hanem nagyon jellemzőt.

Marcus Aureliusra, Voltaire-ra, Bessenyeire, Mórára, Vajdára egyaránt. Mert valamiképpen mindannyian rokonok ők.

MŰVÉSZET

A szegedi „operaálom"

A 90 éve született Vaszy Viktor emlékének

Szeged napilapja, a Délmagyarország hónapokon keresztül cikksorozatot közölt „Vita Szeged jövőjéről" címmel. A cikkek írói közéleti emberek, ismert személyiségek, elsősorban a város hosszú távú fejlesztési koncepciójához szóltak hozzá. Sajnálatos módon a város kulturális élete ugyanolyan kevés helyet kapott e sajtóvitában, mint a vitaindító cikkben, amely Szeged város fejlesztési tervezetét ismertette. Volt olyan cikkíró, aki a város és az egyetem kapcsolatáról úgy vélekedett, hogy az egyetemek jelenléte a város lakosságának semmi hasznot sem hoz. Jómagam Szerdahelyi Zoltán Az elfeledett kultúra című írásával értek leginkább egyet, legfőként azokkal a gondolataival, amelyekkel a meglévő értékek széthullására figyelmeztet.

Ha feltesszük a kérdést, mi az az egyedülálló másság, amivel Szeged kiragyog a többi város közül Magyarország kulturális palettáján, a válasz egyértelműen adódik: Szeged egyetemi város volta, az az irodalmi örökség, melyet Juhász Gyula, Tömörkény István, Móra Ferenc vagy József Attila, Radnóti Miklós neve fémjelez, a város képzőművészete és az a zenei-operai hagyomány, amely elsősorban Vaszy Viktor tevékenységének köszönhetően európai színvonalat képviselt évtizedekig.

Most igencsak nehéz a Szegedi Nemzeti Színház helyzete. A balett tagozat ötévi sikeres működés után művészeti vezető nélkül, bizonytalan jövő előtt áll; a prózai tagozat sikert (Csirkefej) bukással (Don Juan) váltogatva meglehetősen magas előadásszámot mondhat magáénak (a nagyszínházban is!), mégis elégedetlenkedve, rossz közérzettel él; a hajdani nagy operatársulat – némi túlzással azt mondhatnánk – romjaiban várja az évad végét, s a meglehetősen bizonytalan jövőt. Forrongó hangvételű társulati ülések, botrány szaga a sajtóban!

A szegedi, színházát szerető polgár féltő aggodalommal lesi, figyeli mindezt, s kérdéseket tesz fel magának... Miért nem kap nagyobb támogatást a nagy hírű intézmény? Miért érzi úgy az operarajongó, hogy az európai színvonalú szegedi opera leépülőben van? Csak az ötvenes években, akkor is igen rövid ideig volt ilyen kevés magánénekese a színháznak, de még ők sem kapnak szerepet. Az előadások száma elkeserítően lecsökkent, s évi elosztásuk aránytalan (1992. december: hat opera-előadás; 1993. január: két előadás; március: négy előadás). Ezzel szemben a februári tizenhárom opera-előadás próbára tette az énekeseket, a Szimfonikus Zenekart, s a színházi költségvetést. Hiába a két nagy sikerű, magas művészi színvonalat képviselő bemutató (Figaro házassága, André Chénier), ha az évad megtervezetlennek, rögtönzöttnek tűnik. Az április elejére tervezett harmadik, Verdi A trubadúr c. operájának bemutatója a hónap végére, majd május 7-ére csúszik... stb.

Átmeneti, labilis helyzetben van az ország, miért ne lehetne éppen a kultúra válságban? Ameddig színház lesz a világon, színházi válság is lesz. Minden színház története a művészi munkán, sikereken és bukásokon túl, botrányok, igazgatócserék, tagozatharcok, egyszóval válságok története. A rövidebb-hosszabb stabil korszakok mindig

erős, meghatározó, színházteremtő egyéniségek nevéhez fűződtek a világ minden táján. Így volt ez Szegeden is, így s ezért maradt fenn a neve Sziklay Jenőnek, ezért állítottak szobrot Makó Lajosnak s Vaszy Viktornak. Pedig az ő idejükben sem voltak kedvezőbbek a körülmények, a szubvenció sem csordogált bővebben. A vidéki színházak megnyitásuktól kezdve hatalmas bemutatószámmal s gyakran a népszerűbb műfajok (operett, népszínmű, vígjáték) favorizálásával keresték a közönség kegyét, küzdöttek fennmaradásukért. S a dilemma – erős prózai társulat vagy operajátszás – sem újkeletű. Ha megerősítik a prózát, nem futja operára, illetve fordítva, virágzó operakultúra mellett vegetál, sorvadozik a többi tagozat, hiszen az opera igényes műfaj, s csak megfelelő háttér biztosíthatja művészi színvonalát.

A szegedi operajátszás több mint százéves múltjában fényes korszakokra emlékezhetünk. A Fellner–Helner által épített 1800 férőhelyes kőszínházban is játszottak operát az 1880-as évek elején, a megnyitást követően (Offenbach: Hoffmann meséi). A tűzvész utáni átépített 1500 férőhelyes épületben 1889-től Makó Lajos, a kiváló színházi szakember a műfaj teljes kínálatát nyújtotta a szegedi közönségnek, s a szinte kötelező népszínmű és operett mellett jeles drámákat s az operairodalom legnépszerűbb darabjait is színpadra állította (A trubadúr, Traviata, Parasztbecsület).

Csak nagyon rövid ideig – a két világháború között – működött operatagozat nélkül a színház. Nevezetesen a gazdasági világválság elmélyülése kényszerítette arra a városi közgyűlést, hogy csökkentse a színháznak juttatott szubvenciókat. A háborúhoz közeledve a támogatás hiánya hamarosan az egész társulat összeomlását is jelentette. Az ország művészi közvéleménye részvéttel fordult a szegedi színház felé. Móricz Zsigmond a Színházi Életben pesszimista hangú vezércikket szentelt az ügynek, amelyben kifejtette, hogy a vidéki színészet fellegvárának leomlása a vidéki színészet pusztulását és egyben az egész magyar színházi élet válságát is jelzi. Ebből a hullámvölgyből nagyon nehezen vergődött ki a szegedi színház, s a lassan bővülő anyagi támogatás mellett – mint későbbiekben nemegyszer – az ügyben megszállottan hívő színházi és zenei szakemberek tehetsége segítette át. Közülük is kiemelkedik Sziklay Jenő és (az 1934–44-ig a szegedi opera és filharmónia vezetőjeként tevékenykedő) Fricsay Ferenc.

Vaszy – legenda és életmű

Érdemes elgondolkodni, 1945-ben, amikor Vaszy Viktor Szegedre került operaigazgatónak, jobbak voltak-e a körülmények, ahogy mondani szokás, a személyi, anyagi feltételek, mint most? Az Erdélyből menekült, volt kolozsvári operaigazgató egy háborútól sújtott ország vidéki, határ menti városában kezdett operatársulatot szervezni. Maradhatott volna Pesten is, hiszen zeneakadémiai tanársága nem szűnt meg. A már megteremtett kolozsvári operakultúra s a hajdan virágzó, jól működő társulat roncsainak átmentését, együtt-tartását biztosítottabbnak látta vidéken? Kinevezését 1945. szeptember elsején kapta meg és 1945. október 18-ára 170 tagú társulat megszervezésével (köztük 22 magánénekes, zenekar, énekkar, balettkar stb.) és a műsorterv kialakításával teljesen elkészült. Az első csonka évadban, amikor több hónap telt el a társulat megszervezésével, a zenekar összeszoktatásával, betanításával, Vaszy a kisebb apparátust igénylő francia és olasz operairodalomból választott. Carmen, Pillangókisasszony, Rigoletto, Tosca volt az első négy opera, amit bemutatott, és júliusban zenekari hangversennyel – Beethoven V. és IX. szimfóniájával – zárta az évadot. A következő évben az alaprepertoárt kilenc operával és négy balettal bővítette. Alig egy

esztendővel az operatársulat bemutatkozó előadása után Wagner-mű jelenik meg a szegedi színpadon, hatalmas szakmai és közönségsikert aratva. (Ez az opera a Tannhäuser, melynek a 30-as évekbeli csúfos bukása a szegedi operajátszás megszüntetését vetette fel a kulturális költségvetést már akkor is lefaragni igyekvő városatyák fejében.)

Vaszy első periódusában már jelen voltak mindazon jegyek, amelyek a későbbiekben oly híressé tették, országos rangra emelték a szegedi operajátszást. Vaszy hitt abban, hogy vidéken is kialakítható a fővárostól független, egyéni utakat kereső, magas művészi színvonalú operajátszás, zenekultúra. Fontosnak tartotta a következetesen, állandóan fejlesztendő alaprepertoár kialakítását. Feladatának tekintette a feledésbe merült vagy ritkán játszott operák felkutatását, műsorra tűzését. A társulat fejlesztéséről, ifjú tehetségek felkutatásáról vagy társulaton belüli fölneveléséről sem feledkezett meg. Gondja volt a közönségszervezésre. Tökéletesen érzékelte a megváltozott korszellemet, kedvezményes munkásbérletet hirdetett, operaismertetéseket tartott stb. Kereste a kontaktust a régi, megőrző s az új felnevelendő közönséggel.

A környező országok eddig nem vagy ritkán játszott műveit is műsorra tűzte. Ezt a sort 1946-ban a nálunk akkor még ismeretlen vígopera, Muszorgszkij A szorocsinszki vásár című műve nyitotta meg, ezt követte a Hovanscsina, majd Smetana Az eladott menyasszony c. vígoperája.

Értett a publicitáshoz, vendégeket hívott Pozsonyból, Prágából, Moszkvából. Kapcsolatai országhatárokon túl terjedtek. (A Hovanscsina díszletei a moszkvai előadás alapján készültek, a Smetana-mű jelmezei Pozsonyból kerültek Szegedre.)

Az első ciklus négy éve alatt huszonöt opera és tíz balett szerepelt a színház műsorán. Vaszy első és második periódusában adott arra is, hogy a balett ne csak az opera kiszolgálója legyen, hanem rendelkezzen nívós, önálló repertoárral.

1949-ben egyik napról a másikra szüntették meg az operatagozatot. A fordulat évében az ügy hátterében országos politikai, kultúrpolitikai érdek húzódott. Az államosítás kiterjedt a színházakra is. Egységes, központilag irányított színházi rendszer szerveződött az egész országban. Az „egészségtelenül nagyra duzzasztott" szegedi színházat feloszlatták, javait „igazságosan" szétosztották a frissen alakuló többi vidéki társulat között. A vidéki operajátszás nem szolgálhatta az új típusú kultúrpolitikát, ahol a színháznak szovjet mintára egyértelműen az uralkodó ideológia szócsövévé kellett válnia. E célnak sokkal inkább megfelelt a próza. A következő időszakban a színpadot elözönlik majd a „termelési darabok", a „szabotázs-drámák", a mezőgazdaság átszervezésének álkonfliktusait kötelezően megjelenítő fércművek, s évekig tombol majd a sematizmus, s csak nagyon lassan s halkan jutnak szóhoz más hangok. A változás a prózában a klasszikusok s a regényadaptációk egyre gyakoribb színpadra állításában érzékelhető. A zenés vállalkozásoknál a szocialista operettek egyhangúságát lassanként enyhítik az ugyan átdolgozott librettójú, aktualizált, de zeneileg színvonalas klasszikus operettek, majd az újból felfejlesztett zenekar s az operai színvonalú énekes gárda, s főként a politikai nyomás enyhülése lehetővé teszi, hogy újra operát játszhassanak Szegeden. Paulusz Elemér, s még inkább Rubányi Vilmos karmesterek érdeme az operajátszás újraindításában kétségbevonhatatlan.

A történelem vihara ezt a lassú felívelést megállította. 1956 ősze nem múlt nyomtalanul Szegeden sem, s a színházat újfent át kellett szervezni. Ezzel az átszervezéssel azonban virágzó korszak vette kezdetét.

Az 1957–58. évadban újra Vaszy Viktor került a Szegedi Nemzeti Színház élére. 1957 őszétől 1969 augusztusáig – több mint tíz évig volt igazgatója a színháznak. 1969-

től pedig fő-zeneigazgatói minőségben irányította az akkor megalakult Szegedi Szimfonikus Zenekart és a színház operai részlegét. 1975-ben hagyta abba az aktív színházi munkát. Nyugdíjazása nem jelentett azonban teljes nyugalomba vonulást. Amennyire egészsége engedte, 1979. március 24-én bekövetkezett haláláig tevékenyen részt vett a város zenei életében, dirigált a Szabadtéri Játékokon.

Vaszy Viktor második szegedi színházi és zeneigazgatósága majd húsz esztendőt ölel át. Nemcsak ez a hosszú idő – melyet kis megszakítással Szegeden töltött – emeli őt ki a szegedi színháztörténetet alakító, irányító művészegyéniségei közül. Egyszemélyes zenei, színházi intézmény volt ő, s már életében fogalommá vált. Vezényelt, szervezett, tanított, komponált, s mindenben fáradhatatlan volt. Zsenialitása hihetetlen munkabírással párosult.

Szenvedélyesen hitt abban, hogy a magyar művészi, zenei életet decentralizálni kell. A fejlődés útját az egyéni utakat járó vidéki operában látta. Manapság azt mondanánk: „alkotóműhelyt" hozott létre. Ő nem így mondta. Bármikor kérdezték tőle, mi tartja Szegeden, mindig azt válaszolta: hiszem, hogy ebben az országban Budapesten kívül is lehet, s kell is európai színvonalú operajátszást teremteni. Egyéni arcot adott „operaházának", az „ország második operájának".

Második szegedi korszakában Vaszy még céltudatosabban alakította ki repertoárját. Két év alatt a felújításokkal, új betanulásokkal és a bemutatókkal együtt már huszonöt opera szerepelt a szegedi társulat műsorán. Az operabemutatók száma 1975-ig, Vaszy zeneigazgatósága utolsó évéig hatvanháromra bővült.

Távlati célja egy majdnem teljesnek mondható Verdi és Puccini repertoár kialakítása, a leghíresebb Wagner-operák műsorra tűzése. Emellett ismeretlen vagy elfeledett remekművek színrehozatalával a szegedi opera egyéni zenei arculatát kívánta megteremteni.

A szakma figyelmét sem kerülte el a szegedi színház igényes műsorpolitikája, és a színházi, zenei szaklapok egyre tekintélyesebb mennyiségű cikket szenteltek a szegedi operaelőadások méltatására. Elsősorban a Szegedi Nemzeti Színház sajátos profilját emelték ki, amely nem a főváros műsorpolitikáját utánozza, egyéni utakat keres. A fent említett bemutatók közül emeljünk ki néhányat: Verdi Nabuccója a múlt század 60-as éveiben került előadásra Pesten. A Szicíliai vecsernyének Szegeden bemutatott változatát sem hallhatta még eddig a magyar közönség. A Nyugat leányát utoljára az 1940-es években játszották a pesti operában. Cikker Bajazid bég-je, van Einem Danton halála, Prokofjev Eljegyzés a kolostorban és a Három narancs szerelmese című műveinek is Szegeden tartották a magyarországi ősbemutatóját. Glinka Ivan Szuszanyinja is igen emlékezetes előadás volt a kitűnő Szalma Ferenccel a címszerepben.

Az énekeseket illetően vagy tehetséges fiatalokat szerződtet: Vadas Kiss László, Karikó Teréz, Gyimesi Kálmán, Horváth Eszter, vagy a társulaton belül fedezi fel a tehetségeket, és neveli fel az utánpótlást, mint a 40-es években Simándy Józsefet, majd a 60-as években Szalma Ferencet, ezt követően a kisebb szerepre Szegedre szerződött és azóta méltán híressé vált Gregor Józsefet.

Szerencsés választásnak bizonyult Szabó Miklósnak a társulathoz való szerződtetése. A kitűnő bel canto énekes a nagy lírai tenorszerepek egész sorát énekelte kirobbanó sikerrel: Des Grieux, Alfred, Idomeneo stb. A megbízható tenoristán kívül Vaszy Viktor Szabó Miklós személyében új utakon járó műsorpolitikájához talált hozzáértő segítséget. Számtalan bemutató, ősbemutató librettójának fordítója Szabó Miklós. Többek között az ő szövegével hallhatta a közönség Weber A bűvös vadász, Mozart

A színigazgató, Verdi Nabucco, Cikker Bajazid bég, Prokofjev Három narancs szerelmese és az Eljegyzés a kolostorban, Mozart Idomeneo, van Einem Danton halála című operáját.

A hatvanas évek elején egyre nagyobb színvonalbeli különbség mutatkozott meg a színház próza- és operatársulata között az opera javára. Az 1963–64-es évadban például a prózai társulat bukások sorozatát produkálja – Nem élhetek muzsikaszó nélkül, Hamlet, Altona foglyai –, az opera csillaga azonban felfelé halad. Vaszy koncepciózus műsorpolitikája, következetes irányítása, amely lépést tartott a korral, meghozta gyümölcsét. Hiába állt országos érdeklődés fókuszában a szegedi operajátszás, a helyi kritika a sok pénzt felemésztő, az „arisztokratikus igényeket kielégítő" opera rovására írta a próza gyengeségét. A zenei szakember igazgató, Vaszy a prózai tagozat irányítását a mindenkori főrendezőkre bízta. Tehát a főrendező személyétől, a társulat összetételétől függött a prózai tagozat programjának színvonala. Vaszy nem akadályozta munkájában a tagozatot, igazgatóként azonban mégsem kerülhette el a felelősségre vonást.

Míg Vaszy Viktor szabad kezet adott a prózának, addig a színházon belül a zenéhez közelebb álló önálló balett megteremtésére tett lépéseket, illetve lehetőséget adott a fiatal tehetségek kibontakozására. A 60-as években tűnt fel a fiatal Imre Zoltán, aki szólótáncosból pár év alatt a színház egyéni ízlésű, a modern balettet megteremtő koreográfusává vált. (Vágy és áhítat, Formák viadala, Teremtmények stb.)

A három tagozat egyenetlen fejlődése miatt történő kivizsgálások után Vaszy lemondott igazgatói tisztségéről, de megmaradt zeneigazgatónak az opera élén. 1969. augusztus 1-jén megalakult a Szegedi Szimfonikus Zenekar, amely önálló intézményként működött Vaszy Viktor igazgatásával.

1973. január 6-án az egyik legjobb magyar Falstaff-előadásnak lehettek tanúi a szegedi nézők. A címszereplő Gregor József máig is egyik legjobb alakítását élvezhették. Majd Horváth Zoltán rendező hagyományoktól eltérő modern koncepcióban vitte színre Wagner Lohengrin című operáját, amelyet Szabady József szépen éneklő, vonzó megjelenésű Grál lovagja tett felejthetetlenné. Elzát Karikó Teréz és Harmath Éva énekelte.

Vaszy pályája alkonyán is megőrizte fiatalos érdeklődését, lelkesen állt ki az új magyar opera ügye mellé. 1975-ben helyi szerző operatervét karolta fel. Vántus István Móra Ferenc Aranykoporsó című regényéből írt operáját nagy lelkesedéssel tanította be és vezényelte el. (Quintipor – Réti Csaba, Titanilla – Berdál Valéria, Diocletianus – Sinkó György.)

Vaszy Viktor második szegedi korszaka majd húsz évet ölel át, indokolt tehát, hogy az ő nagyformátumú opera- és színházteremtő egyéniségét állítottuk előtérbe – egy olyan művész törekvéseit vázolván fel, akinek pályája meghatározó módon összeforrt Szeged zenei életével.

Az utódok...

A Vaszy-örökség megőrzőire nem kis feladat hárult, hiszen a műfaj óriása volt ő. Emberi, művészi mértékben mérve is impozáns, királyi az ő szellemi hagyatéka. E szellemi örökség gazdag bíborpalástja máig betakar, melegít, de súlyos teherként is nehezedik – legyen bármily megtisztelő – a mindenkori operaigazgató vállaira. Hiszen óhatatlan az összehasonlítás.

Az eddigi utódok: Pál Tamás, Oberfrank Géza, Gregor József egyéni törekvéseik mellett az értékmegőrző szerepet is felvállalták. Pál Tamás rövid ideig dolgozhatott csak a nagyszínházban. Az operatagozattal együtt hamarosan a Zenés Színházzá avanzsált Belvárosi moziban találta magát. Megkezdődtek a nagyszínház rekonstrukciós munkái. Ügyes műsorpolitikával feledtetni tudta a sanyarú körülményeket. Hűen gondozta, és továbbfejlesztette a repertoárt, elfeledett remekműveket fedezett fel a szegedi közönség számára (Donizetti: Anna Bolena, Verdi: Giovanna d'Arco), s nem feledkezett meg századunk operájáról sem (Kovach Andor: Medeia, Szőnyi Erzsébet: Adáshiba). Szegeden elsőként szorgalmazta a művek eredeti nyelven történő előadását. Remek, kapcsolatteremtő s szervező egyéniségének köszönhetően a társulat évente nyugat-európai turnén mutatkozhatott be. A trubadúr, Giovanna d'Arco, A sevillai borbély, Carmen, Parasztbecsület és a Bajazzók eredeti nyelvű előadásainak sikere a müncheni Landgraf cég impresszálásával némiképp kárpótolták az operatagozatot a nagyszínház elhúzódó felújításáért.

1983-ban, nyolc év után Pál Tamás megvált a színháztól, és a budapesti Operaház karmestere lett. Az új zeneigazgató Oberfrank Géza. Az elismert karmester, operai szakember, fordító, rendező előbb a pesti operánál tevékenykedett, majd a berlini Komische Oper vezető karmestereként a híres operarendezővel, Felsensteinnel dolgozott, s munkamódszerében, felfogásában követőjének vallotta magát. Alaposság, precizitás, részletekbe menő pontosság jellemezte karmesterként s színpadi rendezőként egyaránt. Fegyelmezett, a szituációból kibontott pontos játékot követelt énekeseitől. Műsorválasztását szintén az igényesség, újítás s a Vaszy-tradíciók folytatása jellemezte. Számos opera librettóját újra fordította. Hitt abban, hogy ez a „portalanítás", a korszerű szöveg is elősegíti a zenedráma kibontását. (Telemann: A türelmes Szókratész, Verdi: Álarcosbál, Szokolay: Vérnász stb.)

Oberfrank Géza nevéhez kétségkívül igényes, színvonalas operajátszás fűződik, de a zeneigazgatói, fordítói, rendezői, karmesteri szerep egy időben történő akarása, vállalása nem egyszer próbára tette a saját s társulata erejét, s több évi eredményes munka után megvált a társulattól. A tagozat belülről választott új igazgatót, Gregor Józsefnek szavazott bizalmat, akinek nem voltak rendezői ambíciói, ő elsősorban az énekescentrikus operajátszás híve volt, s kiváló énekeseket szerződtetett és hívott vendégként a színházhoz (Kelen Péter, Gulyás Dénes, Misura Zsuzsa, Airizer Csaba).

Napjaink operajátszásának fókuszában a karmester-rendező páros együttműködésének lehetősége áll. Erős karmester vagy meghatározó rendező? Volt-e a Vaszy-korszaknak meghatározó egyéni játékstílusa, beszélhetünk-e valóban szegedi operajátszási stílusról? Kik voltak azok a rendezők, akikkel együtt dolgozott, művészi egyéniségük mennyire nyomta rá bélyegét a szegedi operajátszásra? Az elmúlt időszakban a nagy karmesterek mellé egyenrangú partnerként felsorakoznak a meghatározó egyéniségű rendezők (Ponelle, Chéreau, Strehler, Harry Kupfer, Götz Friedrich, Zefirelli stb.) s az ő értelmezésük, gyakran látomásuk a műről fontosabbnak tűnik a zenei megvalósításnál. Vaszynak is megvolt az egyéni látású rendezőgárdája (Versényi Ida, Békés András, Abonyi Tivadar, Angyal Mária, Horváth Zoltán), de ő elsősorban a zene dramaturgiájában hitt. A partitúra szent volt számára. Vaszy idejében elképzelhetetlen lett volna, hogy a színpadi hatás kedvéért egy hangot is „belekomponáljon" az operába a rendező. Anekdoták maradtak fenn kérlelhetetlen szigorúságáról, ha a zenei hűségről, pontosságról volt szó. Egy ízben egy negyedhangnyi zenei szünet meghosszabbítását kérte az egyik rendező tőle, csak egy kis időt, egy félhangnyit, hogy három lándzsást

elhelyezhessen a színpadon, de kérése heves ellenállásba ütközött. Vaszy ragaszkodott ahhoz is, hogy az énekes színpadi mozgatása alkalmazkodjon a szerep vokális nehézségeihez. Éppen ezért szívesen dolgozott partitúrát olvasó rendezőkkel, akik ismerték az éneklés fizikai funkcióit, s figyelembe vették, hogy az énekes hol vesz levegőt, milyen testhelyzetben tud bizonyos hangokat elénekelni. *Az ariózus intenzitás, a zene–szöveg–szólam értelmi és érzelmi egysége s a benne rejlő felszabadító erő volt a Vaszy-iskola lényege.* A rendezőre maradt a történet kibontása, a szituáció kitalálása, ebbe Vaszy sohasem szólt bele, de ragaszkodott ahhoz, hogy a drámai kifejezés elsősorban zenén és a tökéletes szövegmondáson keresztül jusson el a nézőhöz.

A Molnár László–Galgóczy Judit tagozatvezető karmester–főrendező páros első évada vége felé közeledik. Hősies erőfeszítéssel, válságok közepette, de talán teljesíti a tagozat az évad végére a beígért tíz opera (három bemutató és a hét repertoáron tartott mű) műsorra tűzését.

Mozart Figaro házassága c. művének előadása bebizonyította, Galgóczy Judit milyen kiváló vígopera-rendező. Képes bonyolult kapcsolatrendszereket érzékeltetni egyetlen ária alatt. Mit érez a gróf, Susanna, vagy Cherubino, vagy a grófné egymás iránt, s hogyan cselekszenek színlelve, érzéseik ellen. Figaro rendezése stilizált, ugyanakkor a legmélyebb pszichikai-érzelmi ábrázolást is nyújtja. A zenei megvalósítás és a színpadi világ teljes harmóniájáért Molnár László karmestert s a kiváló énekes gárdát illeti dicséret (Busa Tamás, Frankó Tünde, Szonda Éva, Vámossy Éva, Szakály Péter, Réti Csaba).

Az André Chénier, az operatagozat második vállalkozása ambivalens érzéseket kelt. Galgóczy elsősorban hatalmas tablókban gondolkodik, ezért a zenei építkezést is tömbszerűnek érezhetjük. A forradalmi vízió háttérbe szorítja az egyéni tragédiát, az emberi sorsot. Az opera műfaji sajátossága a lírai indíttatás, az áriák belső monológ jellege, egyszóval az intimitás elvész. Egészében nézve a művészi mérleg nem rossz, bár hátravan még a harmadik premier.

Molnár László tagozatvezetőt nem is művészi kudarc nyomasztja. A fő probléma az, hogy lassanként működésképtelenné válik az operatársulat. A szegedi operavezető gyakorlatilag tárgyalásképtelen, mert nem tud fizetni. A jó hangú tenor (ritka, mint a fehér holló) messzi elkerüli ezt a vidéket. Nem beszélve a dolog etikai oldaláról, szabad-e egy új, még ezután bizonyító énekesnek a többiek jövedelmének többszörösét kifizetni.

A Szegeden megszokott repertoárrendszer, a „Vaszy-örökség", melyet szeretnének megőrizni, s melyet jövőre is tartani igyekeznek, heroikus erőfeszítést követel a tagozattól. A kényelmesebb, jobban szervezhető staggione rendszer nem valószínű, hogy népszerűségnek örvendene egy olyan városban, ahol az operának komoly közönsége van, ahol igénylik a heti két-három opera-előadást s a repertoár változatosságát.

Jó lenne, ha nem válna múlttá a „szegedi operaálom", hanem mindenkor a város jelenének értékes részeként gazdagíthatná polgárait!

Gyémánt Csilla